

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Tolmin - Ruševine gradu na Kozlovem robu - EID I-05040

(Interpretacijski center Kozlov rob)

Občina Tolmin

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

I.	UVOD.....	5
1.1	Avtorji	6
1.2	Razlog za izdelavo načrta in namen načrta	6
1.3	Obseg načrta upravljanja.....	9
1.3.1	Varovana območja kulture in naravne vrednote	11
1.4	Faze priprave načrta upravljanja.....	12
2	Izhodišča za pripravo načrta upravljanja.....	12
2.1	Pravna podlaga, mednarodne konvencije.....	12
2.1.1	Zakonski in podzakonski akti.....	12
2.2.1	Sprejete in ratificirane mednarodne pogodbe.....	12
2.1	Prostorski akt	13
2.2	Projektna dokumentacija	13
2.2.1	Projektne pogoje, soglasja	13
2.2.1	Projektna dokumentacija.....	14
3	Opis spomenika.....	15
3.1	Lokacija spomenika	15
3.2	Razumevanje spomenika - oris razvoja.....	16
3.2.1	Grad na Kozlovem robu ali Zgornji grad	18
3.3	Razumevanje spomenika - zgodovinopisje.....	24
3.4	Zgodovina raziskav - arheološke raziskave in sanacijska dela.....	26
3.4.1	Spomeniškovarstvene raziskave leta 1964-1965	26
3.4.1	Arheološke raziskave in sanacijska dela 1996-2000	28
3.4.2	Arheološke raziskave 2020 - 2025	36
4.	Razumevanje spomenika in njegovih vrednot	46
4.1.	Zgodovinski pomen	46
4.2	Družbeno - ekonomski pomen.....	46
4.3	Estetski pomen.....	47
4.4	Znanstveni pomen.....	47
4.3.	Sinteza pomena dediščine.....	48
5.	Stanje spomenika	49
5.1	Podatki o upravljanju	49
5.2	Lastništvo	50
5.3	Oris vzdrževalnih posegov	50
5.3.1	Sanacijska dela 1964-1965.....	50
5.3.2	Sanacijsko-konservatorska dela 1996-2004	50
5.3.3	Projekt MerlinCV	52
5.3.4	Projekt RecapMCV	52
5.3.5	Projekt Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost.....	53
5.4	Analiza stanja dediščine	55
5.4.1	Severno obzidje	56

5.4.2 Severozahodni stolp, klet, predprostor, kapela in vhodno stopnišče	57
5.4.3 Severovzhodni stolp	59
5.4.4 Grajsko dvorišče	59
5.4.5 Zbiralnika za vodo	60
5.4.6 Južno obzidje	60
5.4.7 Jugozahodni stolp	62
5.4.8 Vzhodno obzidje in jarek	62
5.4.9 Jugovzhodni stolp	63
5.4.10 Ravelin	64
5.4.11 Zahodno medzidje in vhod v grajski kompleks	64
5.4.12 Severno medzidje	65
5.4.13 Južno medzidje	66
5.4.14 Vzhodni plato	66
5.4.15 Zunanje obzidje	67
5.5 Dostopnost	68
5.6 Prepoznavnost	70
6. Ranljivost in ogroženost spomenika z usmeritvami za ohranjanje in varovanje	73
6.1 Ranljivost in ogroženost - človeški faktorji	73
6.1.1. Zakonodaja	73
6.1.2 Razumevanje dediščine	73
6.1.3. Upravljanje	73
6.1.4 Lastništvo	73
6.1.5. Dostopnost	74
6.1.6. Raba območja - Obiskovalci	74
6.1.6. Prepoznavnost	76
6.2 Ranljivost in ogroženost - naravni faktorji	76
6.2.1 Izpostavljenost arheoloških ostalin	76
6.2.2 Naravne nesreče	79
6.3. Smernice za ohranjanje in varovanje spomenika	79
7. Vizija in cilji razvoja spomenika	80
8. Izvedbeni načrt	81
8.1. Zakonodajne podlage - sprememba akta o razglasitvi	81
8.2. Upravljavska struktura, funkcije in pristojnosti	82
8.2.1. Upravljavec	82
8.2.2. Strokovna skupina	84
8.3. Raba spomenika	84
8.3.1. Interpretacijski center Kozlov rob	84
8.3.2. Infrastruktura in vsebine interpretacijskega centra	86

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

8.3.3. Delovanje interpretacijskega centra.....	91
8.3.4 Vzdrževanje	92
8.3.5 Dostopnost	93
8.4. Načrt varstva in ohranjanja spomenika	96
8.4.1 Vzdrževanje	96
8.4.2 Fizična zaščita ostalin.....	97
8.4.3 Naravne nesreče	101
8.4.4 Načrtovanje obiska.....	101
8.4.5 Spremljanje stanja spomenika	103
8.5 Prepoznavnost.....	104
8.5 Upravljanje znanja.....	105
8.5.1 Razpršenost arhiva najdišča	105
8.5.2 Znanstvena študija	105
8.5.3 Nadaljnje raziskave	105
9. Načrt dejavnosti s finančnim okvirjem	108
10. Kazalniki in način spremljanja izvajanja	114
10.1. Spremljanje izvajanja nalog	114
12. Rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja.....	116
Literatura.....	117
12. Literatura	
13. PRILOGE	

Naslov dokumenta: Načrt upravljanja spomenika - Grad na Kozlovem robu nad Tolminom

Naročnik: Občina Tolmin, Ulica padlih borcev 2, 5220 Tolmin

Izvedba /svetovanje: Samo Hvalec s.p.

I. UVOD

Grad na Kozlovem robu nad Tolminom sodi med najprepoznavnejše točke tolminske krajine. Stoji na strmi, osamljeni vzpetini na severozahodnem robu Tolminske kotline, le dober kilometer in pol od središča mesta, na prehodu med dolinskim dnom Soče in gorskim svetom Julijskih Alp. Prav ta lega mu je skozi stoletja dajala panoramski razgled in strateški nadzor nad tremi dolinami, danes pa hrib z ruševinami predstavlja izrazito krajinsko dominantno ter priljubljeno izletniško, rekreacijsko in razgledno točko. Spomenik je bil leta 1990 razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (umetnostni in arhitekturni spomenik), večji del zemljišč z evidentiranimi arhitekturnimi ostalinami pa je v lasti Občine Tolmin.

V srednjem veku je bil grad najpomembnejša utrdba na Tolminskem in upravno središče tedanje tolminske gastaldije ter sedež glavarja. Zaradi obrambne, upravne in gospodarske vloge so se zanj potegovali najplivnejši gospodarji tega prostora – od oglejskih patriarhov in goriških grofov do Čedada, Benetk in Habsburžanov –, dokler ni v 17. stoletju izgubil svojega pomena in začel propadati. Z izjemo ponovne, vojaške rabe v času I. svetovne vojne je nato ostal prepuščen naravnim procesom. Pomen lokacije sega še globlje v preteklost, saj zgodovinski viri in arheološke najdbe nakazujejo poselitev že v prazgodovini ter v rimskem, poznorimskem in zgodnj srednjeveškem obdobju.

Pričujoči načrt upravljanja je nastal kot del projekta projekta Rekapitalizacija MerlinCV inovativna doživetja čezmejne naravne in kulturne dediščine. Po več desetletjih raziskav in sanacijskih del ter po nedavni obnovi in oživitvi spomenika, vključno z vzpostavitvijo interpretacijskega središča, so se občina in projektni partnerji odločili za pripravo dokumenta, ki bo zagotovil, da bodo nadaljnje ohranjanje, varovanje in raba spomenika temeljili na odločitvah, izhajajočih iz razumevanja njegovih vrednot, ranljivosti in razvojnih potencialov.

Namen in cilj načrta sta opredelitev jasnih izhodišč, nalog in ciljev kot dela celostne strategije rabe, varovanja, ohranjanja, dostopnosti in promocije dediščine. V skladu z Zakonom o varstvu kulturne dediščine je načrt upravljanja dokument, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika ter način izvajanja njegovega varstva; zato vsebuje pregled kulturnih vrednot, vizijo varstva in razvoja, strateške in izvedbene cilje, določbe o upravljavski strukturi in ukrepih za varstvo pred nesrečami, načrt dejavnosti s finančnim okvirjem ter kazalnike spremljanja in rok veljavnosti. Med prednostnimi nalogami so ohranitev dediščine in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo, zagotavljanje dostopa do dediščine in informacij o njej, oblikovanje celostne podobe,

predstavljanje javnosti in razvijanje zavesti o vrednotah, vključevanje v vzgojo in izobraževanje, razvoj novih programov in produktov ter nadgrajevanje dosedanjih spoznanj prek znanstvenih raziskav.

I.1 Avtorji

Tabela 1: Avtorji in sodelujoči pri pripravi načrta upravljanja

Izvajalci
Samo Hvalec; Arheološke storitve in upravljanje kulturne dediščine, Samo Hvalec, s.p. Prušnikova ulica 22, 2000 Maribor
Klemen Makovec; Skupina STIK, zavod za preučevanje povezovalnih področij preteklosti in sedanjosti Cesta Andreja Bitenca 68, 1000 Ljubljana
Sodelujoči
Barbara Brezigar, Zavod za varstvo kulturne dediščine - OE Nova Gorica Delpinova ulica 16, 5000 Nova Gorica
Žiga Žgur, Zavod za varstvo kulturne dediščine - OE Nova Gorica Delpinova ulica 16, 5000 Nova Gorica
dr. Alenka di Battista, Zavod za varstvo kulturne dediščine - OE Nova Gorica Delpinova ulica 16, 5000 Nova Gorica
mag. Miha Mlinar, Tolminski muzej Mestni trg 4, 5220 Tolmin
mag. Damjana Fortunat Černilogar, Tolminski muzej Mestni trg 4, 5220 Tolmin
mag. Tadej Koren, Tolminski muzej Mestni trg 4, 5220 Tolmin
Simon Kutin, arhitekt Vojkova ulica 3B, 5220 Tolmin
Matej Kavčič, Občina Tolmin Ulica padlih borcev 2, 5220 Tolmin
Nataša Humar, Občina Tolmin Ulica padlih borcev 2, 5220 Tolmin
Mateja Leban, Javni zavod za turizem Doline Soče Rupa 17, 5230 Bovec
mag. Dušan Kramberger, arhitekt, raziskovalec

I.2 Razlog za izdelavo načrta in namen načrta

Načrt upravljanja spomenika – Grad na Kozlovem robu nad Tolminom je nastal v okviru projekta Rekapitalizacija MerlinCV – Inovativna doživetja čezmejne naravne in kulturne dediščine.

Glavni cilji projekta so bili:

- razviti **digitalne inovativne produkte** kulturne dediščine, ki podpirajo trajnostni in tematski turizem na čezmejnem območju,
- strokovno in atraktivno uporabiti **neizrabljeno dediščino gradov, dvorcev in vil v obliki zgodb tematskih poti**,
- ponuditi **evropsko relevantne rešitve** za razvoj trajnostnega kulturnega turizma,
- razširiti in promovirati obstoječe digitalne produkte kulturne dediščine ter jih približati **novim ciljnim skupinam**,
- skrbeti za valorizacijo in **prenos dobrih praks** na področju interpretacije in valorizacije dediščine ter
- oblikovati **strategijo in akcijski načrt** za trajnostno digitalizacijo in veččutno predstavitev kulturne dediščine.

Skupaj s projektom »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost«, ki ga je Občina Tolmin skupaj s partnerjema Tolminskim muzejem in Javnim zavodom za turizem Dolina Soča prijavila na javni razpis Ministrstva RS za kulturo *»Javni razpis za sofinanciranje projektov trajnostne obnove in oživljanja kulturnih spomenikov v lasti občin ter vključevanje kulturnih doživetij v slovenski turizem iz sredstev za izvajanje nacionalnega Načrta za okrevanje in odpornost«*, je bil namen in cilj projektov revitalizacija spomenika oz. ruševin gradu in s tem izboljšava njegovega potenciala kot prepoznavne točke kulturne dediščine, ki z bogato vsebinsko obogatitvijo predstavlja tudi dodano vrednost na področju turizma na Tolminskem in širšem Posočju. Ideja obnove oz. zavarovanje ostalin ter njihova prezentacija spremlja ruševine gradu že vsaj od prvih očiščevalnih in raziskovalnih del, ki so v letih 1964 in 1965 potekala pod vodstvom Zavoda za spomeniško varstvo v Novi Gorici, preko vseh nadaljnjih raziskav do aktualnega. Kot je že leta 1997 zapisala Nataša Štupar Šumi, bi s tem pokrajina znova oživila s staro grajsko silhueto nad naseljem in kultivirala najbolj obiskano turistično in sprehajalno točko Tolmincev.

Vse izvedene aktivnosti v zadnjega pol stoletja in načrtovani posegi v okviru obeh projektov pomenijo določene spremembe na spomeniku. V želji, da bo njegovo ohranjanje, varovanje in raba v prihodnosti temeljila na odločitvah, ki izhajajo iz razumevanja vrednot spomenika, njegove ogroženosti ter njegovih razvojnih potencialov se je občina Tolmin skupaj s projektnimi partnerji odločila za pripravo načrta upravljanja.

V zakonu o varstvu kulturne dediščine je načrt upravljanja definiran kot dokument, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika ali spomeniškega območja ter način izvajanja njegovega varstva (Uradni list RS 16/08; v nadaljevanju ZVKD-I). Vsebovati mora najmanj:

- pregled kulturnih vrednot, ki jih je posebej treba ohranjati in razvijati,
- vizijo varstva in razvoja,
- strateške in izvedbene cilje upravljanja,
- določbe, ki se nanašajo na upravljavsko strukturo in ukrepe za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami,
- načrt dejavnosti s finančnim okvirom, še posebej za zagotavljanje dostopnosti in upravljanje obiska,
- kazalnike in način spremljanja izvajanja ter
- rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja in spreminjanja načrta.

Namen izdelave načrta upravljanja so opredelitev jasno definiranih izhodišč, nalog in ciljev, ki bo del celostne strategije rabe, varovanja, ohranjanja, dostopnosti in promocije kulturne dediščine.

Prednostne naloge so:

- ohranitev dediščine in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo,
- omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej,
- vzpostavitev celostne podobe,
- predstavlanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah,
- vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo in izobraževanje,
- razvijanje novih (tudi tržnih) programov in produktov, ki temeljijo na rabi dediščine,
- razvijanje in nadgrajevanje dosedanjih (spo)znanj o dediščini (znanstvene raziskave).

Predvideni srednje in dolgoročni rezultati (usmerjeni v trajnostno rabo dediščine):

- ustrezno upravljanje s spomenikom,
- višja prepoznavnost spomenika,
- učinkovita, trajnostna raba dediščine,
- razvoj turizma,
- potencial za nova delovna mesta.

I.3 Obseg načrta upravljanja

Načrt upravljanja načelno obravnava celotno območje umetnostnega in arhitekturnega spomenika Tolmin – Ruševine gradu na Kozlovem robu (EID I-05040), na površini 0,056 km² (*Slika 1*).

Slika 1: Območje spomenika Tolmin - Ruševine gradu na Kozlovem robu (EID I-05040) (GisKD pregledovalnik: <https://www.google.com/maps>)

Območje spomenika leži na parcelah razpršenega lastništva kar zaradi formalnopравnih ovir predstavlja izziv pri njegovem upravljanju (*tabela 2*). Večji del zemljišč, na katerem ležijo prepoznane arhitekturne ostaline spomenika, je v lasti Občine Tolmin. Za vsa ostala zemljišča znotraj spomenika so v veljavi trenutna zakonodaja, varstveni režimi ter veljavni predpisi. Vse morebitne nadaljnje dejavnosti na območjih izven lastništva Občine Tolmin morajo potekati v soglasju in z dovoljenjem vsakokratnega lastnika.

Tabela 2: Lastništvo zemljišča spomenika Tolmin - Ruševine gradu na Kozlovem robu (EID I-05040)

Parcelna številka	Površina (m²)	Namenska raba zemljišč	Lastništvo
57, 58	2.864	Druga območja centralnih dejavnosti	Občina Tolmin
52	2.667	Gozdna zemljišča, druga kmetijska zemljišča, druga območja centralnih dejavnosti (Pot - javno dobro lokalnega pomena)	Občina Tolmin

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

63, 65, 73,	2.181	Gozdna zemljišča	Občina Tolmin
75	153	Druga kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča	Občina Tolmin
76	1.612	Druga kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča	Republika Slovenija
54-del, 77-del	2.478	Gozdna zemljišča	Republika Slovenija
18-del, 19-del, 20-del, 21, 22-del, 34-del, 35, 37-del, 38-del, 39-del, 55-del, 56, 59-del, 60-del, 61-del, 62, 64, 66, 67-del	44.931	Gozdna zemljišča	Privatno lastništvo

Skoraj celotno območje vzpetine Kozlov rob leži v vplivnem območju spomenika (*Slika 2*). V vplivnih območjih spomenikov velja pravni režim varstva, ki določa, da morajo biti posegi in dejavnosti prilagojeni celostnemu ohranjanju spomenikov. Prostorske ureditve v vplivnem območju spomenika morajo biti prilagojene prostorskim možnostim tako, da družbeni pomen spomenika v prostoru ni okrnjen¹. Območje je iz vidika upravljanja pomembno predvsem zaradi dostopnih poti, ki vodijo na spomenik.

Slika 2: Območje vplivnega območja spomenika - modra šrafura (GisKD pregledovalnik: <https://www.google.com/maps>)

¹ Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine - internetni vir

I.3.1 Varovana območja kulture in naravne vrednote

Grad na Kozlovem robu je bil leta 1990 razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena na podlagi Odloka o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin² (tabela 3).

Širše območje Kozlovega roba je razglašeno za gozd s posebnim namenom (Uradno glasilo št. 11/98). Gozdovi s posebnim namenom so opredeljeni v Zakonu o gozdovih (ZG)³. Primarna funkcija ni proizvodnja lesa, ampak se poudarjajo funkcije, ki so vezane na socialne funkcije: rekreacijska funkcija, turistična, funkcija varovanja kulturne dediščine, poučna funkcija, estetska funkcija). Gospodarjenje je podrejeno zgornjim funkcijam. Posegi so tako dovoljeni le, če teh funkcij ne poslabšajo⁴.

Tabela 3: Varovano območje

Ime enote	Tolmin - Ruševine gradu na Kozlovem robu
EID	I-05040
EŠD	5040
Lokacija	Grad stoji na osamljeni kopasti vzpetini Kozlov rob sredi Tolminske kotline, nad Tolminom.
Status enote	Kulturni spomenik lokalnega pomena - umetnostni in arhitekturni spomenik
Izpis iz registra	Utrdbo so na vzpetini ob pomembni poti dali postaviti oglejski patriarhi v 12. stol. Z njo je upravljal glavar Tolmina, po 1515 Habsburžani, nazadnje rodbina Coronini, ki jo v 17. stol. opusti. Ohranjene so razvaline grajskega jedra s palacijem, obzidanim dvoriščem in štirimi vogalnimi stolpi.
Površina zavarovanega Območja	56.886,1 m ²
Površina vplivnega Območja	421.817,7 m ²
Območje najdišča	Najdišče obsega vrh oz. plato vzpetine in del vzpetine neposredno pod vrhom.
Varstveni režim	Območje kulturnega spomenika (kratka oznaka: spomenik)
Upravljavac	Tolminski muzej (sodeluje Javni zavod za turizem doline Soče) - neuradno

² (Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, 7/2002-34, 44/2005)

³ Uradni list RS, št. 30/93, 56/99 – ZON, 67/02, 110/02 – ZGO-I, 115/06 – ORZG40, 110/07, 106/10, 63/13, 101/13 – ZDavNepr, 17/14, 22/14 – odl. US, 24/15, 9/16 – ZGGLRS, 77/16, 78/23 – ZUNPEOVE in 85/25

⁴ Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarskega območja Tolmin (2021-2030) str. 34-38. - internetni vir

1.4 Faze priprave načrta upravljanja

- Faza 1: Izdelava analize stanja - april 2024 - november 2024
- Faza 2: Izdelava strategije - december 2024 - september 2025
- Faza 3: Potrditev načrta upravljanja - junij 2026

2 Izhodišča za pripravo načrta upravljanja

2.1 Pravna podlaga, mednarodne konvencije

2.1.1 Zakonski in podzakonski akti

- Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-I, Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 - ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg, 3/22).
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUIJK, Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – ZDeb, 105/22 – ZZNŠPP, 8/25 in 77/25)
- Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/10).
- Pravilnik o označevanju kulturnih spomenikov (Uradni list RS, št. 94/21).
- Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/09).
- Pravilnik o konservatorskem načrtu (Uradni list RS, št. 66/09).
- Pravilnik o arheoloških raziskavah (Uradni list RS, št. 3/13 in 56/22).
- Pravilnik o iskanju arheoloških ostalin in uporabi tehničnih sredstev za te namene (Uradni list RS, št. 49/14).

2.2.1 Sprejete in ratificirane mednarodne pogodbe

Malteška konvencija – Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine (spremenjena) (Uradni list RS MP 7/99, 24/99), La Valetta, 1992.

Beneška listina – Mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in spomeniških območij, Benetke, 1964 (ICOMOS 1964).

Lausanska listina – Listina o varovanju in upravljanju arheološke dediščine, Lausanne, 1990 (ICOMOS 1990).

Burrska listina – Listina iz Burre. Listina avstralskega ICOMOS-a za ohranjanje prostorov s kulturnim pomenom, Burra, 1999 (Australia ICOMOS 1999).

Mednarodna listina o kulturnem turizmu. Upravljanje turizma na območjih dediščinskega pomena, Mexico, 1999 (ICOMOS 1999).

Ename listina – ICOMOS-ova listina za interpretacijo in prezentacijo najdišč s kulturno dediščino, Quebec, 2008 (ICOMOS ENAME 2008).

Recommendation Rec(2003)I – Priporočilo o promociji turizma z namenom podpiranja kulturne dediščine kot dejavnika trajnostnega razvoja (Svet Evrope 2003).

Faro konvencija – Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Ur. l. RS, št. 22/2008), Faro, 2005.

Salalaške smernice za upravljanje javnih arheoloških najdišč (ICOMOS 2017).

Bernska konvencija (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu prosto živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov (Ur. l. RS, št. 55/99, MP št. 17)).

2.1 Prostorski akt

- Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Tolmin Uradni list Republike Slovenije št. 78/2012 (15.10.2012)

2.2 Projektna dokumentacija

2.2.1 Projektni pogoji, soglasja

- Kulturnovarstveni pogoji ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0156-7/2022-ŽDbBr/ŽDbBr (18.3.2022)
- Kulturnovarstveno soglasje ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0156-15/2022-ŽDbBr/ŽDbBr (18.3.2022)
- Kulturnovarstveno soglasje ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0458-2/2019-BrS/J (25.7.2019)
- Kulturnovarstveni pogoji ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0806-2/2021-ŽBr/ŽBr (19.11.2021)
- Kulturnovarstveno mnenje ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0806-4/2021-ŽBr/Ž (13.12.2021)

- Kulturnovarstveni pogoji ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-027-2/2022-BrŽdB/Br (25.01.2022)
- Kulturnovarstveni pogoji - dopolnitev ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-027-12/2022-BrŽdB/Br (13.07.2021)
- Kulturnovarstveni pogoji - dopolnitev ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-376-7/2023-BrŽdB/Br (9.06.2023)
- Kulturnovarstveni pogoji - dopolnitev ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-376-11/2023-Br/Br (14.07.2023)
- Kulturnovarstveni pogoji - dopolnitev ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-376-20/2023-Br/Br (28.08.2023)

2.2.1 Projektna dokumentacija

- Dokument identifikacije investicijskega projekta (DIIP), november 2021 – izdelovalec: Posoški razvojni center; sklep o potrditvi št. 622-0001/2022 - 2 z dne 7. 12. 2021
- **Investicijski program (IP), marec 2022** – izdelovalec: Posoški razvojni center; sklep o potrditvi št. 622-0001/2022 - 10 z dne 31. 3. 2022
- **Novelacija investicijskega programa (nIP), februar 2025** - izdelovalec: Posoški razvojni center; sklep o potrditvi št. 622-0001/2022 - 102 z dne 10. 2. 2025
- **Idejna zasnova za pridobitev projektnih in drugih pogojev (IZP);** januarju 2022, Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin
- **Projektna dokumentacija za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja (DGD);** marec 2022, Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin
- **Projektna dokumentacija za izvedbo gradnje (PZI);** oktober 2023, Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin
- **Načrt notranje opreme (PZI) S01/2025;** januar 2025, Simon Kutin, Vojkova ulica 3B, 5220 Tolmin
- **Projekt izvedenih del (PID);** avgust 2025, Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin
- **Varnostni načrt;** junij 2024, Ostan d.o.o., Na Petelincu 19A, 5220 Tolmin
- **Navodila za obratovanje in vzdrževanje objekta;** avgust 2025, SGP Zidgrad d.o.o., Vojkova 8, 5280 Idrija

- **Delovno gradivo za uskladitev dokumentacije za izvedbo s kulturnovarstvenimi pogoji in mnenjem ZVKDS OE NG;** junii 2022; mag. Dušan Kramberger; Poročilo
- **Grad na Kozlovem robu - Preteklost za prihodnost;** julii 2025; mag. Dušan Kramberger; Poročilo #2
- **Grad na Kozlovem robu - Preteklost za prihodnost;** oktober 2025; mag. Dušan Kramberger; Poročilo #3

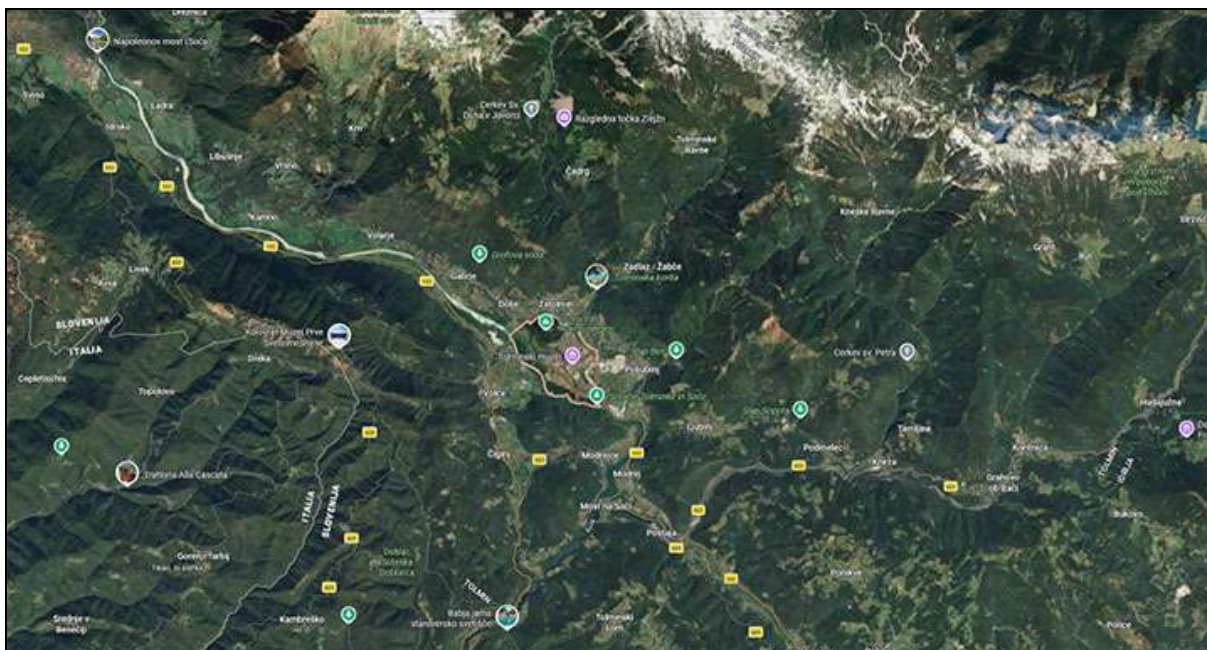
3 Opis spomenika

3.1 Lokacija spomenika

Kozlov rob je strma, kopasta vzpetina, ki leži na severozahodnem robu Tolminske kotline, na prehodu med dolinskim dnom Soče na jugu in strmim gorskim svetom Julijskih Alp na severu.

Vzpetina se dviga neposredno nad severozahodnim robom Tolmina in je od centra mesta oddaljena le dober kilometer in pol (*Slika 3*). Na severu in zahodu je obkrožena z rodovitna ravnico s posameznimi primestnimi vasmi kot sta Zatoimin in Dolje. Južno od nje poteka glavna magistralna os Zgornjega Posočja, ki povezuje Tolmin, Kobarid in Bovec. Na vzhodni strani se njenemu vznožju približa cesta, ki pelje iz Tolmina proti Tolminskim koritom ali v Zatoiminu zavije na zahod proti Kobaridu.

V višino meri 426 m. Višina ji skupaj s strmim reliefom daje panoramsko lego. Na jugozahodni strani se odpira pogled preko mesta na sotočje Soče in Tolminke. Na zahodu navzgor po dolini Soče in masivni Matajur, severno proti visokim Julijskim Alpam in Šentviško planoto na vzhodu (*Slika 3*).

Slika 3: Lokacija spomenika (Google maps: <https://www.google.com/maps>)

3.2 Razumevanje spomenika - oris razvoja

Prvi znani sledovi človeške prisotnosti na območju vzpetine so izpričani na podlagi arheoloških najdb iz časa sredine in druge polovice 2. tisočletja pred n. št. O prazgodovinski naselbini na vrhu Kozlovega roba piše Carlo Marchesetti (Stupar Šumi 1997, 52). Njegovo domnevo so potrdile arheološke raziskave leta 2023, med katerimi je bila odkrita prazgodovinska plast z drobnimi najdbami (Fras, et al., 2023, 19), posredno pa tudi odkritje prazgodovinskih drobnih najdb na Petelincu (Nanut 2025).

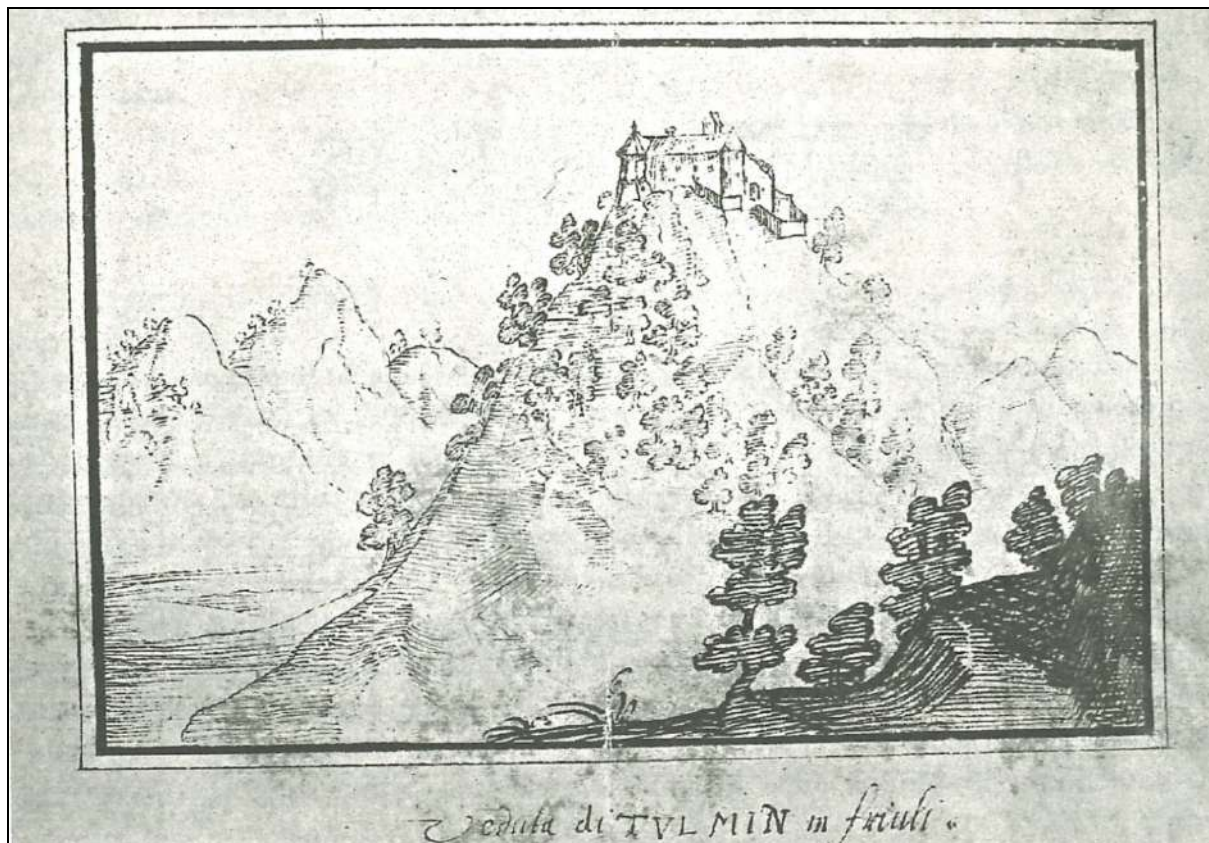
Slika 4: Grad na Kozlovem robu nad soško dolino ob prenovi leta 2025. Pogled proti severozahodu (Foto: A. Hawlina.)

O antični poselitvi vzpetine do nedavnega ni bilo veliko dokazov. Raziskave v letu 2025 pa so razkrile arhitekturne ostaline na prostoru kasnejše bastije oz. ravelina⁵ ter najdbe iz tega obdobja med 4. in 6. st. n. št.. Iz tega časa je znano tudi arheološko najdišče v dolini, ob cesti med Zatoľminom in Tolminskimi koriti (Mlinar 2017, 43; Mlinar, Mušič 2020, 414-417).

Prostor ponovno oživi v času zgodnjega srednjega veka. Na to kažejo odkrite grobne najdbe ketlaške kulture pri cerkvi Sv. Urha (9.-11. stoletja) (Fortunat Černilogar 2021, 10). V listinah se kraj z imenom Tolmin (v listinah naveden kot Tuimine) prvič omenja med letoma 1063-1068. Takrat naj bi bil v Tolminu sklenjen dogovor o desetinah med briksenskim škofom Altvinom in oglejskim patriarhom Rabengarjem. Iz omenjene listine lahko sklepamo, da je Tolmin veljal za upravno središče (Pascini 1934, 236; Stupar Šumi 1997, 52). Danes je znano, da so oglejskih patriarhi prostor Tolmina nadzorovali že vsaj v času 11. stoletja. Njihov sedež je bil sprva na zgornjem gradu na Kozlovem robu

⁵ Vse od Smoletovih raziskav v šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je vzhodni predel grajskega kompleksa imenoval bastija in se kot takšno pojavlja v celotni literaturi. Ravelin je strukturo na načrtih poimenoval Giovanni Pieroni leta 1639; v knjigi Pieroni, G. B. [1639] 2008, Poročila in risbe utrdb arhitekta Giovannija Pieronija, [avtorica besedil Helena Seražin], Ljubljana je Helena Seražin v razlagalnem delu prav tako govori o ravelinu (za opombo se zahvaljujem mag. Damjani Černilogar Fortunat). Dušan Kramberger je leta 2025 je v svojem poročilu prav tako predlagal in opredelil poimenovanje male utrdbे pred vhodnimi vrati v trdnjavo kot ravelin oz. barbakan (Kramberger 2025, 13-16).

in se je proti koncu 13. stoletja preselil v spodnji grad ali Dvor. Ta je služil kot patriarhov sedež vse do 15. stoletja. Zgornji grad je zadržal obrambno vlogo vse do 16. stoletja v času beneških in turških vpadov. Do sredine 17. stoletja je služil tudi kot sedež glavarja (Slika 5). Zanj so se zaradi dobrega strateškega položaja potegovali Benečani, mesto Čedad, goriški grofje in Habsburžani (Fortunat Černilogar 2021, 10).

Slika 5: Grad na Kozlovem robu v 17. stoletju iz južne strani kot ga je skiciral Giovanni Battista Pieroni (Vir: Arhiv Tolminskega muzeja).

3.2.1 Grad na Kozlovem robu ali Zgornji grad

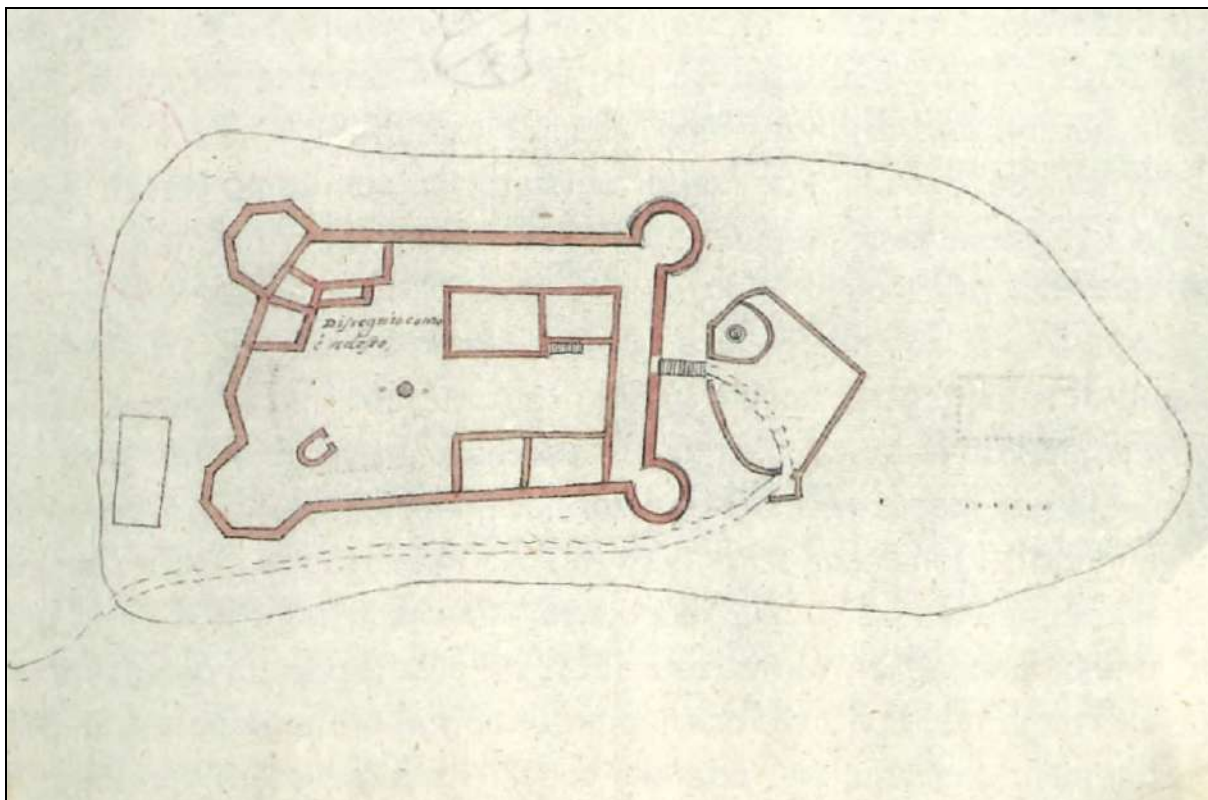
Grad na Kozlovem robu, v nemškem jeziku *Pockenstein* (zapisan je tudi kot *Bockenstein*), leži na težje dostopni vzpetini s pregledom treh dolin. Območje prehoda iz severovzhodne Italije proti Gorenjski ali dolini Idrijce je dajalo vzpetini pomembno strateško vlogo ne le v rimski dobi, ampak se je ta nadaljevala v karolinško dobo (Rutar 1879a, 1; Stupar Šumi 1997, 45; Fortunat Černilogar 2021, 13). Takrat naj bi prostor Tolmina veljal za poseben upravni okraj. Nemški okrajni grof, ki bi lahko prostor dobil v fevd si je verjetno svojo prvotno rezidenco dal postaviti na vzpetino. Povezavo s to domnevo gre povezovati s kapelo sv. Martina na gradu. Ta je bil zavetnik karolinške dinastije. Kapele sv. Martina naj bi zidali v sklopu kraljevskih palačah imenovanih Pfalzen po celotnem kraljestvu (Stupar Šumi 1997, 52). Od 11. stoletja dalje so mu vladali oglejski patriarhi. Tolminsko je predstavljalo posebno upravno enoto patriarhov - gastaldijo in grad je služil kot njeno upravno središče, na katerem je živel glavar (gastald). Ta je iz nje izvrševal upravno-gospodarsko in sodno funkcijo. Pod

sabo je imel vojaško posadko, ki je bila vedno prisotna na gradu (Sapač 2011, 257; Fortunat Černilogar 2021, 13). Prvotni grad naj bi imel arhitekturno obliko stolpa, ki naj bi stala že za časa Karolingov. Ta pa bi lahko bil predelan iz rimskem opazovalnega stolpa. Nanj kažejo redki zgodovinski podatki. Predelave so verjetno zajele tudi širše območje okoli stolpa z obzidjem in obrambnim jarkom. Ti so bili zgrajeni, ker so bila življenja patriarhov stalno ogrožena in so morali prebivati v varovanih prebivališčih. To je v tistem času predstavljal tudi grad na Kozlovem robu (Stupar Šumi 1997, 53).

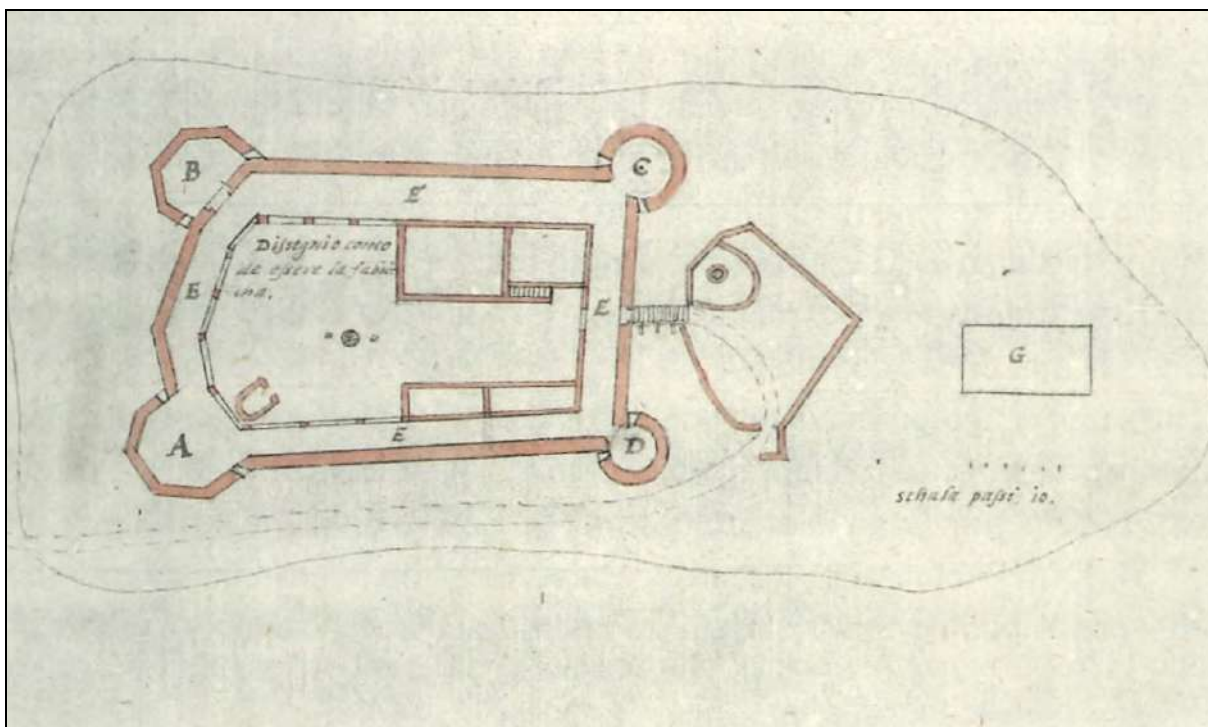
Omembe tolminskih glavarjev se pojavijo ob koncu 12. stoletja. Prvič je uradno naveden v pokrajinskem in upravnem oziru konec 12. stoletja v listini iz 1. februarja leta 1188, ko je omenjen glavar *Gundramus de Tulmin purgraf* (grajski grof), in v listini iz leta 1192, ko je omenjen gastald Reginald (*Reginaldus gastaldio*). Omemba gastalda je prva znana omemba gastaldije (upravne ureditve oglejskega patriarhata na Slovenskem). Ponovno se tolminski glavar omenja v listini iz leta 1316. Omenjen je Pavel Bojani patriarhov glavar (*dominus Paulus Boyani capitaneus Tulmini*). Ker so ob koncu 13. stoletja Tolminskemu grozili napadi goriških grofov, je oglejski patriarh Rajmund della Torre (1273-1299) dal utrditi grad iz južne in severne strani. Leta 1299 je grad varovalo le šest stražarjev kar pa je omogočilo zasedbo gradu s strani goriškega grofa Henrika II (1304-1323). Ta ga je moral kmalu po zavzetju vrniti. Grad je ponovno napadel leta 1313, ko ga je pridobil v last vse do leta 1319. Istega leta je nato moral vsa do tedaj odvezeta zemljiška posestva vrniti patriarhom z izjemo Tolmina, Loža in Tricesima (Sapač 2011, 257–259; Fortunat Černilogar, 13–14). Grad je bil nato leta 1348 poškodovan ob močnem potresu s središčem na Koroškem. Goriški grofje so leta 1350 umorili patriarha Bertranda. Novo nastavljeni patriarh Nikolaj Luksemburški (1350–1358) grad zastavi goriškemu grofom. Ti so ga po njegovi smrti leta 1358 prevzeli skupaj z večino tolminske posesti. Posestva so bila nato ponovno vrnjena v last oglejskih patriarhov šele po pritožbi pri papežu (Sapač 2011, 259). Leta 1368 je Tolmin prešel v last mesta Čedad. Tako je novi gastald postal Ottobono, ki je bil že upravitelj Čedada. Njihovo lastništvo je trajalo vse do leta 1375. V času njihove uprave je bila na gradu leta 1372 določena stalna straža, ki jo je sestavljalo sedem oseb romanskega porekla in do največ dva domačina (Fortunat Černilogar 2021, 14). Kmalu po ponovnem prevzemu lastništva s strani oglejskih patriarhov, da zgornji grad že leta 1377 obnoviti patriarh Markvard Randeški (1365–1381) (Sapač 2011, 259). Italijanska avtorja iz leta 1985 poročata, da je bilo za tisti čas ceneje zapustiti ruševino in postaviti novo ob vznožju vzpetine. Patriarh je bil ob njegovem ponovnem prevzemu že v globokih finančnih težavah zaradi bojov z Benečani. Zaradi tega je moral Tolmin z gradom leta 1379 zastaviti mestu Čedad. Leta 1410 in 1420 so ga zasedle Benetke. Tega je okoli leta 1450 ponovno prevzelo mesto Čedad. Leta 1479 so grad neuspešno napadli Turki, ki prodrejo do Tolmina. Čedad ga dokončno izgubi leta 1509 v bojih med Benečani in Habsburžani (Sapač 2011, 259–260; Fortunat Černilogar 2021, 14). Iz časa pred prvo avstrijsko-beneško vojno sta se do danes ohranila nedatirana

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

načrta stanja gradu (Slika 6) in njegove predvidene prenove (Slika 7) neznanega avtorja (Panjek 2015, 15).

Slika 6: Tlorisni načrt stanja gradu pred prvo avstrijsko-beneško vojno (pred letom 1508) (Vir: Panjek 2015, slika 1).

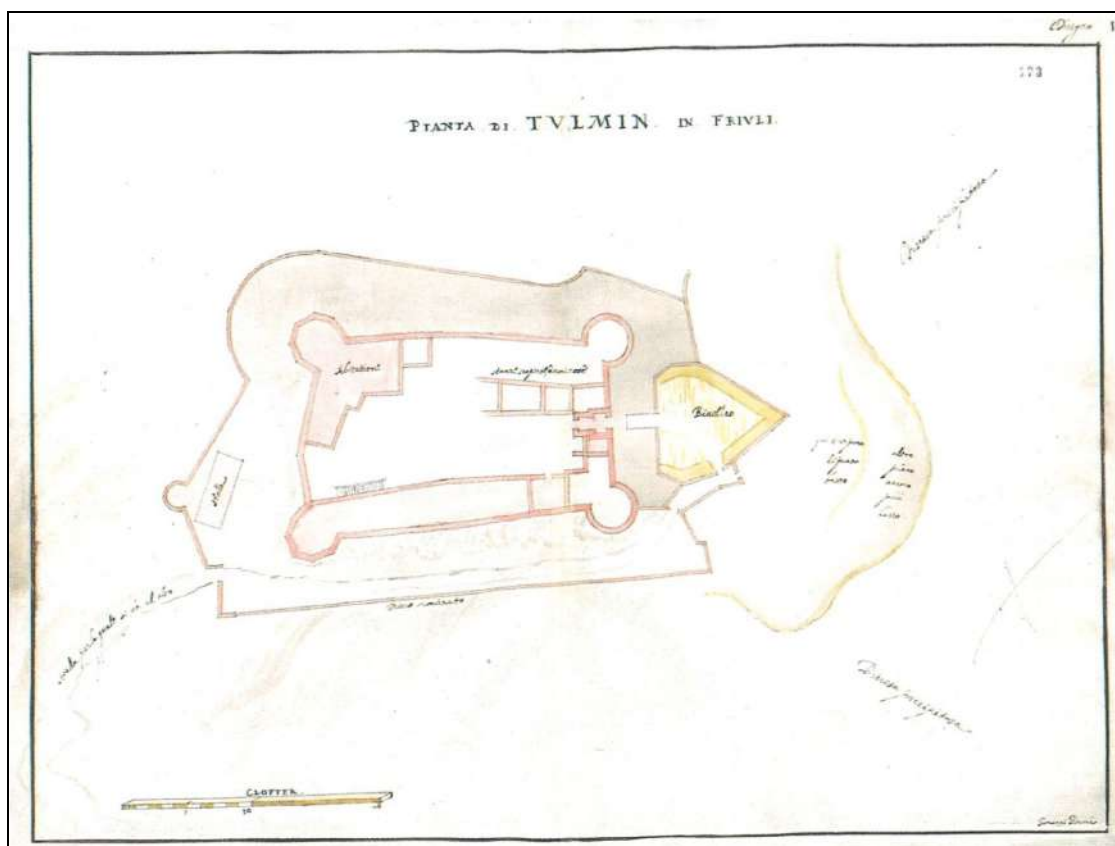
Slika 7: Tlorisni načrt predvidene prenove gradu pred prvo avstrijsko-beneško vojno (najkasneje leta 1508) (Vir: Panjek 2015, slika 2).

Po vojni je Tolmin leta 1521 po pogodbi v Wormsu prešel pod habsburško oblast. Že ob prevzemu gradu so bili narejeni načrti na željo Habsburžanov, ki so prikazovali njegovo slabo stanje. Ti so ga želeli obnoviti zaradi nevarnosti benečanskih in turških vpadov. Dodatno jih je k obnovi spodbudil tudi potres, ki se je zgodil 26. marca 1511. Leta 1519 je bil za glavarja postavljen Mihael Neuhaus, ki je vladal do leta 1523. Kljub vsem poškodbam gradu se je leta 1524 v njem še dalo stanovati. Zaradi dolgotrajnih vojn z Benetkami in turškimi vpadi so Habsburžani morali zastavljati svoja posestva zaupnikom. Takšno usodo je dočkal tudi grad na Kozlovem robu, ki je skozi čas zamenjal kar nekaj lastnikov. Že v prvi četrtini 16. stoletja je bilo tolminsko posestvo zastavljeno rodbini Dornberški. Ti so obdržali lastništvo do druge polovice 16. stoletja in so grad po potresu delno obnovili. Za časa glavarjev Franca Thurna (1542-1558) in sina Jurija Thurna (1563-1589) se je nadaljevala obsežna obnova gradu. Takrat naj bi bil zgrajen stolp vzhodno od obzidja, ki je nadzoroval vhod na območje gradu. Med njihovo vladavino je leta 1554 grad zadela strela in povzročila večji požar. To je verjetno botrovalo k potrebi izgradnje dveh zbiralnikov za vodo. Finančna sredstva za njuno izgradnjo je leta 1559 priskrbel vicedomski urad za Kranjsko po cesarjevem ukazu. Zbiralnika naj bi bila zgrajena leta 1559⁶ (Sapač 2011, 259–260; Fortunat Černilogar 2021, 14-15). Po letu 1560 je grad doživel večjo renesančno prenovo, ki naj bi trajala okoli 20 let. Prenova je bila narejena po načrtih arhitekta Giuseppa Vintane. Po njegovi smrti je delo prevzel brat Giambattista Vintane, ki je nadzoroval gradnje gradov med leti 1588 in 1589 v Gorici, Trstu in Tolminu (Sapač 2011, 279; Bulfone Gransinigh 2013/2014, 159).

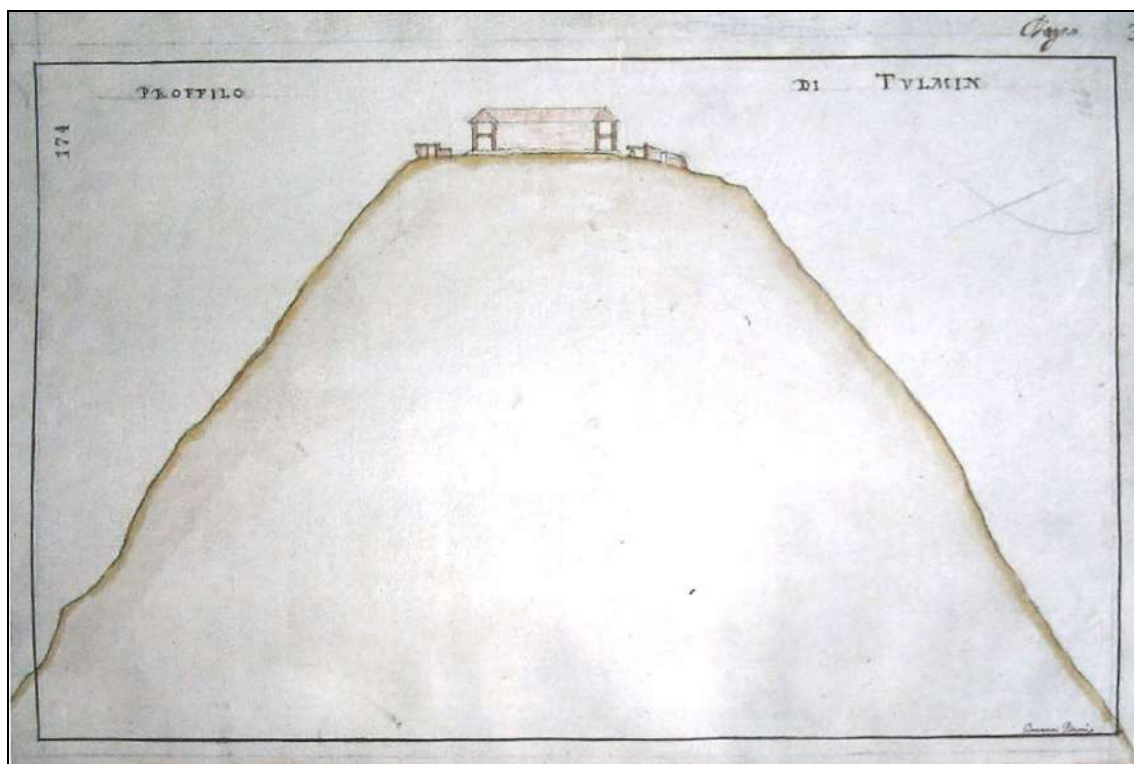
Iz tega časa gre omeniti še listine popisov stanja propadajočih delov na gradu iz leta 1572. V njih je omenjen požar na gradu leta 1598, ki je dodatno poškodoval jugozahodni stolp in kapelo. Listine je v graških arhivih leta 1996 odkril Janez Dolenc. Njihovo kopijo danes hrani Tolminski muzej. Iz dobljenega se sklepa, da so glavarstvo nekje okoli leta 1580 prestavili v celoti v spodnji grad ali Dvor (Fortunat Černilogar 2021, 15-16). Ob koncu 16. stoletja je bil tolminski glavar Gasparo Formentini, ki je status dobil v zameno za vplačilo. S tem je v njegovo last prešel tudi grad. Ta ga je nato dal delno obnoviti. Že leta 1607 pa je bil ponovno zastavljen in preide tako glavarstvo kot tolminsko gospostvo pod Gašperja Vida Dornberškega. Takrat se glavarstvo in gospostvo na Tolminskem prvič združita. Pred tem je bilo vladanje razdeljeno med tolminskimi konzorti (tolminsko plemstvo). Ob predaji posesti je bilo določeno zaradi obmejne krajine, da na gradu ostajajo štirje cesarski vojaki in prepovedan so bila kakršnakoli samostojno vojaška delovanja (Panjek 2015, 21-22). Gašper Vid Dornberški je leta 1608 dal zgornji grad še zadnjič obnoviti. Ob obnovi so bili prekriti vsi štirje stolpi gradu. Podaljšan je bil južni in jugozahodni trakt. Grad je bil obdan tudi z novim zunanjim zidom. Leta

⁶ Igor Sapač sklepa, da sta bila zbiralnika za vodo zgrajena v zahodnem delu grajskega dvorišča in na bastiji pred vhodom v grad glede na nedatirane načrte grajskega tlorisa, ki jih je umestil v drugo polovico 16. stol. (Sapač 2011, 279). To ne drži saj jih v novejši objavi Aleskander Panjek datira najkasneje v leto 1509 (Panjek 2015, 15: slika 1, 2). Iz tega lahko sklepamo, da sta leta 1559 bila omenjena zbiralnika za vodo zgrajena na grajskem dvorišču.

1616 je v času druge avstrijsko-beneške vojne preživel napad (Fortunat Černilogar 2021, 16). Leta 1623 pa je bilo Tolminsko posestvo tudi uradno prodano družini Dornberški s pogojem, da v primeru brez nasledstva to preide ponovno pod cesarsko oblast. Gasparo Formentini se takrat tudi dokončno odreče kakršnikoli zahtevi po glavarstvu ali gradu. V zameno prejme s celotno družinsko vejo naziv barona svetega rimskega imperija v Tolminu in Biljah. Gašper Vid Dornberški nato vlada vse do svoje smrti leta 1633, ko grad skupaj s Tolminom ponovno preide pod oblast cesarja Ferdinanda II. Ta gospostvo nato podeli v fevd Maksimiljanu Breunerju medtem, ko so vojaki na gradu ostali pod cesarjevo oblastjo (Panjek 2015, 22–23). Grad nato v prvi polovici 17. stoletja prične propadati. Leta 1637 ga je obiskal dvorni vojaški inženir in cesarjev osebni svetovalec Giovanni Battista Pieroni (1586 - 1654). Ta ga po ogledu označi za razvalino in poroča, da je bil grad razpotegnjene štirioglate oblike s štirimi dobrimi vogalnimi stolpi (*Slika 8*). V gradu naj bi še delno obstajalo bivališče vendar je bilo delno porušeno. Tudi obzidje je poškodovano vendar ga je bilo še možno obnoviti (*Slika 9*). Na gradu naj bi takrat bila redna vojaška posadka z dvema topovoma in nekaj orožja. Leta 1649 cesar Fredinand III tolminsko posestvo proda v trajno last družini Breuner. Ta pa ga je že leta 1651 proda Petru Antonu Coroniniju. S tem je bil grad na Kozlovem robu še zadnjič omenjen kot lastnina v zgodovinskih virih. Po tem je začel nezadržno propadati. (Sapač 2011, 261-263; Fortunat Černilogar 2021, 16-17).

Slika 8: Tloris obstoječega stanja gradu 1637; Giovanni Pieroni (Vir: Arhiv republike Slovenije, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 374, II-56r, Načrti in poročila za utrdbe Vojne Krajine, načrt za Kozlov rob).

Slika 9: Profil gradu Kozlov rob; Giovanni Pieroni (Vir: Arhiv republike Slovenije, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, št. 374, II-56r, Načrti in poročila za utrdbe Vojne Krajine, načrt za Kozlov rob).

Ponovno se omenja v drugi polovici 18. stoletja v spremnem besedilu k avstrijski vojaški karti. Ta poroča, da je na vzpetini nad Tolminom star razpadajoč grad. V začetku 19. stoletja stanje propadlega in zaraščenega gradu zajame münchenski slikar Johan Jakob Dorner v svoji litografski upodobitvi Tolmina (Sapač 2011, 263). Stanje na gradu leta 1875 omenja Alojzij Carli Lukovič duhovnik iz Mosta na Soči v goriškem časopisu Glas. Tega je po njegovem opisu že pričel zaraščati gozd (Lukovič 1875a, 1-2; Lukovič 1875b, 1-2; Lukovič 1875c, 12; Lukovič 1875d, 1-2; Lukovič 1875e, 1-2). Same razvaline so ob koncu 19. stoletja postajale čedalje bolj zanimive za javnost. O njih je poleg že omenjenega članka v časopisu Glas pisal tudi Simon Rutar leta 1882 v knjigi *Zgodovina Tolminskega*. Leta 1890 o stanju gradu Cesarsko-kraljevi centralni komisiji za raziskovanje in ohranjanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov poroča konservator grof Franz Coronini Cronberg Paravić (Sapač 2011, 263-264). Leta 1907 so na gradu zgradili razgledni stolp (*Slika 10*), ki naj bi služil v turistične namene. Takrat je bila zgrajena tudi serpentinasta pot po južnem pobočju vzpetine. Tako stolp kot pot sta v pričetku 1. sv. vojne prešla v vojaško upravo. Na pobočju in na gradu so bile izkopane vojaške kaverne. Na vzhodnem platoju pod bastijo so bili izkopani strelni jarki. Sama vzpetina je ležala tik ob soški fronti. Grad in pobočje sta bila iz strani Italijanov večkrat obstreljevana. Po koncu vojne so poškodovan razgledni stolp skoraj v celoti odstranili. Poškodovan je ostal tudi osrednji del zahodnega obzidja gradu z delom oboka nad kletnim prostorom s kapelo Sv. Martina. Prostor se je pričel ponovno zaraščati vse do leta 1964 (Fortunat Černilogar 2021, 17).

Grad je ostal v lasti Avstrijcev dobra štiri stoletja. Izjemo je predstavljala le francoska zasedba z ustanovitvijo Ilirskih provinc (1809 - 1813) (Fortunat Černilogar 2021, 10). Grad je imel do 20. stoletja iste lastnike kot dvorec v Tolminu. Šele z oporoko Janeza Premersteina je ob začetku 20. stoletja je prešel v last Župnije Tolmin (Sapač 2011, 263). Ta je lastništvo še zadnjič zamenjal v času župnikovanja Dominika Brusa (1986–2005), ko preide pod Občino Tolmin pod katero spada še danes (Sapač 2011, 267).

Slika 10: Razgledni stolp na Kozlovem robu iz I sv. Vojne (Vir: Arhiv Tolminskega muzeja).

3.3 Razumevanje spomenika - zgodovinopisje

Zgodovinske vire o gradu in Tolminu je raziskovalo kar nekaj raziskovalcev od 19. stoletja dalje. O gradu na Kozlovem robu in njegovi zgodovini je na veliko pisal že zgodovinar Simon Rutar ob koncu 19. stoletja. Ta v delu *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom* leta 1882 navede, da prva omemba Tolmina sega v

leto 1065. Rutar zapiše tudi, da je Tolmin v pisnih virih poimenovan s kar nekaj različnimi imeni. Ti so v italijanščini Tolmino, nemščini Tolmein in v starih listinah: Tuimine, Tulminum, Tulmein, Dullmein, Tollmein (Fortunat Černilogar 2021, 13). Tu je treba omeniti tudi Franca Kosa, ki leta 1915 navaja prepis iz Čedadada iz zbirke Nuovo archivio Veneto iz leta 1905. V njem je omenjena najstarejša listina, ki omenja tolminskega glavarja iz 1. februarja leta 1188. Za tolminsko gospostvo se je zanimal tudi Milko Kos, ki je napisal delo *Tolminska gastaldija leta 1377* objavljeno leta 1917 (Marušič 1987, 29). Gornji grad v Tolminu omenjajo tudi tujci. Eden izmed njih je Italijan Pio Paschini, ki ga omenja v svojem delu *Storia Del Friuli* izdane leta 1934. Ta omenja da se je oglejski patriarh Gregor Montelonga (1251-1269) 6. februarja leta 1252 mudil v Tolminu v enem od glavnih gradov patriarhov (Fortunat Černilogar 2021, 13). S tolminskim se je po drugi sv. vojni ukvarjal Peter Štih, ki je leta 1987 napisal članek *Goriški grofje in oblikovanje pokrajine ob Soči in na Krasu v deželo*. V njem predvsem opisuje nastanek goriških grofov in njihov odnos z oglejskimi patriarhi. Pregleden članek o bibliografiji je napisal tudi Branko Marušič z naslovom *Tolminska v zgodovino* leta 1987. V njem na kratko predstavi razvoj zgodovino pisja za Tolminsko in glavne raziskovalce ter njihova poglobljena dela (Marušič 1987, 27–34). Na koncu ne smemo pozabiti omembe Tolminskega zbornika iz leta 1997 v katerem gornji grad omenjajo kar trije avtorji Nataša Stupar Šumi, Mitja Guštin in Beatrice Žbona Trkman. Nataša Stupar Šumi v zborniku opiše zgodovino razvoja naselja Tolmin in gradu na Kozlovem robu pod člankom z naslovom *Razvoj naselja Tolmin z gradom Kozlov rob* (Stupar Šumi, 1997). Mitja Guštin v članku *Grad na Kozlovem robu nad Tolminom. Arheološko-sanacijska dela in programi* opiše predhodne raziskave, ki so na gradu potekale že v 60-ih letih in dosedanja dognanja ter predviden program obnove gradu. Navaja tudi, da je v neki listini iz leta 1267 omenjena patriarhova soba na zgornjem gradu (*camera patriarchalis*) (Guštin 1997). Beatrice Žbona Trkman obdela odkrite arheološke najdbe na gradu v izkopavanjih v letih 1964, 1996 in 1997 v članku *Renesančne najdbe na Kozlovem robu, preliminarno poročilo* (Žbona Trkman 1997). V 21. stoletju se je z zgodovino Tolminskega in gornjega gradu ukvarjal tudi Igor Sapač. Tu je potrebno omeniti predvsem njegovo delo *Brda in Zgornje Posočje. Gradovi in dvorci*, ki je bilo izdano leta 2011. V njem opiše tudi zgodovino gradu na Kozlovem robu. Njegovo prvo pravo omembo vidi šele leta 1299, skupaj z Dvorom kot *Castrum Tulmini cun curia* in gradom kot *castrum superioris*, *Bochenstein* ali *Pockenstein* omenjenega v srednjeveških zgodovinskih virih (Sapač 2011, 258). Za njim se zgodovine glavarstva na Tolminskem v času od 14. stoletja dalje dotakne Aleksander Panjek leta 2015 v delu *Vzhodno od Benetk, slovenski obmejni prostor : gospodarstvo, družba, prebivalstvo in naravni viri v zgodnjem novem veku* (Panjek 2015, 11–23). V zadnjih letih sta v zborniku *Trije gradovi, tisoč zgodb : zbornik prispevkov o gradu Kozlov rob, dvoru na Doru in Coroninjevi graščini v Tolminu* o gradu pisala Miha Mlinar in Damjana Fortunat Černilogar. Damjana Fortunat Černilogar je v članku z naslovom *Zgodovinska umestitev treh tolminskih grajskih stavb* opisala pregledno zgodovino treh gradov v Tolminu (Fortunat Černilogar 2021, 10-29). O poteku novih arheoloških raziskav in odkritij leta 2020 piše Miha Mlinar v članku z naslovom *Grajski*

odpad arheologom zaklad: izkopavanja na Kozlovem robu leta 2020 (Mlinar 2021). Tu gre omeniti še Janeza Höflera, ki v delu *Historična topografija predjožefinskih župnij na Slovenskem : Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija)* izdane leta 2022 opiše zgodovino oglejskih patriarhov in njihovo gospodstvo na Primorskem v katerem omenja tudi Tolminsko gospodstvo (Höfler 2022, 8-9).

3.4 Zgodovina raziskav - arheološke raziskave in sanacijska dela

(Načrt izvedenih raziskav med leti 1964 in 2000- Priloga I).

3.4.1 Spomeniškovarstvene raziskave leta 1964-1965

Prve sodobne spomeniškovarstvene raziskave na gradu so se pričele leta 1964, ko je Zavod za spomeniško varstvo skupaj s skupščino občine Tolmin in sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti SRS začel z odkrivanjem ruševin na Kozlovem robu pod vodstvom prof. Emila Smoleta. Grad naj bi bil ob njihovem prihodu po I. sv. vojni ponovno povsem preraščen. Na območju gradu so bila najprej izvedena sondiranja, ki pa so se postopoma razširila na čiščenje celotnega grajskega objekta (Guštin 1997, 36). Tekom del so uspeli očistiti skoraj celotno ruševino. Emil Smole poroča v *Varstvo spomenikov IX*, da so po odstranjenih nasutjih na gradu odkrili ohranjen tloris nekdanjih stavb (*Sliki 11, 12*). V izkopih so odkrili kar nekaj arheoloških najdb, ki so bile v večini datirane od 15. stoletja naprej. Očiščeni so bili vsi štirje stolpi v zunanjsčini in notranjsčini ter severno krilo in prostor med obema vzhodnima stolpoma (*Slika 13*). Ob vznožju jugovzhodnega stolpa omenja odkritje ostalin starejšega stolpa. Na grajskem dvorišču, ki je bilo tlakovano z mačjimi glavami, sta bila odkrita zbiralnika za vodo s še ohranjenimi filtri. Na dvorišču so dosegla nivo tlakovanja iz mačjih glav in vrhova vencev zbiralnikov za vodo. V ohranjenih traktih pa nivo estrihov iz malte. V ruševinah in v filtrih zbiralnikov za vodo so bil odkrite številne arheološke najdbe. Na podlagi pridobljenih podatkov je Zavod za spomeniško varstvo je načrtoval postopno konzerviranje oz. rekonstrukcijo grajskih ruševin (Smole 1965, 225). Januarja 1965 je bila otvoritev razstave *O spomeniškovarstvenih delih na gradu Kozlov rob* v Tolminu. Z njo je želel Emil Smole približati obsežne raziskave, ki so potekale na gradu in načrte o njegovi revitalizaciji širšemu občinstvu. Ob razstavljenem arheološkem gradivo je bilo mogoče videti tudi načrte delne obnove gradu. Ta je po Smoletu zavzemala predstavitev tlorisne zasnove prvotnih objektov in obnova predstave o grajski zasnovi z delno obnovitvijo obzidja in stolpov. Obnovo pa bi bilo potrebno povezati z rekonstrukcijo tistih delov, ki se bodo rabili v turistične in gostinske namene. Žal se predlagani načrti in želje niso uresničili in prostor je ponovno pričela preraščati vegetacija (Guštin 1997, 37-38). Odkrit arheološki material je bil predan v hrambo Goriškemu muzeju (Smole 1970, 242). Arhitekturne analize in konservatorska razmišljanja iz Smoletovega časa pa je leta 1996 povzela Nataša Stupar Šumi v svoji doktorski disertaciji *Stavbna dediščina na Krasu* (Guštin 1997, 38).

Slika 11: Očiščena zunanjščina na vzhodnem delu gradu ob raziskavah leta 1964 (Vir: Arhiv ZVKD OE Nova Gorica, Tolmin, Kozlov rob (2.) št. 6988).

Slika 12: Očiščena notranjščina med zahodnim obzidjem gradu in južno steno kapele Sv. Martina ob raziskavah leta 1964 (Vir: Arhiv ZVKD OE Nova Gorica, Tolmin, Kozlov rob (7.) št. 7370).

Slika 13: Očiščena zunanjščina na vzhodnem delu gradu ob raziskavah leta 1964 (Vir: Arhiv ZVKD OE Nova Gorica, Tolmin, Kozlov rob (7.) št. 7366).

3.4.1 Arheološke raziskave in sanacijska dela 1996-2000

Ponovno zanimanje za grad se je obudilo leta 1990, ko je občinska skupščina Tolmin sprejela odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin. S tem je tudi grad prešel pod zaščitene umetnostne in arhitekturne spomenike. Zanimanje zanj je dodatno spodbudila prenovljena muzejska zbirka v Tolminu leta 1995 med katero so bile razstavljene tudi bogate najdbe iz Kozlovega roba. Istega leta je Ministrstvo za kulturo grad umestilo na prednostni seznam objektov, ki so potrebni konservatorske obravnave. Tega je na pobudo ministrstva in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine prevzel Center za srednjeveške in novoveške študije na arheološkem oddelku iz Univerze v Ljubljani. Izdelan je bil geodetski izris obstoječega stanja in pripravljen predlog dolgoročnega arheološko-sanacijskega programa oz. delovni načrt za obdobje 1996-2000. Cilj arheoloških raziskav je bil prepoznavanje renesančnih arhitekturnih ostankov in boljše poznavanje avstro-ogrske vojaške utrdbe. Pričakovalo se je tudi odkritje starejših srednjeveških faz, ki bi jih dodali že prepoznanemu ostanku stolpa iz 60-ih let. Glede na odkritje posamičnih poznoantičnih najdb tekom preteklih del in ker je grajski zavetnik Sv. Martin, pod katerega kapelami in cerkvami se velikokrat nahajajo poznoantični ostanki se je tudi tu predvidevala poznoantična poselitev. Posamični fragmenti prazgodovinske keramike pa so nakazovali tudi na prazgodovinsko poselitev vzpetine. Po komisijskih ogledih na terenu, ki so jih izvedli Zavod za varstvo

naravne in kulturne dediščine Nova Gorica (Jasna Svetina, Nada Osmuk, Robert Červ), Center za srednjeveške in novoveške študije (Mitja Guštin, Dušan Kramberger) in zunanjih članov komisije (Ivan Stopar in Nataša Stupar Šumi) je bilo določeno, da se glede na obstoječe stanje utrdi grajsko ruševino in izpostavi nekatere elemente glede na finančne zmožnosti v letih 1996-2000. To bi obiskovalcem dalo občutek volumna gradu in izpostavilo poznorenesančnih arhitekturnih značilnosti. Sama predstavitev je ostala podobna tisti iz 60-ih let, kjer je bil urejen dostop preko bastije in mostu na grajsko dvorišče. Na dvorišču naj bi bila prikazana odkrita zbiralnika za vodo. Pod vprašaj pa je bila postavljena predstavitev avstro-ogrske utrdbe (Guštin 1997, 38–39).

Leto 1996

Spomladi je Center za srednjeveške in novoveške študije v dogovoru z ministrstvom za kulturo, Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Nova Gorice, Goriškim muzejem in Občino Tolmin v letu 1996 izvedel objektno in topografsko izmero gradu⁷. Jeseni so na gradu potekala izkopavanja. Ta so bila v izkopu omejena na zasipne in ruševinske sloje, ki so nastali ob zadnji izkopavanjih leta 1964. Vsega skupaj je bilo izkopenega 18 kvadrantov velikosti 4x4 m na površini 288 m². Po zaključku izkopa je bil teren prekrit z geo-tekstilom in zasut s presejano zemljo in rušo iz deponije. Izkopavanja so odkrila osrednji del grajskega dvorišča med zahodnim zbiralnikom za vodo in jarkom iz I. sv. vojne. Tu se je predvidevala stavba z apsido, ki je označena na historičnih skicah. Po izkopu je bil viden le renesančni tlak iz mačjih glav (*Slika 14*). Drugi del izkopa je zajemal prostor ob vzhodnem obzidju gradu in bastijo kjer naj bi stal dvžni most (*Slika 15*). Ob obzidju je bila odkrita »Volčja jama«, ki je predstavljal del dvžnega mostu. Na strani bastije pa je bila odkrita tlakovana kamnita dostopna pot. Ob izkopavanjih je bil očiščen obrambni jarek na vzhodni strani gradu in vgrajena je bila sidra za postavitev začasnega lesenega mostu, ki bo vodil na grad. Pridobljena je bila vsa dokumentacija za postavitev mostu in odkrite najdbe so bile predane v hrambo Goriškemu muzeju (Kralj, Kramberger 1998, 125-126).

⁷ Raziskave je vodil Mitja Guštin s strokovnima sodelavcema Dušanom Krambergerjem za konservatorstvo in Kristino Kralj za arheološke raziskave na terenu in obdelavo gradiiva. Delo sta omogočila ministrstvo za kulturo in občina Tolmin ob podpori družbe Mobitel d.d.

Slika 14: Detajl tlakovanja »mačje glave« odkrite na grajskem dvorišču ob izkopavanjih leta 1996 (Vir: Kramberger, D. 1998, 126).

Slika 15: Očiščen vzhodni obrambni jarek pred vhodom v grad ob izkopavanjih leta 1996 (Vir: Kramberger, D. 1998, 126).

Leto 1997

Raziskave so se nadaljevale poleti naslednje leto. Na grajskem dvorišču so odstranili sodobne ruševine do nivoja renesanse in baroka. Odkrili so dobro ohranjen tlak iz mačjih glav. V ostankih temeljev stavb je ostal ohranjen hodni estrih. Večina odkritih najdb nad tlakom je spadala v 20. stoletje, saj je bila večina starejših plasti odstranjena že v očiščevalnih delih leta 1964. Na jugozahodnem delu dvorišča, na mestu kjer je na Pieronijevi skici prikazan objekt, ki spominja na kapelo, je bila na izkopana površina 6 m x 8 m. Izkop ni odkril nikakršnih ostankov objekta. Tlak je bil v tem delu položen na umetno izravnavo skale, ki se je zgodila nekje med 16. – 17. stoletjem in je uničila vse predhodne faze poselitve.

V čas omenjenih gradbenih posegov spadata tudi oba zbiralnika za vodo na dvorišču. V ta čas ju postavlja njuna tehnika izgradnje in odkrite najdbe, ki jih hrani Goriški muzej. Glede na pisne vire bi lahko eden od njih nastal povsem na novo. V vzhodnem delu dvorišča se matična podlaga dviga nad današnjo hodno površino. Vidna je bila skala, ki je bila klesana in uporabljena kot del stavbe. Ta stavba je bila delno uporabljena za branjenje vhoda. Na zahodnem delu stavbe je bila odkrita razpoka v skali, ki je služila za shrambo oz. ledenico (*Slika 16*). V izkopavanjih je bila odstranjena vsa deponija, ki je nastala v delih leta 1964 in 1996. Okoli 40 m³ peska je bilo odloženega v vzhodni zbiralnik za vodo. Odkrita površina je bila po koncu raziskav prekrita z geotekstilom in zasuta z zemljo in zatravljena. Ob raziskavah je bilo ponovno vidno celo dvorišče, ki se od vzhoda proti zahodu dvigne za le 0,5 m. Poleg dvorišča je bilo očiščeno tudi stopnišče, ki je vodilo v klet kjer je bila v novem obdobju postavljena kapela grajskega zavetnika Sv. Martina. Pri stopnišču se je izkazalo, da gre za sekundarno položene stopnice. Dve med njimi sta bili izdelani iz fragmentov renesančnega portala. Pod njimi so bile še vidne prvotne kamnite klade in ostanki stenskih elementov. Iz konservatorskih načrtov je bil postavljen lesen montažni most čez grajski jarek in urejena dostopna pot preko bastije. Druga sanacijska dela se zaradi finančnega stanja niso izvajala (Kramberger 2001, 133-134).

Slika 16: Očiščen severovzhodni vogal notranjosti gradu ob vhodu v grad ob izkopavanjih leta 1997 (Vir: Kramberger 2001, 133).

Leto 1998

Jeseni leta 1998 so se na gradu nadaljevala sanacijska dela⁸ (Slika 17). Pozidali so predrti južni zid v južnem kletnem prostoru, ki je v novejšem času imela vlogo kapele sv. Martina (Slika 18). Tu je bilo odstranjeno 0,4 m nasutja humusa in ruševine nad najmlajšim talnim estrihom. Po izkopu so zidarji s pomočjo delavcev iz programa javnih del pozidali vzhodni zid kapele. Ta je bil poškodovan med I sv. vojno zaradi prehoda v strelsko gnezdo. V severnem delu kapele je bila rekonstruirana vratna odprtina z dvodelnim segmentnim lokom. Popravljen in pozidan do višine dvorišča je bil tudi južni zid stopnišča, ki se je vezal na severni zid kapele. V zidu stopnišča je bilo prepoznano ležišče za banjast obok nad stopniščem in peta loka nad prvo spodnjo stopnico. Z arheološko risbo je bil ob sanacijskih delih dokumentiran tudi odkrit prostor na nivoju dvorišča po čiščenju oboka kapele (Slika 19).

⁸ Sanacijska dela je vodil Dušan Kramberger sodelavec Oddelka za arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Strokovni nadzor so vodili konservatorji iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica iz Nove Gorice. Gradbena dela je izvajalo gradbeno podjetje SGP Gradbenik iz Tolmina. Pri tem jim je pomagalo šest delavcev iz programa javnih del Občine Tolmin. Financirana so bila iz strani Občine Tolmin, Ministrstva Republike Slovenije za kulturo in Ministrstva republike Slovenije za obrambo.

Slika 17: Aeroposnetek območja obnove gradu leta 1998 (Vir: Kramberger 2006, 177).

Slika 18: Posnetek stanja ohranjenosti kapele Sv. Martina pred obnovo leta 1998 (Vir: Kramberger 2006, 179).

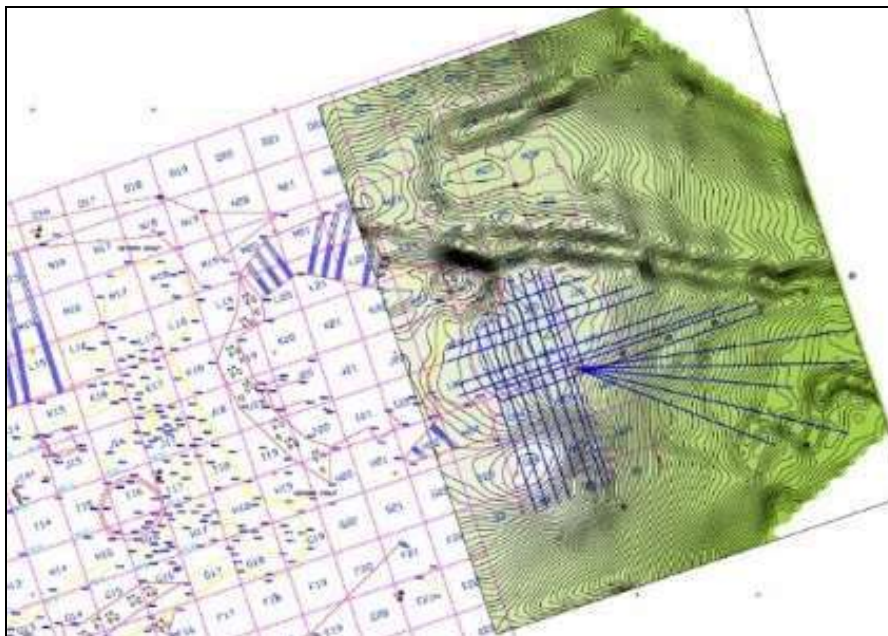

Slika 19: Očiščen obok kapele Sv. Martina med obnovo gradu leta 1998 (Vir: Kramberger 2006, 180).

Delno je bilo sanirano in obnovljeno tudi zahodno obzidje gradu. Odstranjeno je bilo debelejšo ruševinsko nasutje do še ohranjenega dela zidu. Ta se je nahajal na globinah 1 - 3 m. Pri čiščenju in spiranju obzidja se je pokazala večja luknja, ki je bila posledica zadetka granate v I sv. vojni. V dolžino ga je bilo saniranega 6 m, v globino 1,2 m in v višino do 3,5 m. Višina sanacija je segala do okoli polovice še prepoznane višine obzidja. Vsa popravila so temeljila na do sedaj znanih sledovih konstrukcij in arhitektonskih detajlov. Upoštevan je bil historičen način zidanja kamnitih zidov v katero je bila vključena predstavitev dveh okroglih tramovnic. Ker na gradu še ni bilo predvidenega prostora za deponijo grajskih ruševin je bil z deponijo izkopa ponovno zasut spodnji pas zahodnega obzidja. Po sklepu vodstva sanacij in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je bila v zahodnem medzidju izkopana arheološka sonda. Tu se je nad terenom v dolžini 6 m kazal manjši zid visok 1 m, ki je potekal vzporedno z zahodnim obzidjem. Na notranji strani zidu so bile prepoznane sledi stojk. Tu so bila tla izravnana z lomljenci, ki so bili povezani z malto. Na zunanji strani je spodnji del zidu opiral zemljeni okop, ki je segal vse do zunanjega obzidja gradu. Lokacija odkritega zidu ustreza lokaciji kjer je na Pieronijevem načrtu stal hlev. Sonda je bila nato dokumentirana in pokrita z geotekstilom in zasuta. Po dogovoru z Ministrstvom republike Slovenije za kulturo je Ministrstvo republike Slovenije za obrambo odobrilo helikopterski prevoz gradbenega materiala v sklopu rednih treningov v času 12.10.1998 do 14.10.1998. (Kramberger 2001, 134-135; Kramberger 2006).

Leto 1999

Spomladi sta B. Mušič in B. Berič na vzhodnem delu vzpetine pod ravelinom izvedla geofizikalno raziskavo in izdelala digitalni model reliefa (Mušič B., Berič, B. 1999; *Slika 20*). Z izjemo nekaj jarkov iz I. sv. vojne območje ni izkazalo arheološkega potenciala. Posledično je bil plato nasut z jalovino, ki se je bila v severnem in zahodnem medzidju nakopičila med očiščevalnimi deli 1964, 1996 in 1997 (Kramberger 2025; 5, 6).

Slika 20: Digitalni model reliefa vzhodnem delu vzpetine pod ravelinom (Vir: Kramberger 2025, 5).

Leto 2000

Sledila so še sanacijska dela na severovzhodnem okroglem stolpu in delno vzhodnem delu severnega obzidja gradu. Zatem pa sanacija in statična ureditev severozahodnega stolpa (*Slika 21*) in sanacija južnega obzidja do nivoja grajskega dvorišča. Kmalu je sledila še postavitve lesenih varnostnih ograj na obzidju in okoli zbiralnikov za vodo. Kot zadnja so bila opravljena vzdrževalna dela in postavitve informacijskih tabel in klopi leta 2004 (Kos et al. 2021, 4).

Slika 21: Obnova severozahodnega stolpa leta 2000 (Vir: foto: M. Grego, fototeka Tolminskega muzeja).

3.4.2 Arheološke raziskave 2020 - 2025

(Načrt izvedenih raziskav v letih 2020-2025 - Priloga 2)

Po skoraj dve desetletjih je Občina Tolmin skupaj s Tolminskim muzejem in Javnim zavodom za turizem doline Soče znova obudila aktivnosti vezanimi na grajski kompleks na Kozlovem robu v okviru projekta Merlin CV⁹.

Leto 2020

Prva raziskovalna dela so bila arheološka izkopavanja, izvedena v juliju in avgustu, v sodelovanju skupine STIK in Tolminskega muzeja pod vodstvom Mihe Mlinarja (Mlinar, et. al. 2020, 4; Mlinar 2021, 32). Na prostoru površine 149 m² v severnem medzidju (slika 22). Odkrita so bila različna nasutja in utrditve iz obdobja obnove gradu po potresu leta 1511 in zadnjimi popravili leta 1608. V jugozahodnem delu so raziskali večjo koncentracijo razbite kuhinjske lončenine, živalskih kosti in školjčnih lupin, prostor grajskega kuhinjskega odpada. Večina odkritih najdb je spadala v čas 16. in 17. stoletja (Mlinar, et. al. 2020, 19; Mlinar 2021, 33). Po izkopavanjih je bila narejena posodobitev geodetsko/tehničnih podatkov celotnega kompleksa s 3D digitalnim aeroposnetkom in geofizikalnim skeniranjem. (Kos et al. 2021, 4).

⁹ Projekt MerlinCV, Večsenzorna doživetja, povezana z gradovi in vilami čezmejne regije za odličnost v turizmu (Interreg Italia-Slovenija), ki je potekal med leti 2019 in 2022.

Slika 22: Severno medzidje pred pričetkom raziskav leta 2020 (Vir: Mlinar et. al. 2020, 4; slika A1).

Leto 2022

Arheološke raziskave so se ponovno nadaljevale leta 2022. Sprva je v februarju podjetje Gearh d.o.o. izvedlo geofizikalne raziskave (Gearh d.o.o. 2022), na podlagi katerih je Zavod za varstvo kulturne dediščine OE Nova Gorica (v nadaljevanju ZVKD OE Nova Gorica) je predpisal izvedbo testnega izkopa. Ta se je izvedel junija istega leta se pod vodstvom Mihe Mlinarja in v sodelovanju s Zavodom Skupina STIK. Z 10 testnimi sondami je bilo raziskanih je 111,5 m² površine v medzidju (Slika 23). Izkop sond se je ustavil na nivoju intaktnih arheoloških plasti, ki pa so bile nato delno prebite za preverbo njihovih debelin (Mlinar et. al. 2022, 2–3). Raziskave so odkrile posamične segmente zunanega obzidja, temelje, zidove, jame za kole in tlakovanja, ki predstavljajo ostanke pomožnih gospodarskih objektov na območju medzidja. Najdbe pridobljene po preboju arheoloških plasti spadajo v čas med 15. - 17. stoletje in skoraj v celoti izvirajo iz zgornjih plasti (Mlinar et. al. 2022, 30).

Slika 23: Izkop sond 3 in 4 v zahodnem medzidju leta 2022 (Vir: Mlinar et. al. 2022, 3; slika 1).

V avgustu istega leta je sledilo izkopavanje v jugozahodnem delu medzidja (Rok Klasinc, et al., 2022; slika 24). Na površini 183,2 m² so bile na zahodnem robu odkrite ostaline zunanjega obzidja. V osrednjem delu v skalnato podlago vrezan jarek širok 2,6 m in globine 2 m. Jarek so raziskali v obsegu takratnih raziskav v dolžini 5,5 m nadaljeval pa se je tudi izven raziskovalnega polja. Čez jarek sta bila postavljena dva vzporedna zidova širine 1,1 m v razdalji 1,3 m. Prostor med njima je bil zapolnjen z gruščem in je očitno deloval kot dostopna pot. V severnem delu raziskovalnega območja odkrit objekt s prizidkom. Na tem mestu je na Pieronijevem načrtu zarisan hlev. Odkriti objekti in zidovi so bili glede na najdbe datirani v obdobje med 15. - 17. stoletjem.

Slika 24: Izkopavanje v jugozahodnem delu medzidja leta 2022 (Vir: Klasinc et. al. 2022, 5; slika A1).

Leto 2023-2024

Raziskave v letu 2023 so potekale na več lokacijah: v zahodnem medzidju in v notranjosti jugozahodnega stolpa v okviru izgradnje komunalne infrastrukture gradu (Fras, et al., 2023a; *Sliki 25, 26*). Kasneje pa so se raziskave izvajale še na severozahodnem deli grajskega dvorišča v območju stopnišča s kletjo in kapelo Sv. Martina (Fras, et al., 2023b; *Sliki 27, 28*)

Arheološka izkopavanja v zahodnem medzidju so obsegala površino 123 m² (Fras et. al. 2023a, 5). Prostor je bil močno poškodovan pri obstreljevanju v I. svetovni vojni. Odkrite so bile ostaline gradnje obzidja med jugozahodnim in severozahodnim stolpom ter kasnejše hodne površine. Presenetljivo je bilo odkritje jame s prazgodovinsko lončenino ob severozahodnem stolpu, ki je dodatno podkrepila tezo o prazgodovinski poselitvi hriba. V medzidju pa .

Slika 25: Izkopavanje v zahodnem medzidju leta 2023 (Vir: Fras et. al., 2023a, 27; slika 5.1.1.).

Slika 26: Izkopavanje v notranjosti severozahodnega stolpa (Vir: Fras et. al., 2023a, 27; slika 5.1.1.).

Skoraj sočasno so potekala izkopavanja na severozahodnem vogalu grajskega dvorišča, območju stopnišča s kletjo in kapelo Sv. Martina (slika 25). Raziskave so dale vpogled v arhitekturni razvoj tega dela gradu, vendar raziskave mestoma zaradi načrtov prezentacije mestoma pa zaradi nevarnosti porušitve (del ob severnem obzidju) večinoma niso dosegla matične podlage (slika 26). Med odkritimi

najdbami velja omeniti odlomke poznoantične in visoko srednjeveške keramike, ki pa so ležale v sekundarni legi v mlajših nasutjih (Fras 2023b).

Slika 27: Začetno stanje pred izkopavanji v kleti in pred kapelo Sv. Martina leta 2023 (Vir: Fras et. al. 2023b, 15; slika 4.1.).

Slika 28: Končno stanje izkopavanji v kleti in stopnišču pred kapelo Sv. Martina leta 2023 (Vir: Fras et. al. 2023b, 17; slika 4.3.)

V letu 2024 so v sklopu izgradnje komunalne infrastrukture na grad arheološke raziskave (ob gradnji) spremljale gradbena dela v zgornjem delu grajske poti in na severozahodnem pobočju (Slika 29)

Slika 29: Izkop za infrastrukturo (elektrika, voda, optika, kanalizacija), ki je potekal po grajski poti leta 2024.

Vir: Makovec et. al. 2025a, I; slika naslovnice).

Leto 2025

V letu 2025 so raziskave potekale vzporedno z gradbenimi deli tekom projekta prenove ruševine gradu na Kozlovem robu v sklopu projekta »Grad na Kozlovem robu - Preteklost za prihodnost«. Dela, ki so s prekinitvami potekale od marca do septembra so se v večjem delu izvajala v že raziskanem delu grajskega dvorišča (slika 28). Ponovno so je bilo odkrito tlakovanje iz mačjih glav, odkrite že leta 1996 (Guštin 1997; 38, 39), izkopen prostor ob zahodnem obzidju, ki je bil izkopen že leta 1964 (Guštin 1997; 37, 38). Delno je bilo odstranjeno starejše nasutje, ki se je naslanjalo na zahodno obzidje in južno steno kapele. Očiščena in dokumentirana sta bila oba venca zbiralnikov za vodo na grajskem dvorišču ter nekateri zidovi med zbiralniki in južnim obzidjem. Poleg izkopov na grajskem dvorišču je bil narejen tudi izkop okoli gradu za postavitev strelovoda (slika 29). Poseg je bil relativno plitev in ni segel do arheološko intaktnih plasti. Znova so bile zraven poznosrednjeveških in novoveških odlomkov lončenine najden odlomek rimskodobne lončenine, ki pa je bil odkrit v mlajših nasutjih (Makovec et. al. 2025b, 47–49).

Slika30: Delovno območje obnove grajskega dvorišča zagrajeno z oranžno ograjo leta 2025 kjer je potekal arheološki nadzor (Vir: Makovec et. al. 2025b, 12; slika 4.1.)

Slika 31: Izkop za postavitev strelovoda na južni strani gradu leta 2025 (Vir: Makovec et. al. 2025b, 12; slika 4.2.)

V okviru projekta Racap MCV so v avgustu in septembru istega leta potekale do sedaj zadnje izvedene arheološke raziskave. Obsegale so severni del ravelina z že prej znanim vodnim zbiralnikom, upodobljenim na nedatiranih skicah pred letom 1508 (Sliki 6, 7, 30). Zbiralnik ni bil raziskan v celoti zaradi nevarnosti porušitve zunanega venca. Posledično raziskave niso dosegle njegovega dna.

Na vzhodnem robu izkopnega polja je bil izkopen in očiščen ohranjen zid bastije, ki je sega do skalne osnove na dnu izkopa.

Še viden del zidu na današnji hodni površini se proti dnu veže na starejši, verjetno srednjeveški zid. Najbolj presenetljivo je bilo odkritje poznoantičnega zidu pod njima. Imel je drugačno usmeritev od mlajših, nanj pa je bila naslonjena poznoantična hodna površina (Slika 33). Med odkritimi poznoantičnimi najdbami izstopata zlatnik in sveder. Omeniti pa velja tudi sicer redke odlomke prazgodovinske lončenine. Odkritje poznoantične faze s hodno površino in zidom dodatno potrjuje poselitev Kozlovega roba v tem obdobju. Vse odkrite arhitekturne elemente se je očistilo in dokumentirali ter skupaj s celotnim območjem raziskave prekrilo z geotekstilom. Trije večji odkriti premični arhitekturni elementi so bili odloženi v severovzhodni vogal ohranjenega zidu bastije. Njihova lokacija je bila izmerjena in dokumentirana s fotografijo. Prostor izkopa je bil nato ponovno zasut z deponijo izkopa (Makovec 2025c).

Slika 32: Območje raziskave 2025; vzhodno očiščen zid zbiralnika, na vzhodu vogal ravelina (Vir: foto: Ana Hawlina 2025).

Slika 33: Ohranjen del poznoantičnega zidu - pogled proti severozahodu (Vir: foto: Ana Hawlina 2025).

4. Razumevanje spomenika in njegovih vrednot

4.1. Zgodovinski pomen

Grad na Kozlovem robu je bil v srednjem veku najpomembnejša utrdba na Tolminskem in ena ključnih točk za nastanek in razvoj Tolmina.

Njegova strateška lega na težje dostopni, osamel vzpetini je bila ključna za obrambno in gospodarsko vlogo gradu. Omogočala je nadzor nad tremi dolinami oz celotno tolminsko kotlino in s tem nadzor nad gibanjem ljudi in blaga iz severozahodne Italije na Gorenjsko in v dolino.

Grad je bil upravno središče območja - takratne tolminske gastaldije in sedež gastalda, ki je izvajal upravno-gospodarsko in sodno funkcijo (Fortunat Černilogar 2021, 13). "Grajski hrib z gradom, ni bil samo prostorska dominanta, ampak simbol oblasti in vladarske moči cerkvenih knezov oglejskih patriarhov. Z mogočnimi stolpi in močnim zidovjem je učinkoval grozeče in nepremagljivo (Štupar-Šumi 1997, 52). Poselitev lokacije poznejšega gradu že pred srednjim vekom in s tem njen pomen nakazujejo tako zgodovinski viri kot posamezne arheološke najdbe. Na hribu naj bi tako stala prazgodovinska naselbina, poseljen pa naj bi bil tako v rimskem, poznorimskem in zgodnje-srednjeveškem obdobju.

O pomenu gradu pričajo tudi dejstva, da so se zanj skozi stoletja potegovali najvplivnejši gospodarji tamkajšnjega prostora: oglejski patriarhi, goriški škofje, Čedad, Benečani in Habsburžani.

Navkljub temu, da se ob koncu 17. stoletja grad opusti, zaradi svoje lege znova postane zanimiv v času I. svetovne vojne. Na gradu je bil postavljen utrjen opazovalni položaj avstro-ogrske vojske za obrambo Tolminskega mostišča in tako postal del vojaške krajine 20. stoletja.

4.2 Družbeno - ekonomski pomen

Postavitev gradu na Kozlovem robu je poleg svoje strateške vloge imela tudi simbolni pomen. Grad je simboliziral oblast in nadzor nad prostorom ter njenimi prebivalci. Nekoč je odigral ključno vlogo pri razvoju mesta in regije ter simboliziral zgodovinske vrednote in tradicije s čimer je krepil krajevno identiteto ter krepil lokalno zavest.

Preplet lokalne zgodovine, spomina na vojne dogodke in sodobno razumevanje dediščine ustvarja kolektivni zgodovinski spomin. Gre za eno najbolj prepoznavnih točk nad mestom. Domačini grad na Kozlovem robu pogosto imenujejo preprosto »grad« kar kaže na njegovo močno zasidranost v vsakdanjem doživljanju prostora.

Prostor gradu in neposredne okolice ima pomembno izobraževalno in kulturno vlogo. Novo nastali interpretacijski center z zgodovinsko-naravoslovno potjo obiskovalcem predstavlja zgodovino kraja, pomembne točke iz preteklosti in naravne značilnosti. To je prostor učenja o dediščini, kar krepí občutek pripadnosti in spoštovanja do lokalne zgodovine.

Celotni grajski hrib je danes pomemben rekreacijski in družabni prostor ter izletniška točka. Območje je priljubljeno za sprehode, rekreacijo, vzpone in kot razgledna točka. Na ta način povezuje domačine, obiskovalce, družine, pohodnike in šolske skupine. In prav kot takšen ima velik družben pomen, saj niso le znamenitosti, ampak prostor srečevanja in druženja ter doživljanja skupnega okolja. Ohranjen kulturni spomenik širi turistično ponudbo mesta in regije, privablja turiste in povečuje prepoznavnost. S svojim potencialom prav tako predstavlja priložnosti za lokalno turistično ponudbo.

4.3 Estetski pomen

Grad na Kozlovem robu v svoji izjemni legi skupaj z okoliško naravo ustvarja eno najbolj prepoznavnih in slikovitih podob Tolminske. Dominantna točka nad dolino izstopa kot močan vizualni poudarek v krajini. Kamnite ostaline utrdbe, gozdnato pobočje in pogled proti okoliškim vrhovom povezujejo arhitekturo z naravno kuliso Alp.

Tipična srednjeveška arhitektura z značilnimi elementi kot so debelo kamnito obzidje obrambni stolpi in leseno mostišče, ki povezuje osrednji del grada z bastijo, obiskovalcem ponujajo estetski užitek. Simbolizem preteklosti mu daje poseben estetski pomen. Njegova ohranjenost in prenova na eni strani pripomoreta k ohranjanju zgodovinskega spomina, medtem ko značaj ruševine ustvarja občutek preteklosti, minljivosti ter skrivnostnosti. Ta preplet daje prostoru posebno atmosfero.

Druga estetska komponenta predstavlja vloga gradu kot razgledne točke. Lokacija gradu omogoča čudovit razgled na tolminsko kotlino, reko Sočo in okoliške vrhove. Pomemben torej ni le pogled na grad, ampak tudi pogled z njega.

Grad predstavlja estetski simbol lokalne identitete in v kombinaciji izjemne lege, romantične ruševinske podobe in prepleta z naravo ni le zgodovinski spomenik, ampak tudi ena najlepših razglednih in vizualnih točk v Tolminu.

4.4 Znanstveni pomen

Območje gradu in neposredne okolice predstavlja pomemben vir informacij o srednjeveškem življenju, arhitekturi in zgodovinskih procesih ter s tem vir znanstvenega raziskovanja na številnih področjih kot so arheologija, zgodovina, arhitektura, kultura in ekologija.

Razni arhivi hranijo dokumentacijo ne le o pomenu gradu in dogodkih, povezanih z ožjo lokacijo in širšim vplivnim območjem, ampak mnogokrat navajajo in opisujejo gradnjo in predelave stavbne substance. V skladu z spomeniškovarstvenimi usmeritvami in z mislijo na razumljivo interpretacijo so bili v zadnjih desetletjih nekateri deli gradu in njegove okolice predmet strokovnih raziskav in fizične obnove. Pri odkopavanju amorfnе ruševinske groblje leta 1964 je postala prepoznavna arhitekturna zasnova grajskega kompleksa, ki jo je treba še stratigrafsko razčleniti, številne arheološke najdbe pa so ob vojaški ureditvi nakazale tudi visoko bivalno kulturo. V zadnjih letih je dodatna pozornost namenjena dokumentaciji v arhivih, muzejih in ZVKDS.

Doslej prepoznani stavbni razvoj kaže, kako so različni gospodarji sledili napredku v vojaški strategiji in tehniki, pa tudi družbenim in političnim spremembam v srednjem in zgodnjem novem veku. Vrh griča je bil kmalu skromno obodno pozidan, kasneje pa so obzidje dopolnili stolpi z različnimi funkcijami, obrambni hodniki, dodatni zunanji obzidni obroč in ravelin z globokim jarkom in nihajnim dvžnim mostom, redkim v kastelološkem gradivu. Specifična je bila domiselna oskrba z vodo na vrhu hriba iz treh filtrskih zbiralnikov.

Dosedanje raziskave so ob tem oz. s tem, da so dale veliko rezultatov, odprla številna nova vprašanja. Arheološko in stavbno je treba raziskati še marsikateri del in rezultate povezati v skupne zaključke. Natančne študije so potrebne za razumevanje stavbne zasnove, saj je vsaka utrdba unikum, ne glede na spoštovanje osnovnih, splošnih načel obrambe. Proučiti je treba delovanje vodnih zbiralnikov. Bogate arheološke najdbe v več institucijah, vključno z dokumentacijo z izkopavanj, kličejo po sistematski obdelavi.

4.3. Sinteza pomena dediščine

Grad na Kozlovem robu predstavlja izjemen kulturni spomenik, katerega pomen presega lokalne okvire. Kot nosilec zgodovinskega spomina, pomemben element krajinske podobe, prostor družbenega življenja in predmet znanstvenega raziskovanja je ključni del kulturne dediščine Tolminske in širšega slovenskega prostora.

Zaradi strateške lege je imel pomembno obrambno, upravno in gospodarsko vlogo ter je pomembno vplival na razvoj Tolmina. Njegov pomen potrjujejo dolgotrajna poselitve območja, številni zgodovinski viri in arheološke raziskave.

Danes grad predstavlja pomemben simbol lokalne identitete in kolektivnega spomina. Kot priljubljena izletniška, rekreacijska in razgledna točka prispeva h kulturnemu življenju in turistični prepoznavnosti kraja. Njegova ruševinska podoba, umeščena v izjemno naravno okolje, ustvarja eno najbolj prepoznavnih podob Tolminske.

Hkrati grad ostaja pomemben predmet znanstvenega raziskovanja, saj omogoča vpogled v srednjeveško arhitekturo, obrambne sisteme in življenje na tem območju.

5. Stanje spomenika

5.1 Podatki o upravljanju

Upravljanje dediščine na Kozlovem robu v svojem najširšem smislu je bilo do pred kratkim vezano na posamezne momente, kjer so deležniki prepoznali pomen in razvojni potencial grajskega kompleksa (1964-65; 1999-2000 oz. 2004). Projektno delo je trajalo nekaj let in je nato zaradi kombinacije dejavnikov zastalo, spomenik pa je bil prepuščen naravi in njenim procesom.

V zadnjem slabem desetletju za vzdrževanje spomenika, dostopnost in prezentacijo dediščine intenzivno in načrtno skrbi Občina Tolmin ob strokovni pomoči Tolminskega muzeja ter Zavoda za spomeniško varstvo Republike Slovenije - OE Nova Gorica s sodelovanje Turizma Doline Soče.

V tej fazi lahko naloge »upravljanja« razdelimo na dva sklopa. Prvi je vzdrževanje in urejanje območja spomenika, drugi pa revitalizacija spomenika, tako v fizičnem kot vsebinskem smislu.

Naloge urejanja in vzdrževanja spomenika na podlagi pogodbe¹⁰ z Občino Tolmin izvaja Invalidsko podjetje Posočje d.o.o. Dela usmerja Občina Tolmin ob strokovni pomoči Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Nova Gorica in Tolminskega muzeja. Za zemljišča v območju spomenika in njegovega vplivnega območja, ki so v privatni lasti skrbijo lastniki. Glede na dejstvo, da večji del Kozlovega roba predstavljajo gozdna zemljišča, ima pomembno strokovno in svetovalno vlogo Zavod za gozdove, OE Tolmin.

Načrtovana revitalizacija spomenika pa se izvaja skozi projektne dejavnosti projektov MerlinCV¹¹, RecapMCV in Grad Kozlov rob - Preteklost za prihodnost od leta 2019. Njihov namen je varovanje in prezentacija grajskih ostalin, razumevanje in prikaz rabe ter delovanja gradu skozi različna časovna obdobja, omogočanje sodobne edukativne izkušnje za obiskovalce ter širitev in izboljšanje turistične ponudbe regije. Tako je na delno obnovljenem in oživiljenem kulturnem spomeniku vzpostavljeno interpretacijsko središče (Kozlv rob), kot sodoben kulturno-turistični produkt v katerega je umeščena razstava Tolminskega muzeja, prezentacija spomenika in z njim povezane dediščine ter izobraževalne vsebine. Namen središča je zavzeti osrednjo vlogo v dolgoročnem upravljanje dediščine oz. izvajanje nalog vzdrževanja, uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti in spremljanje stanja spomenika z dolgoročnimi učinki na trajnostni razvoj.

¹⁰ Pogodba št. 300-0001/2026 Občina Tolmin - IP Posočje (št. 6/2026).

¹¹ Glej opombo 8.

Grad na Kozlovem robu trenutno še nima formalno potrjenega upravljavca. Se pa je skozi projektno delo v zadnjih sedmih letih vzpostavil model medinstitucionalnega sodelovanja, ki je ustvaril temelje za bodočo strukturo upravljanja spomenika: Tolminskim muzejem, predviden upravljavec Interpretacijskega središča, Javnim zavodom za turizem Doline Soče, katerega vloga še ni točno definirana in Občino Tolmin kot lastnico večjega dela zemljišča grajskega kompleksa,

5.2 Lastništvo

Območje spomenika leži na parcelah razpršenega lastništva, kar zaradi formalnopравnih ovir predstavlja izziv pri njegovem upravljanju (tabela 2). Večji del zemljišč, na katerem ležijo prepoznane arhitekturne ostaline spomenika, je v lasti Občine Tolmin. Za vsa ostala zemljišča znotraj spomenika so v veljavi trenutna zakonodaja, varstveni režimi ter veljavni predpisi.

5.3 Oris vzdrževalnih posegov

5.3.1 Sanacijska dela 1964-1965

V 60. letih prejšnjega stoletja se je na podlagi zavedanja pomena gradu na Kozlovem robu pričelo z načrtnim čiščenjem in raziskavami kompleksa. Namen posegov je bil obnova grajske lupine s štirimi stolpi, zunanjimi obrambnimi elementi, tlorisnim prikazom notranjih zidov in obnova vodnjakov in tlakov. Omogočen bi bil obhod gradu po obrambnem hodniku z razglednimi točkami na stolpih (Štupar-Šumi 1997, 57). Kot navaja Guštin je Zavod za spomeniško varstvo načrtoval obnovo ruševin z naslednjimi izhodišči (Guštin 1997, 37 - 38):

- rekonstrukcija historičnega vhoda z ravelina v grajsko jedro preko dviznega mostu;
- rekonstrukcija južnega trakta (takrat poimenovanega vzhodni¹²) s pripadajočima stolpoma, s čimer bi se obnovila zgodovinska grajska podoba;
- ohranitev južnega dela z jugozahodnim stolpom kot delno razvalino s prostorom za lapidarij.

V letu 1964 je bil očiščen in izluščen tloris celotnega grajskega kompleksa, vendar se z deli ni nadaljevalo.

5.3.2 Sanacijsko-konservatorska dela 1996-2004

Ponovno zanimanje za grad se je obudilo v 90. letih prejšnjega stoletja leta 1990, ko je z odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin grad prešel pod zaščitene umetnostne in arhitekturne spomenike. V letu 1996 je Center za

¹² Smole je smeri neba označeval -90° drugače, kot jih zdaj po geodetskih meritvah, umeščenih v državno mrežo. Jarek ob vstopu v grajsko jedro označuje kot severni jarek, južna stran proti mestu je po njegovem vzhodna itd. (Kramberger 2025; 3; op. 3).

srednjeveške in novoveške študije pričel z izvedbo spomeniškovarstvenega projekta z arheološkimi raziskavami in konservatorskimi deli. V okviru takratnih prizadevanj so bile dopolnjene spomeniškovarstvene usmeritve (Kramberger 2022, 3):

- stanje ruševin se pred vsakim posegom in po njem fotografsko in risarsko dokumentira;
- grajski kompleks se razišče, pri čemer smejo invazivne raziskave hkrati zajeti le tolikšen del spomenika, kolikor ga je mogoče takoj po raziskavi utrditi in sanirati;
- v mejah možnosti se čuvajo vse zgodovinske in gradbene faze, vendar ima srednjeveški grad pri ohranjanju in prezentaciji prednost pred mlajšimi ostanki;
- kritični predeli grajskega obzidja in stolpov se utrdijo in v manjkajočih delih dopolnijo do smiselne, za obiskovalce povedne in varne celote, in sicer ne več kot 0,5 metra nad nivo dvorišča;
- rekonstruiranje povsem izginulih stavb in njihovih arhitekturnih elementov po analogijah z drugih lokacij ni dopustno;
- zaradi varovanja značilne pojavnosti spomenika je potrebno pri načrtovanju novih posegov upoštevati projektne pogoje od I-4. S pogoji se zagotavlja, da bo območje ostalo brez motečih elementov sodobnih ureditev in posegov.

V okviru izvedbe spomeniškovarstvenega projekta so bila v letih 1996 do 2004 izvedena tudi prva nekatera sanacijska dela¹³ (Guštin 1997; 38-40; Kramberger 2001, 133-134; Kos et al. 2021, 4)¹⁴:

- 1996/97 nadaljevanje čiščenja ruševine in dopolnitev raziskav iz 60. let 20. stoletja.
- Postavitev lesenega montažnega mostu čez grajski jarek in urejena dostopna pot preko bastije;
- Sanacija zahodnega obzidja po odstranitvi ruševinskega nasutja v Z medzidju;
- Sanacije „kapele sv. Martina“¹⁵;
- Sanacija SV okroglega stolpa in vzhodnega dela S obzidja grajskega jedra;
- Sanacija in statična utrditev SZ večkotnega stolpa;
- Sanacija J obzidja do nivoja grajskega dvorišča;

¹³ Sanacijska dela je vodil Dušan Kramberger, takratni sodelavec Oddelka za arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

¹⁴ Grad Kozlov rob nad Tolminom. Izvajanje spomeniškovarstvenega projekta, arheološke raziskave in konservatorska dela v letu 1996. Center za srednjeveške in novoveške študije, FF Univerze v Ljubljani, 4. 2. 1997 (poročilo).
Grad Kozlov rob nad Tolminom. Poročilo o delu v letu 1997 in program dela 1998-2000. Center za srednjeveške in novoveške študije, FF Univerze v Ljubljani, april 1998 (poročilo).

¹⁵ Pozidana južni in vzhodni zid kapele, rekonstruirana vratna odprtina v severnem delu, popravljen in do višine dvorišča dozidan je bil južni zid stopnišča, vezan na severni del kapele.

- Namestitev začasnih varnostnih lesenih ograj na obodu grajskega jedra in okoli vodnih zbiralnikov;
- Izvedba najnujnejšega tekočega vzdrževanja;
- Postavljena osnovna informacijska in pojasnjevalna oprema (table), klopi.

5.3.3 Projekt MerlinCV

V zadnjem slabem desetletju je Občina Tolmin v sodelovanju s Tolminskim muzejem in Javnim zavodom za turizem doline Soče znova pričela z intenzivnimi dejavnostmi v želji, da revitalizira spomenik na Kozlovem robu in izboljša njegov potencial kot prepoznavne točke kulturne dediščine, ki z bogato vsebino predstavlja tudi dodano vrednost na področju turizma na Tolminskem in širšem Posočju.

Prve aktivnosti so se izvajale v okviru projekta MerlinCV. Cilj projekt je bil s trajnostnimi in zelenimi rešitvami na inovativen način oživiti kulturno dediščino (gradove, dvorce) in urejene krajine in s tem povečati turistično privlačnost in prepoznavnost regije. V projektu so bile med letoma 2019 in 2022 izvedene naslednje aktivnosti:

- ureditev tematske poti na Kozlov rob;
- izdelava akcijskega načrta za umestitev dediščine Kozlovega roba v turistične produkte v občini Tolmin;
- razširitev gozdne steze po severnem pobočju griča v dostopno cesto;
- izvedba arheoloških izkopavanj na območju za severno steno grajskih ruševin;
- konservatorsko-restavratorska dela na arheoloških najdbah;
- izdelava mobilne aplikacije za ogled poskusa rekonstrukcije gradu na Kozlovem robu na mobilnih napravah;
- igrificirano izkušnjo za ogled notranjosti rekonstrukcije gradu z VR očali;
- priprava projektne dokumentacije za komunalno opremo.
- ureditev tematske poti na Kozlov rob (*obnovljena trim steza z zunanjim fitnessom in lesenimi napravami za razgibavanje ter označene tematske poti*);

5.3.4 Projekt RecapMCV

Projekt RecapMCV je vsebinsko nadgradil rezultate projekta MerlinCV. Aktivnosti Občine Tolmin v projektu Recap MCV so obsegale:

- izdelavo interpretacijskega načrta za Kozlov rob, strategije za obravnavo in promocijo arheološke dediščine na Kozlovem robu;
- izdelavo konservatorskega načrta in načrta upravljanja za Kozlov rob;
- izdelavo 3D modelov in AV-vsebin za potopitveno sobo na Kozlovem robu;

- izvedbo arheoloških raziskav;
- izdelavo spominkov na osnovi najdb z arheološkega najdišča Kozlov rob;
- nakup in dobavo LCD zaslona za promocijo rezultatov projekta.

5.3.5 Projekt Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost

Vzporedno s projektom RecapMCV je potekal projekt »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost« v okviru katerega so se izvedla večja gradbena in sanacijska dela na spomeniku.

Za namen izvajanja slednjega je Občina Tolmin marca 2022 izdala Sklep o določitvi javne infrastrukture na področju kulture v občini Tolmin¹⁶ in v I. členu dokumenta opredelila, da javna infrastruktura na področju kulture v občini Tolmin postanejo naslednje nepremičnine oziroma deli nepremičnin ter oprema v teh nepremičninah, ki služi kulturnim dejavnostim: ruševine gradu na Kozlovem robu, pare. št. 57, k.o. Tolmin, v izmeri 2595 m², parc. št. 58, k.o. Tolmin, v izmeri 1.223 m² in parc. št. 75, k.o. Tolmin, v izmeri 153 m². V 2. členu pa je navedeno, da se nepremičnina zaznamuje v zemljiški knjigi kot javna infrastruktura na področju kulture. S tem se je vzpostavila dostopnost kulturnih programov širši javnosti, ki vključuje tudi gibalno ovirane osebe in osebe z motnjami v duševnem razvoju.

Projekt je združeval fizično obnovo (gradbeno-investicijski del) in vsebinsko bogatenje spomenika, z namenom povečanja njegove edukativne in turistične vrednosti (mehke projektne vsebine). Cilji projekta so bili¹⁷:

- **obnovljen kulturni spomenik** - izvedba investicije in vseh spremljajočih, za to potrebnih, aktivnosti;
- **oživljen kulturni spomenik** - vzpostavitev informacijske točke, umestitev razstave Tolminskega muzeja, ki se prezentira 'in situ', izobraževalne vsebine za različne ciljne skupine, prezentacija in interpretacija kulturnega spomenika in z njim povezane dediščine;
- **novi turistični produkti** - priprava zasnove, realizacija in zagon;

V fazi pridobivanja projektne dokumentacije za gradbeno-investicijski del projekta »Gradu na Kozlovem robu - sanacijski in rekonstrukcijski posegi na ruševinah gradu na Kozlovem robu, Tolmin« so bili na podlagi idejne zasnove projekta: IZP, št. projekta 03/22, januar 22¹⁸, podani kulturnovarstveni pogoji s strani ZVKDS OE Nova Gorica št. 35106-0156-7/2022-ŽDdBBr/ŽDdBBr

¹⁶ V skladu s 70. členom Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 - uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 11/11/13, 68/16, 61/17 in 21/18 - ZNOrg).

¹⁷ Končno poročilo, Kozlov rob, NOO - dopolnjeno (14-12-2025) (arhiv: Občina Tolmin).

¹⁸ Projektant Studio M, Manfreda Lidija s.p. Bazoviška 5, 5220 Tolmin (arhiv: Občina Tolmin).

(18.3.2022) (*priloga 3*). V pogojih so bile podane temeljne usmeritve in omejitve bodočih posegov v skladu z veljavno zakonodajo in veljavnimi konservatorskimi smernicami.

Predmet investicijskega dela projekta je bil severozahodni del gradu, v okviru katerega so bila izvedena naslednja dela:

- dokončanje sanacije severnega (S) obzidja grajskega jedra;
- nadzidava, nadkritje SZ stolpa ter njegova usposobitev za namen prezentacij oz. informacijske točke;
- sanacija kletnega prostora in njegova usposobitev za namen info točke gradu;
- sanacija prostora t.i. kapele in njegova usposobitev za namen prezentacij;
- sanacija obstoječega stopnišča iz grajskega dvorišča do predhodno opisanega predprostora;
- sanacija zamakanja SV stolpa ter zaprtje vstopa (na nivoju I);
- sanacija dveh zbiralnikov za vodo (vzhodna in zahodna cisterna), locirana na nivoju grajskega dvorišča;
- namestitev varnostne ograje na grajskem dvorišču, ob obodu grajskega zidu.

Pri obnovitvenih delih na zunanosti in v notranosti so bili postopki in tehnologije izvedeni tako, da je prišlo do minimalnega poškodovanja pristnega gradiva. V strukturo zidovja, se je vnašalo minimalno potrebno vlago in vodotopnih soli iz cementa, saj ti niso kompatibilni s historičnimi objekti. Kot vezivo pri obnovitvenih delih, se je uporabilo predvsem naravno apno ali že pripravljene instant malte, na bazi hidravličnega apna. Zunanje vidne kamnite stene so bile pozidane z apneno malto, podaljšano z belim cementom in aditivi za hidrofobnost in zmrzlinško odpornost. »Navaden sivi cement« se je uporabljal v notranosti kamnitih zidov in na mestih AB konstrukcij, na vseh ostalih mestih je uporabljen beli cement. Za gradnjo se je uporabilo kamniti gradnik, ki je bil razpoložljiv na lokaciji. Alternativna vrsta kamenine je bila usklajena s ZVKDS. Vsem kamnite konstrukcije, ki so po končani gradnji »vidne« oz. pokrite z apnenim ometom so lica kamnov ustrezno obdelana po zgledu obstoječih zidov¹⁹.

Mehke vsebine načrtovane v projektu, so bile usmerjene v inovativno in atraktivno prezentacijo dediščine gradu povezane z mestom in objekti grajske dediščine v Tolminu (Coroninijeva graščina oz. stavba Tolminskega muzeja, patriarhov dvorec na Doru). V okviru interpretacijskega centra so bile vzpostavljene informacijska točka, stalna razstava z naslovom »Me pelje pob na Kozlov rob«, in potopitvena soba z digitalnimi vsebinami. Prav tako so bili razviti turistični produkti: pohodniška pot treh gradov z igifikacijo in pa grajsko kulturno-kulinarični dogodki.

¹⁹ Projekt izvedenih del (PID); Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin, avgust 2025.

Izvedeni gradbeni in konservatorski posegi kot mehke projektne vsebine v okviru projekta so podrobneje predstavljeni v nadaljnjih poglavjih.

5.4 Analiza stanja dediščine

Stanje spomenika po opravljenih sanacijskih posegih med leti 1996 in 1999 oz. 2004 ter sanacijskih in gradbenih delih v okviru projekta »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost«, ocenjujemo kot zelo dobro.

V nadaljevanju opisujemo stanje posameznih elementov spomenika. Kot izhodišče so služila poročila oz. delovna poročila Dušana Krambergerja (Kramberger 2022, 2025a, 2025b) in projektna dokumentacija izvedenih del projekta (PID) (glej opombo 15).

Za lažje razumevanje elementov grajskega kompleksa v nadaljevanju, spodaj prilagamo fotografijo s poimenovanji posameznih delov, ki jo je objavil D. Kramberger (2022, 4; Slika 34).

Slika 34: Grajski kompleks s poimenovanjem posameznih elementov (vir: Kramberger 2022, 3).

5.4.1 Severno obzidje

Severno obzidje je bilo pred tekočimi sanacijskimi deli eno izmed najslabše ohranjenih delov grajskega kompleksa. Z izjemo prezidave in dozidave ob SV stolpu v dolžini cca 3 m po celotni višini, na dolžini cca 5 m pa kot nedokončana gradnja, je bilo obzidje močno razpadlo in porušeno (slika 33).

Obzidje se je tekom projekta očistilo, fotogrametrično dokumentiralo in v kombinaciji geomehanskih sider ter hkratnega pozidavanja s kamnom pozidalo do opredeljene višine nivoja grajskega dvorišča skladno z ostalimi arhitekturnimi elementi (sliki 35, 36)

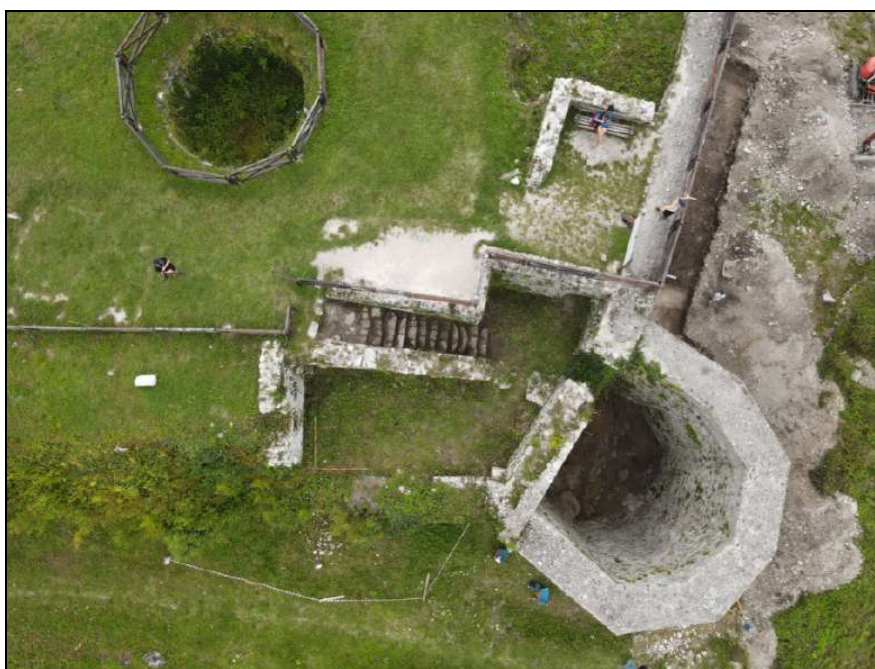

Sliki 35 (zgoraj) in **36** (spodaj): Stanje severnega obzidja pred sanacijskimi deli (33) in po zaključenih delih (34) (vir: arhiv Skupina Stik)

5.4.2 Severozahodni stolp, klet, predprostor, kapela in vhodno stopnišče

SZ prostor kompleksa je bil ves čas mišljen kot osrednji prezentacijski volumen na obnovljenem gradu z dodatno možnostjo najkrajšega/hitrega funkcionalnega in varnostnega povezovanja Z medzidja z grajskim dvoriščem. Stolp je bil leta 1998 raziskan in dokumentiran, nato pa statično saniran in utrjen za varen prevzem bodočih funkcij (Kramberger 2022, 18).

Zaradi manjkajočega dela obzidja in nadkritja ter dejstva, da je hidroizolacija iz obdobja 1997-2001 popustila, je zamakalo v konstrukcijo in prostor severozahodnega stolpa. Zamakalo je prav tako v t.i. kapeli. Stopnišče, klet in predprostor niso bili pokriti (slika 35).

Slika 37: Stanje severozahodnega dela grajskega kompleksa (severozahodni stolp, klet, predprostor, kapela in vhodno stopnišče) pred pričetkom arheoloških leta 2023 (vir: Fras et al. 2023b, 15; slika 4.1.)

V sklopu projekta se je izvedlo sledeče posege:

Obzidje SZ stolpa:

- Dodatna pozidava stolpa;
- Fugiranje notranjosti stolpa;
- Sanacija in utrjevanje preboja na dnu stolpa;
- Montiranje jeklene konstrukcije stopnišča v notranjosti stolpa- komunikacijsko jedro.

Predprostor:

- Sanacija temeljenja z utrjevanjem temeljnih konstrukcij na prehodih med predprostorom in kletjo ter kapelo;
- Nadzidava stene med kletjo in predprostorom in stopniščem do ustrezne višine.

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Klet:

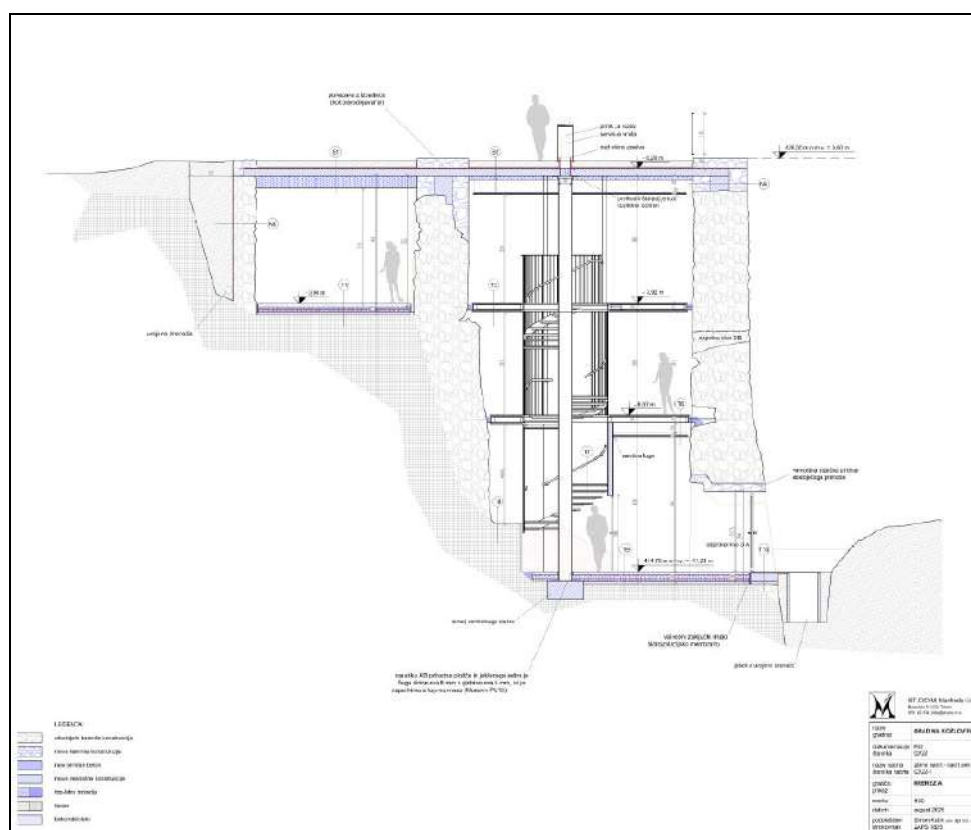
- Nadzidava vzhodne stene med kletjo, zunanjim prostorom in severnim zidom do ustrezne višine;
- Niša v vzhodni steni se ohrani;
- Pozida se poškodba na južni steni (ob zahodnem vogalu).

Stopnišče:

- Sanacija kamnitih sten stopnišča;
- Zaščita obstoječih kamnitih stopnic in postavitev kovinskih rešetk
- Izvedba vodoodporne konzolne strukture (nadstreška) na nivoju grajskega dvorišča.

Vsi objekti so bili zastrešeni z vodoodporno ploščo, zaključna pohodna površina ravne strehe se je izvedla kot travnata površina po zgledu grajskega dvorišča.

Vsi zidovi so bili po potrebi injektirani.

Slika 38: Prerez SZ stolpa in predprostora na načrtu arhitekture (vir: Projekt izvedenih del (PID) - Prerez A; oznaka TP6; Studio M Manfreda Lidija s.p., Bazoviška ulica 5, 5220 Tolmin, avgust 2025).

5.4.3 Severovzhodni stolp

Stolp je bil leta 1998 statično saniran in nadzidan do nivoja najvišje ohranjenega zidu, na podlagi ohranjenih materialnih sledi je bila vgrajena rekonstruirana strelna lina, vrhnji obok popravljen in hidroizoliran (Kramberger 2022, 24).

Ob pregledu stanja je bilo ugotovljeno da je hidroizolacija iz obdobja 1997-2001 popustila in zato zamaka v konstrukcijo in prostor.

Sanacijski poseg je obsegal:

- Odstranitev dela pozidave stolpa, izvedba izravnalnega vodotesnega ometa čez obstoječi kamniti obok in obodni zid. Podobno kot v SZ stolpu se je zaključna pohodna površina ravne strehe izvedla kot travnata površina.;
- Montaža kovinskih vrat na vhod v SV stolp z nivoja grajskega dvorišča.

5.4.4 Grajsko dvorišče

Nekdanjo pohodno površino grajskega dvorišča in tlorisne površine vseh ohranjenih arhitekturnih elementov pokriva samonikla zatravitev na skromni ruši, kakršna se na Kozlovem robu vzpostavi in vzdržuje sama brez posebnega vzdrževanja (Kramberger 2022, 27).

Izvedeni so bili naslednji posegi:

- Izvedba zemljenega nasutja na mestih kjer je bila obstoječa zemljina odstranjena zaradi gradbeno-sanacijskih del v severozahodnega dela gradu. Območje se bo samostojno zatravilo;
- Odstranitev lesene in postavitve kovinske ograje po obodu grajskega dvorišča;
- Postavitev kovinske rešetke nad ledenico;
- Postavitev ograde v vzhodnem in severovzhodnem delu grajskega dvorišča, območja ki v preteklosti še ni bil arheološko raziskan.

Slika 39: Pogled na grajsko dvorišče po končanem projektu (vir: Končno poročilo projekta »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost«, 12)

5.4.5 Zbiralnika za vodo

Obzidani jami, ki ju imenujemo zbiralnika za vodo, sta pravzaprav sta predstavljali konstrukcijski element filtrskih zbiralnikov za vodo. Izkopana sta bila v letih 1964-1965. Na podlagi fotografij na katerih je vidna glinena obloga sklepamo, da je vsaj vzhodni bil izkopen v celoti. Njun obod je očiščen do kamnitega obodnega zidu, ki ga uničuje rastlinje in atmosferski vplivi, zaradi česa prihaja do odpadanja kamenja.

Tekom sanacijskih del projekta se je kamniti obod ročno očistilo. Nato se je na notranjem robu cistern, izvedla armirano betonska greda na katero se je pričvrstila kovinska ograja (slika 37).

5.4.6 Južno obzidje

Utrditev in dopolnitev sicer močno porušenega J obzidja je bila izvedena med sanacijskimi posegi v 90. letih prejšnjega stoletja. Izvedena je bila do višine grajskega dvorišča. Obzidje je v dobrem stanju.

Slika 40: Južno obzidje ob delih v letih 1964-1965 (vir: Arhiv Tolminskega muzeja)

Slika 41: Južno obzidje (vir: Arhiv Skupina Stik).

5.4.7 Jugozahodni stolp

Jugozahodni stolp je skoraj v celoti porušen. Njegova tlorisna zasnova je vidna tik nad tlemi (slika 42).

Slika 42: Jugozahodni stolp (vir: Arhiv Skupina Stik)

5.4.8 Vzhodno obzidje in jarek

Vzhodno obzidje v preteklosti ni bilo predmet raziskav kot tudi ne sanacijskih del. Posledično je v slabšem stanju od preostalih elementov grajskega kompleksa, ki pa ni kritično.

Med zadnjimi sanacijskimi deli v 90. letih prejšnjega stoletja je bila očiščena in gradbeno utrjena t. i. »volčja jama«, ki leži na sredini zgornjega dela vzhodnega obzidja. Gre za prostor, kamor je zanihal zadnji del dvizne platforme oz. dviznega mostu. Kot pravi Kramberger, gre za razmeroma redko obrambno tehnično ureditev (v Sloveniji npr. na Ljubljanskem gradu v peterokotnem stolpu iz 15. stol.) (Kramberger 2022, 8). Volčjo jamo danes prekriva lesen most, preko katerega vstopamo iz ravelina na grajsko dvorišče.

V južnem delu obzidja ter jugovzhodnem stolpu sta iz nivoja jarka narejena dva prehoda - kaverni, ki vodita na grajsko dvorišče. Oba prehoda sta danes deloma zasuta oz. neprehodna.

Jarek je bil v preteklosti že večkrat očiščen, ni pa bil raziskan.

Slika 43: Vzhodno obzidje z jarkom in severovzhodnim stolpom in »volčjo jamo« pod mostom (vir: Arhiv Skupina Stik).

5.4.9 Jugovzhodni stolp

Jugovzhodni stolp je bil v letih 1997-98 utrjen in dozidan samo v zgornjem pasu in samo do obstoječe najvišje točke (slika 43). Podatke, relevantne za kakršne koli nadaljnje posege lahko pridobimo šele po širši proučitvi obrambne ureditve nad jarkom in funkcije vzhodnih traktov grajskega jedra (Kramberger 2022, 24).

Obodni zidovi stolpa so v slabšem stanju, zaenkrat še ne kritičnem (slika 44).

Slika 44: Vrh vzhodnega obzidja ob mostu - profil (vir: Arhiv Skupina Stik).

5.4.10 Ravelin

Arhitekturne ostaline ravelina do sedaj niso bile sanirane. Izrazito izpostavljena sta jugozahodni in severozahodni zid, ki sta v slabem stanju.

Območje ravelina je bilo v preteklosti raziskano v letu 1996 s sondiranjem in 1998 z geofizikalnimi raziskavami ter nazadnje v letu 2025. Rezultati izkopavanj v leta 2025 so še dodatno podprle Krambergerjevo mnenje, da ima območje velik raziskovalni potencial oz. je kastelološko zanimivo zahtevno (2022, 9).

Po končanih raziskavah severne polovice ravelina v letu 2025 je bilo območje raziskav pokrito z geotekstilom in zasuto z izkopano zemljino. Del zemljine je bil razgrnjen na severozahodni plato.

Slika 45: Severo in jugovzhodno obzidje ravelina (vir: Arhiv Skupina Stik)

5.4.11 Zahodno medzidje in vhod v grajski kompleks

Zahodno medzidje in območje vhoda v grajski kompleks je bilo v preteklosti predmet arheoloških raziskav, posebej v zadnjih petih letih (*Slika 46*). Raziskave so bile v večji meri izvedene do naravne skalnate podlage z izjemo odkritih arhitekturne ostalin. Teh se ni odstranjevalo, ampak se jih je vsakokrat mersko dokumentiralo, zaščitilo in zasulo z zemljino.

Prostor je bil po izvedbi projekta izravnal in danes daje občutek dvorišča. Zunanji obod je obdan z zemljenim nasipom. Točen potek zunanjega obzidja sicer ni viden, domnevamo pa, da ga prav

omenjeni nasip prekriva in s tem na nek način varuje. V jugozahodnem delu platoja, nad zadnjim S zavojem Grajske ceste je del zunanjega obzidja izpostavljen. Zid je v slabem stanju in je potreben sanacije.

Slika 46: Zahodno medzidje (vir: Arhiv Skupina Stik)

5.4.12 Severno medzidje

Podobno kot zahodno medzidje je bilo tudi severno medzidje v zadnjih petih letih dobro raziskano. Raziskave so se izvajale na južni polovici medzidja, ob severnem obzidju in so bile izvedene do naravne skalnate podlage

Prostor je bil po izvedbi projekta izravnani in danes daje občutek dvorišča (Slika 45). Na zunanji strani je v reliefu viden povišan zatravel pas, pod katerim poteka severni del zunanjega obzidja.

Slika 47: Severno medzidje med saniranim severnim obzidjem in v reliefu vidnim severnim zunanjim obzidjem
(vir: Arhiv Skupina Stik)

5.4.13 Južno medzidje

Južno medzidje je arheološko zelo slabo poznano. Na podlagi geofizikalnih raziskav in arheološkega testnega izkopa v letu 2022 lahko zaključimo, da se pod debelejšimi nasutji nahajajo ohranjene arhitekturne ostaline in arheološke plasti iz časa delovanja gradu, ki pa so zaradi dogodkov I. svetovne vojne poškodovane ali mestoma uničene.

5.4.14 Vzhodni plato

Vzhodni plato pod ravelinom je danes relativno izravnana površina. Geofizikalne raziskave v letu 1999, z izjemo strelskih jarkov I. svetovne vojne, niso odkrile arheološkega potenciala. Plato je bil nato zasut z jalovino, ki se je v severnem in zahodnem medzidju nakopičila med očiščevalnimi deli 1964, 1996 in 1997 (Kramberger 2025; 5, 6). Enako kot geofizikalne raziskave, tudi testni izkop leta 2023 ni odkril arheološkega potenciala.

Danes je plato zatravela površina, na kateri se nahaja postaja Zgodovinsko-naravoslovne poti z vsebino oglarjenja. Postavljena je informativna tabla in oglarska kopa (Slika 48).

Slika 48: Vzhodni plato pod ravelinom z predstavitvijo oglarjenja (foto S. Hvalec).

5.4.15 Zunanje obzidje

Zunanje obzidje v preteklosti ni bilo deležne posebne pozornosti ob raziskovalnih in sanacijskih delih na gradu. Na podlagi značilne reliefne oblike mu lahko sledimo na zahodnem, severnem in južnem delu. Ob izvedbi geofizikalnih raziskav in kasnejšega arheološkega testnega sondiranja v letu 2022 smo njegove ostaline odkrili na večih mestih (priloga 3) po celotnem obodu vzpetine. Obzidje je različno ohranjeno.

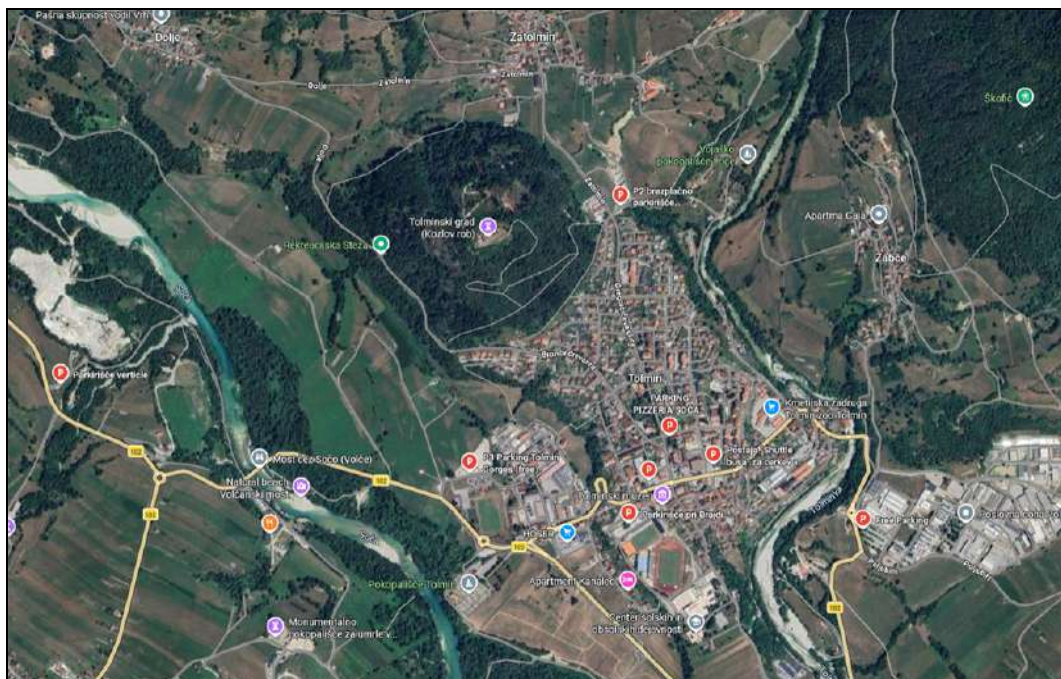
Odkrite odseke obzidja tekom testnega izkopa smo dokumentirali in jih po zaključku raziskave zaščitili z geotekstilom ter zasuli z zemljino. Na jugozahodnem in jugovzhodnem delu sta izpostavljena dva krajša odseka zunanjega obzidja. Zid na jugovzhodnem delu je izrazito porasel in posledično slabo viden. Jugozahodni odsek leži na pobočju nad zadnjim S zavojem Grajske ceste. Predstavlja jugozahodni vogal zunanjega obzidja. Na tem mestu je na Pieronijevem načrtu upodobljen jugozahodni stolp zunanjega obzidja. Zid je izpostavljen v dolžini dobrih 5 in višini skoraj 3 metrov. Na južni strani njegovo nadaljevanje ni jasno, medtem ko se na severno stran njegovo nadaljevanje jasno vidi na površini.

Sliki 49: Izpostavljen del jugozahodnega odseka zunanjega obzidja (vir: Arhiv skupina Stik).

5.5 Dostopnost

Kozlov rob se nahaja na severozahodnem robu mesta Tolmin. Vzhodje vzpetine je od centra mesta oddaljeno dobrega pol kilometra. V radiju 2 km je dostopnih večje število parkirišč (Slika 50). Najbližje parkirišče leži na Štrklepcah, neposredno ob vzhodnem vzhodju hriba, ob cesti, ki vodi proti Zatolminu in ob izhodišču Grajske poti na grad. Vendar parkirišče predstavlja alternativno parkirišče za ogled Tolminskih korit in je pogosto preobremenjeno.

Slika 50: Lokaciji parkirišč v Tolminu (vir: google maps).

Na Kozlov rob vodi več poti. Nekdanja gozdna pot na Kozlov rob po severni strani je bila v sklopu urejanje infrastrukture spomenika razširjena v dostopno pot. Namenjena je izključno podpornim dejavnostim spomenika in lastnikom zemljišč na Kozlovem robu.

Iz južne strani je na grad urejena peš pot, ki je bila vzpostavljena s turističnim namenom že pred I. svetovno vojno. Danes je pot urejena v sklopu zgodovinsko-naravoslovne poti na grad²⁰ in ima osnovno izhodišče iz južne strani, območja Petelinca. Drugo izhodišče leži na vzhodni strani, dostopno iz Ulice Pod gradom. Pot se nato nadaljuje v dve smeri in sicer južno ob vznožju hriba v smeri Petelinca in se pri južnem vodohramu priključi na zgodovinsko-naravoslovno pot. Druga pot od izhodišča vodi proti severu in se pri severnem vodohramu priključi na severno dostopno pot (Slika 49).

Zraven omenjenih poti na vrh Kozlovega roba je danes uhojenih še večje število poti, ki jih obiskovalci uporabljajo predvsem v rekreativne namene.

Zaradi svoje lege na vrhu vzpetine je spomenik sicer težje dostopen gibalno oviranim, je pa z razširitvijo severne gozdne poti dostop omogočen.

Slika 51: Označene poti na grad..

5.6 Prepoznavnost

Kozlov rob je bil zaradi svoje dominantne lege in razgleda lokalno zelo prepoznavna točka. Skozi pretekle poskuse popularizacije spomenika se je v lokalnem okolju zavest o njegovem pomenu vseskozi dvigovala in se zasedrila v zgodovinskem spominu in vsakdanjem doživljanju prostora.

Ena prelomnih točk za lokalno skupnost in njeno zavedanje o pomenu ruševin gradu na Kozlovem robu je bila občasna razstava Tolminskega muzeja *Trije gradovi, tisoč zgodb*.

Izven lokalnega okolja pa je prepoznavnost spomenika manjša. Spomenik se sicer pogosto omenja v lokalnem turističnem gradivu, vendar njegova prepoznavnost precej zaostaja za drugimi znamenitostmi v regiji (Soča, Javorca, Tolminska korita). Njegova prepoznavnost je bolj omejena na ljubitelje pohodništva in zgodovine.

Prezentacija dediščine oz. informacije o dediščini so na območju spomenika podane na informativnih tablah, ki so postavljene na izhodiščih poti ob vznožju poti in pred samim vhodom na grajsko dvorišče.

Naravoslovna in kulturnovarstvena vsebina je predstavljena kot del zgodovinsko-naravoslovne učne poti (*Slika 50*). Sestavljajo jo informativne table in drugi interpretacijski elementov (bunker, prerez jelke, oglarska kopa).

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Slika 52: Zgibanka zgodovinske-naravoslovne poti.

Posebno in hkrati najbolj standardno dejavnost predstavljajo vodeni ogledi skupin ČŠOD pod vodstvom vodnikov in vodnic ČŠOD v pomladnih in jesenskih mesecih.

Na vrhu Kozlovega roba je okrogla plošča s 360-stopinjsko označitvijo geografskih enot v okolici Kozlovega roba.

Prikaz gradu Kozlov rob (in ostalih grajskih stavb) je del stalne razstave Naplavine obsoške zgodovine. V sobi Kmečki upori na Tolminskem VR očala omogočajo posebno doživetje gradu Kozlov rob, v sobi Trg Tolmin pa se obiskovalec z računalniško aplikacijo seznani z razvojem mesta Tolmin in treh grajskih stavb (dvor na Doru, Coroninijeva graščina, grad Kozlov rob)²¹.

Najštevilčnejše objave Kozlovega roba beležimo na medmrežju. Najdemo ga na številnih spletnih straneh, tudi mednarodnih (slovenščina, angleščina, nemščina, hrvaščina, finščina), družbenih omrežjih, na portalu YouTube je objavljena večja količina video materiala in predstavitev 3-D modeliranega gradu. Posebej gre izpostaviti internetne strani Tolminskega muzeja²², Zavoda Turizem Doline Soče²³

²¹ Interpretacijsko središče Kozlov rob: Interpretacijski načrt, Strategija za obravnavo in promocijo arheološke dediščine na Kozlovem robu, 2024 (Arhiv

²² <https://www.tol-muzej.si/razstave/stalne-razstave/kozlov-rob>

²³ <https://www.soca-valley.com/sl/iskanje-dogodivscin/kultura/2021072912133881/interpretacijski-center-kozlov-rob/>

in Občine Tolmin²⁴ s kratko predstavitvijo interpretacijskega centra in koristnimi informacijami za uporabnika. Količina objav se je v zadnjih sedmih letih tekom projektnega dela, drastično povečala.

²⁴ <https://www.tolmin.si/objava/866194>

6. Ranljivost in ogroženost spomenika z usmeritvami za ohranjanje in varovanje

Na podlagi analize stanja spomenika smo prepoznali potencialno ranljivost in ogroženost tako na nivoju upravljanja, neposrednega fizičnega stanja kot tudi na nivoju »sporočilnosti« kulturnega pomena spomenika in njegovih vrednot.

6.1 Ranljivost in ogroženost - človeški faktorji

6.1.1. Zakonodaja

Odlok o razglasitvi spomenika

Odlok o razglasitvi kulturnega spomenika je bil sprejet leta 1990 in zaradi številnih zakonodajnih in upravnih sprememb, sprememb v lastništvu in novih znanstvenih dognanj ni aktualen.

6.1.2 Razumevanje dediščine

Pomanjkanje znanstvene študije

Navkljub številnim raziskavam v preteklosti in številnim objavljenim člankom v strokovni literaturi o arheološkem najdišču niso objavljeni vsi podatki.

Razpršenost arhiva najdišča

Arhiv spomenika, ki ga sestavljajo dokumentacija izvedenih raziskav in študij ter arheološko gradivo je razpršen na različnih lokacijah. Tolminski muzej je del arhivskega gradiva zbral, je pa potrebna dodatna preveritev.

6.1.3. Upravljanje

Upravljavca spomenika, ki je zavezan in odgovoren za izvajanje nalog, ki izhajajo iz varstvenih režimov kulturne dediščine in naravnih vrednot, smernic pristojnih služb in usmeritev podanih v tem dokumentu, še ni formaliziran. Načrtovano je, da se upravljanje spomenika uredi po vzoru spomenika Javorca s tripartitno pogodbo.

6.1.4 Lastništvo

Lastnica večjega dela zemljišč, na katerem so evidentirani arhitekturni elementi spomenika je Občina Tolmin. Lastništvo celotnega varovanega območja spomenika pa precej razpršeno. To predstavlja tveganje pri upravljanju spomenika ter izvajanju iz tega izhajajočih nalog.

6.1.5. Dostopnost

Dostop do spomenika je peš po urejenih poteh. Grajska pot je namenjena izključno podpornim dejavnostim spomenika in osebam z dovolilnicami. Bližina mesta in njegove infrastrukture nudi odlične pogoje za nemoten obisk spomenika tudi v turistično najbolj obremenjenih mesecih.

Na vrh vzpetine vodijo številne »divje« poti. Zaradi urejenosti obiska in medsebojnih odnosov med Občino kot lastnico, upravljavcem ter lokalno skupnostjo in lastniki zemljišč je potrebno obiskovalce peljati po za to namenjeni poti, obstoječi zgodovinsko-naravoslovne poti. Obiskovalci, ki pot začnejo na Petelincu, so že na željeni poti. Obiskovalci, ki obisk začnejo iz Ulice Pod Gradom le-to nadaljujejo po gozdni poti ob robu naselja in se na zgodovinsko-naravoslovno pot priključijo na jugu, pri vodohramu.

Zaradi svoje lege na vrhu vzpetine je spomenik težje dostopen gibalno oviranim. Za potrebe dostopa gibalno oviranih je na voljo Grajska pot, ki je namenjena podpornim dejavnostim in intervenciji.

Spomenik je dostopen skozi celotno leto. Novo odprt Interpretacijski center bo odprt od konca aprila do konca oktobra.

6.1.6. Raba območja - Obiskovalci

Na podlagi načrtovanega razvoja spomenika je treba s stališča ranljivosti zavarovanega območja med grožnje uvrstiti »nenadzorovan« obisk območja. Slednji bi imel negativen vpliv na spomenik in njegove vrednote. Zunanost spomenika je za obiskovalce urejena in varna ter omogoča ogled prezentiranih grajskih ostalin. Hkrati se obiskovalci po zunanosti spomenika gibajo prosto. S tem lahko nastanejo negativni učinki hoje, prav tako lahko pride do posledic vandalizma.

Slika 53: Nasilno odstranjena informativna tabla (vir: arhiv skupina Stik).

Po zadnjih arheoloških raziskavah na ravelinu v letu 2025 se je izkopana zemljina po koncu raziskave deponirala po severovzhodnem robu območja ravelina ter prostoru neposredno pod njim (Z del severnega medzidja (Slika 54). Takratna ideja deponiranja materiala je izhajala iz vidika varnosti, bolj natančno varnega naklona na severni strani ravelina, ki je močno poškodovan. S tem pa je okrnjena njegova podoba v prostoru in s tem sporočilnost. Prav tako odložen material otežuje gibanje po naravni »krožnik« poti po medzidjih okoli grajskega kompleksa.

Slika 54: Deponirana zemljina na severnem delu razvelina (vir: arhiv skupina Stik).

6.1.6. Prepoznavnost

Kozlov rob je bil zaradi svoje dominantne lege in razgleda lokalno zelo prepoznavna točka. Skozi pretekle poskuse popularizacije spomenika se je v lokalnem okolju zavest o njegovem pomenu vseskozi dvigovala in se zasedla v zgodovinskem spominu in vsakdanjem doživljanju prostora.

Izven lokalnega okolja pa je prepoznavnost spomenika manjša. Spomenik se sicer pogosto omenja v lokalnem turističnem gradivu, vendar njegova prepoznavnost precej zaostaja za drugimi znamenitostmi v regiji (Soča, Javorca, Tolminska korita). Njegova prepoznavnost je bolj omejena na ljubitelje pohodništva in zgodovine.

Spomenik je z novonastalim interpretacijskim središčem pridobil infrastrukturo vsebinsko interpretacijo in turistično-izobraževalne produkte oz. programe. Prav tako se je v času trajanja programskih aktivnosti povečala prepoznavnost spomenika. V nadaljevanju je ključno, da se na podlagi analize v največji meri izkoristi potencial spomenika.

6.2 Ranljivost in ogroženost - naravni faktorji

6.2.1 Izpostavljenost arheoloških ostalin

Stanje spomenika po opravljenih sanacijskih posegih med leti 1996 in 1999 oz. 2004 ter zadnjih konservatorskih in gradbenih delih v okviru projekta »Grad na Kozlovem robu - Preteklost za prihodnost« ocenjujemo kot zelo dobro. Grajske ostaline so v veliki meri sanirane in konsolidirane. Izjema so le nekateri manjši odseki.

6.2.1.1 Ravelin

Arhitekturne ostaline ravelina so v večji meri prekrite z zemljino in rušo. Izjema so zidovi vzhodnega dela utrdbe, ki so vidni in s tem izpostavljeni, hkrati pa v zelo slabem stanju (*Slika 55*). Zidovi ravelina z izjemo arheoloških raziskav v letu 2025 še niso bili raziskani. Omenjene raziskave so razkrile arhitekturo severnega dela ravelina, vendar so bile ostaline po zaključku zaščitene z geotekstilom in prekrite z zemljino. Izpostavljeni tako ostajajo zidovi vzhodnega dela utrdbe.

Slika 55: Severno in jugovzhodno obzidje ravelina (vir: arhiv skupina Stik).

6.2.1.2 Vzhodno obzidje

Vzhodno obzidje do sedaj še ni bilo raziskano in ne sanirano. Po pregledu ostalin te niso v kritičnem stanju, prihaja pa do odpadanja kamnov z vrha obzidja (Slika 56).

Slika 56: Vrh vzhodnega obzidja - južni del (vir: arhiv skupina Stik).

V južnem delu obzidja ter jugovzhodnem stolpu sta iz nivoja jarka narejena dva prehoda - kaverni, ki vodita na grajsko dvorišče. Oba prehoda sta danes deloma zasuta oz. neprehodna, kljub temu pa je vstop v kaverni mogoč (Slika 57). Glede na stanje je mogoča porušitev posameznih elementov ali zdrs kamnitih zasutij.

Kaverne so v času I. Svetovne vojne in kasneje služile kot shrambe orožja, tako je potrebno pri vseh nadaljnjih aktivnostih upoštevati možnost prisotnosti neeksploziranih ubojnih sredstev.

Slika 57: Kaverni v vzhodnem obzidju in severovzhodnem stolpu (vir: Arhiv Skupina Stik).

6.2.1.3 Zunanje obzidje

Na jugozahodnem delu na pobočju nad zadnjim S zavojem Grajske ceste je v dolžini dobrih 5 in višini skoraj 3 metrov izpostavljen odsek zunanjega obzidja. Zid je v zelo slabem stanju (*Slika 58*).

Slika 58: Izpostavljen del jugozahodnega odseka zunanjega obzidja (vir: Arhiv Skupina Stik).

Na jugozahodnem delu, na pobočju pod stičiščem obeh uhojenih poti prav tako izpostavljen kamnit zid, za katerega domnevamo, da je del zunanjega obzidja. Zid je močno zaraščen in je potreben grobega čiščenja in pregleda stanja.

6.2.2 Naravne nesreče

Potresna ogroženost

Tolmin leži v območju z visoko potresno nevarnostjo - spada v VIII. stopnjo po EMS (Evropska makroseizmična lestvica), kar pomeni, da so možni močni potresi z občutnimi poškodbami stavb.

Požarna ogroženost

Območje spomenika leži v območju majhne požarne nevarnosti (2. razred).

Erozijska ogroženost

Območje spomenika leži v območju, kjer veljajo običajni zaščitni ukrepi. Erozijsko potencialna so predvsem strma pobočja.

Vetrolom

V zadnjem obdobju so zaradi sprememb vremenskih pojavov in redkejšega gozdnega sestava vetrolomi pogost pojav.

6.3. Smernice za ohranjanje in varovanje spomenika

- Priloga I - Kulturnovarstveni pogoji Zavoda za varsto kulturno dediščine št. 35106-0156-7/2022-ŽDbBr/ ŽDbBr/; OE Nova Gorica;

7. Vizija in cilji razvoja spomenika

Vizija razvoja spomenika je usmerjena v upravljanje njegove dediščine z dolgoročnimi učinki na trajnostni razvoj v lokalnem, regionalnem, nacionalnem in nenazadnje globalnem kontekstu. Ključna je vzpostavitev stanja, ki dolgoročno vpliva na celostno in trajnostno ohranjanje ter vzpodbuja njegov nadaljnji razvoj. Cilji vizije varstva in razvoja so:

- Ohranjanje dediščine pred propadanjem in varovanje pred uničenjem.
- Vzpostavitev modela upravljanja spomenika s finančno shemo in urejenim financiranjem.
- Oblikovanje turističnega produkta kot primera dobre prakse, zlasti v zvezi s trajnostnim turizmom z nadgraditvijo dosedanjih vlaganj in razvoja, upoštevajoč sodobne pristope prezentiranja in doživljanja dediščine.
- Povečanje prepoznavnosti in dostopnosti Kozlovega roba na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.
- Razvoj celostne podobe spomenika, interpretacije ter »prezentacije« za javnost.
- Razvoj pedagoško - znanstvene funkcije.
- Razvoj in nadgrajevanje dosedanjih (spo)znanj o dediščini - znanstvene raziskave.
- Spodbujati mreženje in povezovanje med različnimi deležniki, ki delujejo na področju kulturne in naravne dediščine v lokalnem okolju.
- Razvoj inovativnih prijemov in uporabe sodobnih informacijsko-komunikacijskih ter drugih podpornih tehnologij kot podpora pri izvajanju storitev in programov na področju promocije naravne in kulturne dediščine.
- Ustvariti željeno doživetje za obiskovalca oz. različne skupine obiskovalcev.
- Dvig pomena spomenika v lokalni, regionalni in nacionalni turistični ponudbi.
- Povečanje obiska skladno z nosilno kapaciteto in ustvariti nova občinstva ter okrepiti obstoječa.
- Ustvarjanje novih delovnih mest.

8. Izvedbeni načrt

Za doseganje vizije in zastavljenih ciljev je potrebno vzpostaviti jasen načrt ter opredeliti naloge in posege, s katerimi želimo te cilje doseči.

Tako predlagamo, da se načrtovani ukrepi in investicije izvajajo v dveh fazah, kot kratkoročni/srednjeročni in dolgoročni cilji, pri čemer je osnovno vodilo medsebojno izravnavanje posameznih področij, da je kot končni učinek zagotovljena enakomerna in trajnostna rast.

Faznost izvedbe

1. faza - obdobje 3 let - 2026-2029:

- Aktualizacija/novelacija odloka o razglasitvi lokalnega spomenika.
- Določitev upravljske strukture, odgovorne osebe upravljanja spomenika, strokovne skupine za nadzor upravljanja, zagotovitev sredstev za vzdrževanje infrastrukture in javne - skrbniške naloge.
- Usposabljanje osebja vključenega v upravljanje.
- Vzpostavitev sistemskega vzdrževanja.
- Izboljšanje dostopnosti do spomenika.
- Izdelava trženjske strategije.
- Usposabljanje osebja vključenega v upravljanje.
- Vzpostavitev rednega monitoringa spomenika.
- Aktivnejša promocija spomenika in dediščine.

2. faza - obdobje 4 let - 2029-2031:

- Izdelava znanstvene monografije.
- Priprava predlogov sprememb in dopolnitev upravljanja

8.1. Zakonodajne podlage - sprememba akta o razglasitvi

(faza I: 2026-2029)

Odlok o razglasitvi kulturnega spomenika je bil sprejet leta 1990 in zaradi številnih zakonodajnih in upravnih sprememb, sprememb v lastništvu in novih znanstvenih dognanjih ni aktualen.

- Ukrep:
 - Pristopi se k novelaciji akta. Odlok o razglasitvi spomenika se v okviru obstoječe zakonodaje in predpisov aktualizira.

8.2. Upravljavska struktura, funkcije in pristojnosti

(faza I: 2026)

8.2.1. Upravljavec

Upravljavec spomenika, ki je zavezan in odgovoren za izvajanje nalog, ki izhajajo iz varstvenih režimov kulturne dediščine, smernic pristojnih služb in usmeritev podanih v tem dokumentu, še ni formaliziran.

Na podlagi obstoječe zakonodaje mora lastnik ali posestnik zagotoviti upravljanje v skladu z aktom o razglasitvi. To lahko izvaja neposredno ali tako, da ga poveri upravljalcu (1. odstavek 59. člena ZVKD-I) oz. v naslednjih oblikah:

- Spomenik sam neposredno upravlja organ, ki je izdal akt o ustanovitvi kot režijski obrat (v tem primeru Občina Tolmin);
- organ, ki je izdal akt o razglasitvi, ustanovi javni zavod z namenom upravljanja spomenikov in spomeniških območij;
- poveri upravljanje javnemu zavodu, ki je ustanovljen z namenom upravljanja spomenikov in spomeniških območij;
- spomenik se poveri v upravljanje pravni ali fizični osebi na podlagi predpisov, ki urejajo javno-zasebno partnerstvo.

Načrtovano je, da se upravljanje spomenika uredi po vzoru spomenika Javorca s tripartitno pogodbo.

➤ Ukrep:

- Občina Tolmin kot lastnica zemljišča spomenika in novonastalega interpretacijskega središča slednjega odda v upravljanje Tolminskemu muzeju in projektnemu partnerju Javnemu zavodu za turizem dolin Soče. Pogodba je logično nadaljevanje konzorcijskega dogovora za izvedbo projekta »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost«. V pogodbi se določijo naloge upravljavca, njegove obveznosti in pravice.

8.2.1.1. Naloge upravljavca

Varstvo in ohranjanje

- Skrbeti za ohranjenost spomenika v skladu z varstvenimi usmeritvami in odlokom o razglasitvi.
- Zagotavljati redno vzdrževanje in preprečevati propadanje.
- Izvajati ali naročati obnove, restavratorska dela in konservatorske posege v skladu s soglasjem pristojne službe (ZVKDS).

Upravljanje in nadzor

- Skrbeti za namensko rabo spomenika, ki je združljiva z varstvenim režimom;
- Zagotavljati, da posegi tretjih oseb niso v nasprotju z varstvenimi pogoji;
- Preprečevati nedovoljene posege in o morebitnih poškodbah ali kršitvah obveščati pristojno konservatorsko službo.

Dostopnost in predstavitev

- Zagotavljati javno dostopnost do kulturnega spomenika, če je ta določena z odlokom ali zakonom;
- Skrbeti za ustrezno predstavitev in interpretacijo kulturne dediščine.

Poročanje in sodelovanje

- Sodelovati z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), ki je pristojna strokovna institucija;
- Pridobivati kulturnovarstvena soglasja pred vsakim posegom v spomenik;
- Obveščati pristojni organ o vseh okoliščinah, ki bi lahko ogrozile ohranjenost.

Evidenca

- Voditi dokumentacijo in zagotavljati podatke za register kulturne dediščine.

Specifične naloge upravljavca v skladu s pripravljenim načrtom upravljanja

- Izvajanje načrta upravljanja.
- Priprava strategije in izvedbenega načrta upravljanja - konkretnih nalog v skladu s cilji in izvedbenim načrtom načrta upravljanja. Sestavine strategije so trženjska strategija, vsebinsko-programska shema, upravljanje osebja/zaposlenih (izobraževanja, delavnice), pristopi k reševanju konfliktov.
- Priprava in izvedba letnih programov dela (programskih, investicijskih) na podlagi načrta upravljanja, upravljaljske strategije in usmeritev strokovne skupine.
- Priprava predlogov sprememb in dopolnitev načrta upravljanja.
- Priprava letnih poročil.

Upravljavec v upravljanje prevzame celoten spomenik, ne samo Interpretacijsko središče. To pomeni, da v izvajanje prevzame vse zgoraj navedene naloge, v kolikor se upravljavec in lastnik spomenika ne dogovorita drugače.

- Ukrep:

- V upravljavski pogodbi se določijo naloge, ki jih upravljavec prevzame ter njegove obveznosti in pravice. V pogodbi se prav tako določi izvajalca morebitnih preostalih nalog, ki niso zaupane upravljavcu.

8.2.2. Strokovna skupina

Za potrebe nadzora izvajanja načrta upravljanja, usklajevanja strokovnih podlag in kulturnovarstvenih in naravovarstvenih smernic z izvajanjem nalog upravljanja ter obravnavo strokovnih vprašanj se ustanovi strokovna skupina.

Strokovno skupino sestavljajo predstavniki lastnika oz. razglasitelja spomenika, pristojnih kulturnovarstvenih institucij, upravljavca, predstavniki lokalne in zainteresirane javnosti ter po potrebi zunanji strokovni sodelavec:

- Občina Tolmin
- Tolminski muzej
- Javni zavod za turizem Dolina Soče
- ZVKDS OE Nova gorica
- Zavod za Gozdove RS - OE Tolmin
- Predstavniki lokalne skupnosti
- Predstavniki zainteresirane javnosti - CŠOD
- Krajevna skupnost
- Zunanji strokovni sodelavec (*opcijsko*)
 - Ukrep:
 - Ustanovitev strokovne skupine. Strokovna skupina na prvi seji sprejme poslovnik. Mandat strokovne skupine je omejen, npr. na 5 let.

8.3. Raba spomenika

8.3.1. Interpretacijski center Kozlov rob

Bogata kulturna dediščina Kozlovega roba je predstavljala potencial in priložnost za revitalizacijo ruševin gradu in s tem v najboljšem smislu izboljšanja njegovega potenciala kot prepoznaven točke kulturne dediščine. Grad na Kozlovem robu je strateško umeščen v zgodovinsko in naravno okolje, ki že danes privablja obiskovalce, a trenutna infrastruktura in turistična ponudba potrebujeta nadgradnjo, da bi izkoristili polni potencial tega območja. Vzpostavitev interpretacijskega centra je predstavljala dodano vrednost na področju turizma na Tolminskem in širše. Gre za sodoben kulturno-turistični produkt, katerega namen je upravljanje kulturne dediščine spomenika oz. izvajanje nalog uporabe, dostopnosti, predstavitve javnosti ter vzporedno vzdrževanja in spremljanje stanja

spomenika z dolgoročnimi učinki na trajnostni razvoj v lokalnem, regionalnem, nacionalnem in nenazadnje globalnem kontekstu v obliki kvalitetne kulturno-turistične ponudbe za lokalne prebivalce ter domače in tuje obiskovalce.

Pri tem se je sledilo **temeljnim ciljem**:

- Obdržati avtentičnost spomenika, zagotoviti njegovo ohranjanje in dvigniti njegovo kvaliteto.
- Ustvariti željeno doživetje za obiskovalca oz. različne tipe obiskovalcev.

Opredeljeni cilji investicijskega projekta so bili:

- Zaščita/zavarovanje kulturne (grajske) dediščine;
- Postopna prezentacija in interpretacija spomenika kot celote in značilnih posamičnih delov ter širšega prostora;
- Priprava projekta celovitega varstva in prezentacije grajske dediščine;
- Omogočanje prostega dostopa do grajskih ruševin kot rekreacijske točke, v kar največji meri tudi za gibalno ovirane obiskovalce in druge osebe s posebnimi potrebami;
- Sodobna didaktična predstavitev spomenika, s poudarkom na značilnostih in posebnostih Kozlovega roba kot enega od treh tolminskih gradov;
- Načrtovanje vseh investicijskih posegov z upoštevanjem poznanih zgodovinskih dejstev in materialnih ostankov;
- Fazio izvajanje investicij skladno s smiselnimi zaključenimi celotami in razpoložljivimi finančnimi sredstvi;
- Model upravljanja z aktivno vključitvijo lokalnih in izbranih zunanjih deležnikov;
- Regionalno, nacionalno, čezmejno in transnacionalno povezovanje sorodnih vsebin in projektov;
- Oblikovanje novih inovativnih turističnih produktov, ki bodo nadgradili izkušnjo obiska in situ in spomenik vsebinsko povezali z mestom.

Idejni koncept je zastavljen v smeri raznovrstnosti ponudbe in nagovarjanja manjših skupin obiskovalcev, ki želijo kvaliteto bolj kot množičnost, s čimer se ohranja določeno intimo in enkratnost ambientsa spomenika.

Ciljna publika spomenika je najširša, interpretacija je zato pregledna, ne preobsežna, vizualno in doživljajsko privlačna in dostopna:

- Lokalni javnosti, turistom, domačim in tujim;
- Mladina / šoloobveznim otrokom, srednješolcem in študentom;
- Posameznikom, družinam, skupinam.
- Strokovni javnosti;
- Turističnim delavcem;
- Lokalnim podjetnikom;
- Obiskovalcem s posebnimi potrebami.

8.3.2. Infrastruktura in vsebine interpretacijskega centra

V želji po čim bolj kvalitetni interpretaciji, prezentaciji in dostopnosti spomenika v promocijske, izobraževalne in turistične namene je bil cilj investicijskega projekta vzpostavitev interpretacijskega centra Kozlov rob²⁵.

Temeljna cilja, ki sta usmerjala načrtovane posege investicijskega projekta sta bila:

- Obdržati neokrnjenost, kvaliteto in avtentičnost spomenika in zagotoviti njegovo ohranjanje;
- Zagotoviti njegovo prezentacijsko, znanstveno-pedagoško funkcijo in dostopnost širši javnosti.

Center je umeščen v SZ del grajskega kompleksa v območje stopnišča, predprostora, kapele Sv. Martina, kleti in SZ stolpa. Za namen predstavitve pomena grajskega kompleksa se je izvedla sanacija, nadzidava, nadkritje, prilagoditev prostorov in navezavo na infrastrukturo. Tovrsten objekt nudi prostorske in logistične možnosti za realizacijo zastavljenih programskih ciljev in služi kot odgovor na številne izzive, ki jih pred upravljavca in vse strokovne službe postavlja spomenik, njegov pomen in iz tega izhajajoče »omejitve«. Sestavljen je iz dveh osnovnih elementov:

• Objekt

Zasnovan multifunkcijsko:

- Razstavni prostori;
- Multimedijški prostor;
- Prostori za osebje;
- Prodajni prostori;
- Sanitarije;
- Servisni / skladiščni prostori.

• Prezentacija / Interpretacija

Vzporedno z investicijskim delom je v okviru projekta nastajal interpretacijski načrt centra²⁶. V načrtu je bilo predlaganih osem vsebinsko dopolnjujočih se produktov, od katerih so se v okviru projekta realizirala naslednje:

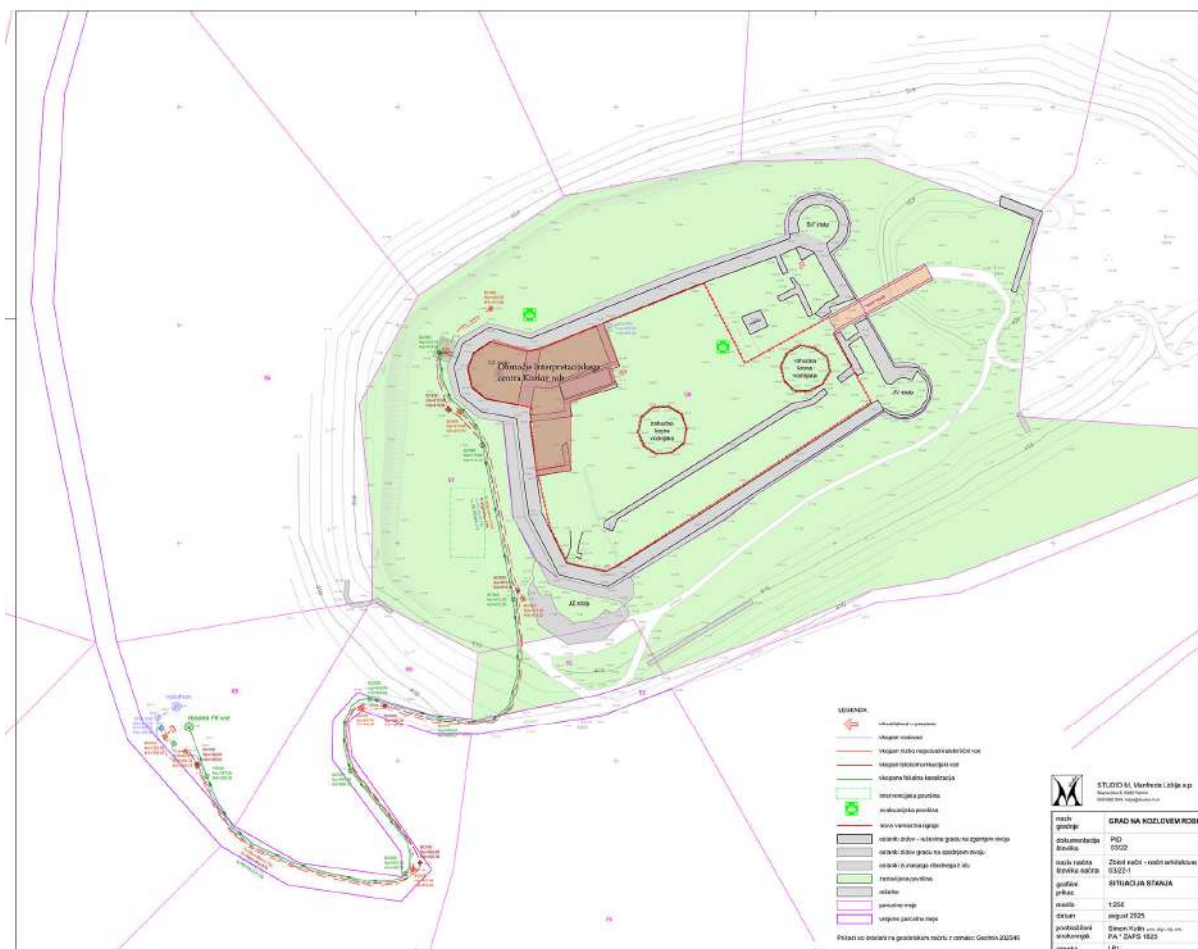
- Razstava v treh nivojih severozahodnega stolpa gradu;
- Potopitvena soba;
- Informacijska točka;

²⁵ Studio M Manfreda Lidija s. p. (izdelovalec projektne dokumentacije IP, DGD in PZI za prenovo prostorov na gradu Kozlov rob)

²⁶ Bojana Čibej, november 2025; Interpretacijsko središče Kozlov Rob, Interpretacijski načrt, Strategija za obravnavo in promocijo arheološke dediščine na Kozlovem robu.
V samem dokumentu se za center uporablja naziv Interpretacijsko središče Kozlov rob (ISKR).

- Igrifikacija na Kozlovem robu;
- Voden ogled;
- Grajsko-kulinarični dogodek;
- Dogodek ob odprtju centra

Dostop do centra vodi preko ravelina, čez most nad vzhodnim obrambnim jarkom in preko grajskega dvorišča.

Slika 59: Situacija stanja (vir: Projekt izvedenih del PID LPI).

V neposredno delovanje interpretacijskega centra so vezani prvi trije interpretacijski produkti. Center sestavljajo:

8.3.2.1 Stopnišče - vstopna točka

Vstopna točka je z grajskega dvorišča, na vrhu stopnic, ki vodijo v notranjost severozahodnega grajskega jedra. Vhod je nadkrit s preprosto zastekleno konstrukcijo, ki zagotavlja varnost pri uporabi ter zadostno zaščito pred meteorskimi vplivi, tako za objekt in njegovo infrastrukturo kot obiskovalce. Po stopnicah s spustimo nivo nižje do predprostora iz katerega dostopamo v preostale prostore centra.

8.3.2.2 Informacijska točka

Leži na desni strani predprostora. V njej je miza receptorja-informatorja. Prikazan je načrt in prerez interpretacijskega centra. Njen osrednji element predstavlja predstavitev gradu Kozlov rob na vrhuncu, obloge sten tega prostora so izvedene v obliki okoliškega hribovja, ob maketi pa je postavljen interaktivni ekran, na katerem so prikazane turistične točke v bližnji okolici, na voljo pa so tudi podatki o njih. Informacijska točka predstavlja »vez« s prezentacijo ruševin gradu in drugimi dediščinskimi pojavi in turističnimi točkami območja.

Slika 60: Informacijska točka (vir: Arhiv Skupina Stik).

8.3.2.3 SZ stolp - stalna razstava

Stalna razstava Tolminskega muzeja »Me pelje pob na Kozlov rob« je postavljena v severozahodnem stolpu grajskega kompleksa. Rdeča nit razstave je razvoj Tolminske in njene grajske dediščine skozi stoletja. Tri razstavne etaže so povezane z jekleno konstrukcijo s stopniščem (*Slika 38*). Gre za klasično panojsko razstavo, ki jo dopolnjujejo digitalne projekcije in ambientalna glasba. Slednja je prilagojena predstavljenemu obdobju v posameznem nadstropju. S premikanjem po stopnišču navzgor se pomikamo skozi zgodovino grajskih stavb.

Slika 61: Razstava v SZ stolpu (vir: <https://www.soca-valley.com/sl/liskanje-dogodivscin/kultura/2021072912133881/interpretacijski-center-kozlov-robl/>).

8.3.2.4 Potopitvena soba

Je postavljena v nekdanjo kapelo sv. Martina, levo od predprostora. Deluje kot sodobna interpretativna izkušnja, ki gradi na obnovi in raziskovanju grajske dediščine, hkrati pa krepi čezmejno sodelovanje v širši regiji. Obiskovalcem ponuja 360-stopinjsko projekcijo, večsenzorno izkušnjo, v kateri se s 3D-rekonstrukcijo in digitalnim pripovedovanjem zgodb prenesejo v zgodovinske faze gradu in lahko raziščejo razvoj Tolminske kotline skozi čas v skupnem čezmejnem kontekstu. Gre za doživljajsko in pomensko najmočnejši produkt v interpretacijskem centru, ki je vsebinski zaključek (lahko pa tudi začetek) doživetja v treh prostorih centra.

Slika 62: Potopitvena soba z 3D rekonstrukcijo gradu (vir: <https://www.ita-slo.eu/sl/recapmcy>).

8.3.2.5 Servisni in skladiščni prostori

Servisni prostori so postavljeni med informacijsko točko in zidom severnega obzidja, sanitarije se nahajajo na spodnjem nivoju SZ stolpa.

Za potrebe obiskovalčevega pozitivnega doživetja spomenika in njegove prezentacije je ključno, da se ga predhodno seznani s zasnovo centra in njegovo vsebino tudi po posameznih prostorih.

➤ Ukrep:

- Zasnova centra, njegova vsebina in posamezni produkti se objavijo na digitalnih medijih ter tiskanem promocijskem gradivu.
- Enaka vsebina se objavi na informativni tabli, katere postavitev je načrtovana na prostoru med vzhodnim obrambnim jarkom in vhodom na ravelin.

8.3.2.6 Pohodniški voden ogled - Po poti treh gradov

Poleg prezentacijskih produktov, ki so vezani na prostore interpretacijskega centra so bili v interpretacijskem načrtu razviti tudi produkti, ki se izvajajo tudi izven samega centra:

Interpretativno vodeno doživetje za izletniške skupine in skupine CŠOD povezuje dvor na Doru, Coroninijevo graščino in grad Kozlov rob. Program vodi pooblaščen lokalni vodnik, vključuje muzejske pripomočke, interpretativne table ter ogled gradu, traja 2,5 do 3 ure, potek in zaključek pa se prilagajata vrsti in velikosti skupine. Željeno število udeležencev je do 20 oseb.

8.3.2.7 Igrifikacija

Samostojno igrificirano doživetje gradu in okolice na temo narave in trajnosti. Osnovni medij igre je knjižica, ki ga dopolnjuje spletna aplikacija. Na podlagi namigov, odgovorov in nagrad se udeleženec seznani s pomenom spomenika oz. njegovih elementov. Igra sestavlja 6-9 točk oziroma interpretacijskih storitev, razdeljenih na 3 lokacije gradu. Celotna igra je omogočena igralcem, ki obiščejo tudi razstavo. Predvideno je, da bo razstava za ogled odprta le v času turistične sezone, je del igre, ki se nanaša na grajsko ploščad in okolico obzidja (dostop do teh bo prost in omogočen celo leto) na voljo neodvisno od nakupa vstopnice za ogled razstave in potopitvene sobe.

8.3.2.8 Grajsko kulturno-kulinarični dogodek

Dogodek, ki programsko povezuje elemente grajske dediščine s sedanjostjo in vključuje kulinariko (npr. degustacijo tipičnih lokalnih jedi, sodobno pripravljene lokalne sestavine ...) in spremljevalni kulturni program, ki se navezuje neposredno na zgodovino Kozlovega roba in Tolminske in/ali vključuje srednjeveško dogajanje. Želja je, da dogodek postane tradicionalen. Načrtovano je, da se izvede na Kozlovem robu, ob grajskih ruševinah.

8.3.3. Delovanje interpretacijskega centra

Delovanje interpretacijskega centra bo ena ključnih nalog v upravljanju spomenika. Upravljavca bo v upravljanje prevzel izdelan turistični produkt s sodobno infrastrukturo in vsebinsko razdelanimi turistično/prezentacijskimi produkti. Tako je njegova primarna vloga predvsem v nagovarjanju obiskovalcev ter izvedbi prezentacijskih vsebin, hkrati pa je ključno spremljanje obiskovalcev in njihovega odziva ter ustvarjanje predlogov za izboljšanje ponudbe centra.

Interpretacijski center bo za javnost odprt v »sezoni« in sicer med koncem aprila in koncem oktobra. Dnevni odpiralni čas bo variiral. Med aprilom in koncem junija ter v septembru in oktobru bo center za javnost odprt 6 ur. V času poletnih počitnic, od konca junija do konca avgusta pa 8 ur. Center bo med tednom predvidoma zaprt 1 do 2 dni.

V sezoni 2026 bo odpiralni čas sledeč:

- 25. april-25. junij/I.september-31. oktober: 10h-16h
- 26. junij-31. avgust: 10h-18h
- ponedeljki in torki zaprti

V primeru slabega vremena bo center zaprt.

Za potrebe obiskovalčevega pozitivnega doživetja spomenika je ključno, da se ga predhodno sprotno seznani z odpiralnim časom.

- Ukrep:

- Odpiralni čas se objavi na relevantnih spletnih straneh in digitalnih platformah.
- Odpiralni čas se objavi na informativnih tablah spomenika.

8.3.3.1 Kadri

Osnovni kader za delovanje interpretacijskega centra predstavlja 1 zaposlen-a v vlogi receptorja-informatorja. Njegova vloga obsega v času delovanja centra je:

- Prvo predstavitev mogočnosti in slikovitosti gradu Kozlov rob;
- Prodaja vstopnic za posamezne produkte ;
- Usmeritev in koordinacija obiskovalcev na razstavo, v potopitveno sobo in na igrifikacijo;
- Promocija vseh produktov projekta;
- Napotki za uporabo posameznih produktov;
- Predstavitev destinacije (tiskovine (ki lahko služijo tudi kot pripomoček za produkte), druge interpretacijske storitve - promocijski film o turističnih znamenitostih območja ...) in napotitev na obisk Tolminskega muzeja;
- Skrb za delovanje infrastrukture;
- Sprotno vzdrževanje prostorov (čiščenje, odnos smeti...).

Receptor-informator mora biti seznanjen z vsemi osnovnimi elementi delovanja centra, tako infrastrukturnimi kot vsebinskimi.

- Ukrep:
 - Izobraževanje kadra v zvezi z prezentacijskimi vsebinami kot delovanjem infrastrukture centra, za nemoteno delovanja.

Predvsem v času poletnega, 8 urnega odpiralnega časa (konec junija - začetek avgusta), bo potrebna dodatna kadrovska pomoč, za nemoteno delovanje centra.

- Ukrep:
 - Zagotavljanje in izobraževanje dodatnega kadra bodisi z notranjo reorganizacijo kadra upravljavca v obliki študentskega dela ali v okviru drugih oblik zaposlitve.

Za izvajanje nekaterih aktivnosti kot so vodeni ogledi, igrifikacija in pa kulinarični se izvaja z zunanji izvajalci.

8.3.4 Vzdrževanje

Upravljevec bo v upravljanje prevzel prostore interpretacijskega centra s sodobno infrastrukturo in vsebinsko razdelanimi turistično/prezentacijskimi produkti. Ena temeljnih nalog upravljavca je redno,

sistemsko vzdrževanje. Občina Tolmin ima na ločeni proračunski postavki²⁷ zagotovljena sredstva za redna in intervencijska vzdrževalna dela.

➤ Ukrepi:

- Izvajalec gradbenih del projekta prenove prostorov na gradu Kozlov rob oz. lastnik upravljavcu preda dokazila o zanesljivosti z navodili za obratovanje in vzdrževanje objekta.
- Upravljavec izdelava načrt vzdrževanja, ki vsebuje navodila za vzdrževanje strojne in elektro opreme, periodično čiščenje, prostorov in infrastrukturnih elementov (vrata, informativne table, ograje, stopnice idr, odvoz smeti).
- Čiščenje prostorov in infrastrukturnih elementov (vrata, informativne table, ograje, stopnice idr, odvoz smeti), se izvaja dnevno (sprotno čiščenje), ki ga izvaja receptor-informator. Tedensko čiščenje in generalno čiščenje objekta (predvidoma 3 x letno) izvaja zunanji izvajalec skladno s pogodbo.

8.3.5 Dostopnost

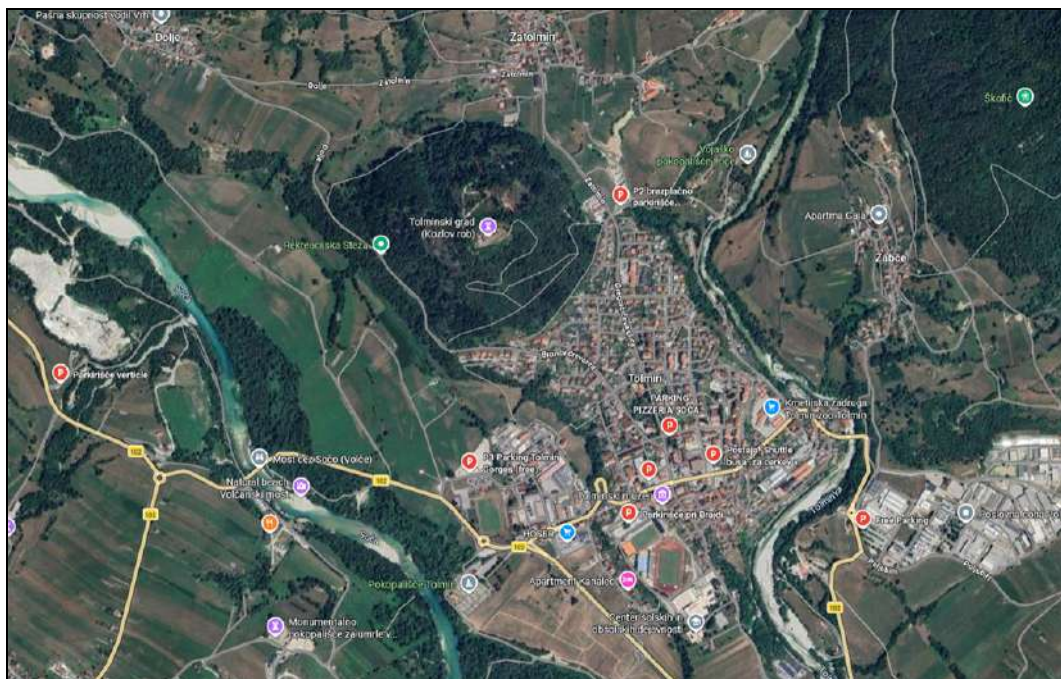
Osnovni dostop do spomenika je peš po zato urejenih poteh. Grajska pot je namenjena je izključno podpornim dejavnostim spomenika, intervenciji in osebam z dovolilnicami. Bližina mesta in njegove infrastrukture nudi odlične pogoje za nemoten obisk spomenika tudi v turistično najbolj obremenjenih mesecih.

➤ Ukrep:

- Javnost se obvešča o javni infrastrukturi, možnostih dostopa ter prometnem režimu, tako preko digitalnih medijev kot preostalem promocijskem gradivu.
- Uredi se režim zapore Grajske poti. Zapornica se prestavi na začetek poti, bližje cesti Tolmin-Zatolmin.
- Nedovoljena uporaba dostopnih poti z motornimi vozili se prepreči s postavitvijo ustrezne prometne signalizacije (raba poti na podlagi dovoljenja). Nedovoljena uporaba pešpoti s kolesi se prav tako prepreči z ustrezno signalizacijo.

²⁷ »Urejanje grajskih ruševin«

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Slika 63: Lokaciji parkirišč v Tolminu (vir: google maps).

Na vrh vzpetine vodijo številne »divje« poti. Zaradi urejenosti obiska in medsebojnih odnosov med Občino kot lastnico, upravljavcem ter lokalno skupnostjo in lastniki zemljišč je potrebno obiskovalce peljati po za to namenjeni poti, obstoječi zgodovinsko-naravoslovni poti. Obiskovalci, ki pot začnejo na Petelincu so že na željeni poti. Obiskovalci, ki obisk začnejo iz Ulice Pod Gradom le-to nadaljujejo po gozdni poti ob robu naselja in se na zgodovinsko-naravoslovno pot priključijo na jugu, pri vodohramu.

➤ **Ukrep:**

- Javnost se obvešča o vzpostavljenih poteh in vsebinah ob njej, tako preko digitalnih medijev kot preostalem promocijskem gradivu.

Tako severna - dostopna pot kot južna zgodovinsko-naravoslovna učna pot potekajo po zemljiščih v lasti občine Tolmin (parc. št. 52, 47, obe k.o. Tolmin in 132/II in 131/I, obe k.o. Zatočin). To pomeni, da lastnica območja spomenika sama skrbi za vzdrževanje dostopnih poti. Drugačna pa je situacija z južno potjo (Pod Gradom). Izhodišče in dobršen del poti potekata po parc. št. 84/4 k.o. Tolmin, katere lastnica je prav tako občina Tolmin, nato pa pot prečka parcelo št. 83/I k.o. Tolmin (Republika Slovenija) in pa parceli 80 in 82/I, obe k.o. Tolmin (več lastnikov).

➤ **Ukrep:**

- Ustrezna ureditev medsebojnih odnosov med Občino kot lastnico in vsakokratnimi lastniki zemljišč, ki omogoča nemoten dostop do spomenika.

Slika 64: Načrt vzpostavljenih poti na grad: severna - dostopna pot (modro); zgodovinsko-naravoslovna pot (vijolično); južna pot - pod gradom (rumeno) (vir: Arhiv Skupina STIK; podlaga google maps).

Zaradi svoje lege na vrhu vzpetine je spomenik težje dostopen gibalno oviranim. Za potrebe dostopa gibalno oviranih je na voljo Grajska pot, ki je namenjena podpornim dejavnostim in intervenciji.

➤ **Ukrepi:**

- Nekajkrat letno se organizira dostop za gibalno ovirane po Grajski poti z organiziranim prevozom. V primeru večjih skupin in pravočasne najave se lahko obisk organizira tudi izven za to namenjenih terminov (predlog Tolminskega muzeja).
- Vsebine spomenika naj bodo dostopne gibalno oviranim na digitalnih medijih.

Spomenik je dostopen skozi celotno leto. Novo odprt interpretacijski center bo odprt od konca aprila do konca oktobra.

➤ **Ukrepi:**

- K sedanji ureditvi zunanosti spomenika se doda informacijska tabla, ki bo vsebovala vse relevantne podatke o vsebini spomenika in delovanju interpretacijskega centra.
- Za dostop do vsebin in dediščine Kozlovega roba se v času zaprtja interpretacijskega centra vzpostavi digitalna platforma z interaktivnimi vsebinami, zemljevidom in digitalnim vodenjem.

8.4. Načrt varstva in ohranjanja spomenika

8.4.1 Vzdrževanje

Stanje spomenika je glede na trenutno rabo in po zadnjih infrastrukturnih posegih zelo dobro. Za vzdrževanje oz. izboljšanje tega stanja je ena ključnih oz. primarnih nalog njegovo redno (sistemsko) vzdrževanje. Občina Tolmin in na ločeni proračunski postavki²⁸ zagotovljena sredstva za redna in intervencijska vzdrževalna dela.

➤ Ukrepi:

- Upravljavec izdela načrt vzdrževanja spomenika ki vsebuje redno, periodično čiščenje, vzdrževanje gozda na pobočnih delih spomenika košnjo, vzdrževanje dostopnih poti, infrastrukturnih elementov (most, informativne table, ograje, klopce idr).

- Čiščenje

Se izvaja redno. Pri tem gre tako za čiščenje infrastrukture, odpadkov, ki nastanejo ob obiskih spomenika, kot čiščenje zaradi naravnih procesov (obrezovanje, odstranjevanje odpadlega listja, idr.). Obiskovalce se informira, da se odpadki odnesejo s sabo in se jih ne odlaga.

- Košnja

Košnja območja spomenika dostopnih poti in drugih pohodnih površin se izvaja periodično (ca. 8 x letno). Pomembno je, da se košnja fizično in terminsko izvaja na način, ki v največji meri ohranja biotsko raznovrstnost. Na zemljiščih, ki niso v lasti Občine Tolmin se košnja izvaja v dogovoru s vsakokratnim lastnikom.

- Vzdrževanje vegetacije

Ohrani se strukturiran gozdni rob okoli grajskega kompleksa.

- Vzdrževanje infrastrukture

Se izvaja periodično oz. po potrebi. Obsega vzdrževanje infrastrukture za potrebe prezentacije spomenika (informativne table, klopce, most) in redni pregledi preostale komunalne, energetske in komunikacijske infrastrukture.

Na tem mestu opozarjamo na dotrajanost mostu, ki predstavlja edino povezavo dvorišča s preostalim delom grajskega kompleksa. Most je potrebno pregledati in po potrebi ustrezno sanirati.

²⁸ »Urejanje grajskih ruševin«

Slika 65: Severno in jugovzhodno obzidje ravelina (vir: arhiv skupina Stik).

8.4.2 Fizična zaščita ostalin

Stanje spomenika po opravljenih sanacijskih posegih med leti 1996 in 1999 oz. 2004 ter zadnjih konservatorskih in gradbenih delih v okviru projekta »Grad na Kozlovem robu – Preteklost za prihodnost« ocenjujemo kot zelo dobro. Grajske ostaline so v veliki meri sanirane in konsolidirane. Izjema so le nekateri manjši odseki.

8.4.2.1 Ravelin

Arhitekturne ostaline ravelina so v večji meri prekrite z zemljino in rušo. Izjema so zidovi vzhodnega dela utrdbe, ki so vidni in s tem izpostavljeni, hkrati pa v zelo slabem stanju. Zidovi ravelina z izjemo arheoloških raziskav v letu 2025 še niso bili raziskani. Omenjene raziskave so razkrile arhitekturo severnega dela ravelina, vendar so bile ostaline po zaključku zaščitene z geotekstilom in prekrite z zemljino. Izpostavljeni tako ostajajo zidovi vzhodnega dela utrdbe.

➤ Ukrep:

- Pripravi se načrt sanacije vidnih zidov ravelina v skladu z usmeritvami ZVKDS in se pristopi k sanaciji. Zaradi njihovega slabega stanja je ta ukrep nujen.

Slika 66: Severno in jugovzhodno obzidje ravelina (vir: arhiv skupina Stik).

8.4.2.2 Vzhodno obzidje

Vzhodno obzidje do sedaj še ni bilo raziskano in ne sanirano. Po pregledu ostalin te niso v kritičnem stanju, prihaja pa do odpadanja kamnov z vrha obzidja.

➤ **Ukrep:**

- Pripravi se načrt sanacije vzhodnega obzidja v skladu z usmeritvami ZVKDS.

Slika 67: Vrh vzhodnega obzidja - južni del (vir: arhiv skupina Stik).

V južnem delu obzidja ter jugovzhodnem stolpu sta z nivoja jarka narejena dva prehoda - kaverni, ki vodita na grajsko dvorišče. Oba prehoda sta danes deloma zasuta oz. neprehodna, kljub temu pa je

vstop v kaverni mogoč. Glede na stanje je mogoča porušitev posameznih elementov ali zdrs kamnitih zasutij.

➤ **Ukrep:**

- Oba vhoda v kaverni se zapre s kovinsko ogrado.

Kaverne so v času I. svetovne vojne in kasneje služile kot shrambe orožja, tako je potrebno pri vseh nadaljnjih aktivnostih upoštevati možnost prisotnosti neeksploziranih ubojnih sredstev.

➤ **Ukrep:**

- Območje pred pričetkom kakršnihkoli del pregleda ekipa Državne enote za varstvo pred neeksploziranimi ubojnimi sredstvi ali drugi usposobljeni strokovnjaki.

Slika 68: Kaverni v vzhodnem obzidju in severovzhodnem stolpu (vir: Arhiv Skupina Stik).

8.4.2.3 Zunanje obzidje

Na jugozahodnem delu, na pobočju nad zadnjim S zavojem Grajske ceste je v dolžini dobrih 5 in višini skoraj 3 metrov izpostavljen odsek zunanjega obzidja. Zid je v zelo slabem stanju.

➤ **Ukrep:**

- Pripravi se načrt sanacije zidu v skladu z usmeritvami ZVKDS in se pristopi k sanaciji. Zaradi njegovega slabega stanja je ta ukrep nujen.

Slika 69: Izpostavljen del jugozahodnega odseka zunanjega obzidja (vir: Arhiv Skupina Stik).

Na jugozahodnem delu, na pobočju pod stičiščem obeh uhojenih poti je prav tako izpostavljen kamnit zid, za katerega domnevamo, da je del zunanjega obzidja. Zid je močno zaraščen.

➤ Ukrep:

- Zid se na grobo očisti za potrebe ocene njegovega stanja in se poda nadaljnje usmeritve.

Slika 70: Označeni (rdeča) lokaciji izpostavljen zidov zunanjega obzidja (vir: <https://geohub.gov.si/ghapp/giskdl/>).

8.4.2.4 Čiščenje zidanih struktur

- Se izvaja redno. Vegetacija se odstranjuje samo površinsko na način, da se ne posega v strukturo zidanih elementov.

8.4.3 Naravne nesreče

Potresna ogroženost

Tolmin leži v območju z visoko potresno nevarnostjo - spada v VIII. stopnjo po EMS (Evropska makroseizmična lestvica), kar pomeni, da so možni močni potresi z občutnimi poškodbami stavb.

➤ Ukrep:

- Upravljavec ali lastnik izdelava elaborat potresne varnosti.
- Vse dejavnosti na arhitekturnih elementih spomenika morajo upoštevati stopnjo potresne nevarnosti.

Požarna ogroženost

Območje spomenika leži na območju majhne požarne nevarnosti (2. razred).

➤ Ukrep:

- Upravljavec ali lastnik izdelava elaborat požarne varnosti s požarnim redom.

Erozijska ogroženost

Območje spomenika leži na območju, kjer veljajo običajni zaščitni ukrepi. Erozijsko potencialna so predvsem strma pobočja.

➤ Ukrep:

- Upravljavec ali lastnik izdelava elaborat erozijske ogroženosti.

Vetrolom

V zadnjem obdobju so zaradi sprememb vremenskih pojavov in redkejšega gozdnega sestava vetrolomi pogosti pojav.

➤ Ukrep:

- V primeru vetroloma upravljavec obvesti izvajalce Zavod za gozdove (enoto Tolmin in izvajalca vzdrževanja).

8.4.4 Načrtovanje obiska

Na podlagi načrtovanega razvoja spomenika je treba s stališča ranljivosti zavarovanega območja med grožnje uvrstiti »nenadzorovan« obisk območja. Slednji bi imel negativen vpliv na spomenik in njegove

vrednote. Zunanost spomenika je za obiskovalce urejena in varna ter omogoča ogled prezentiranih grajskih ostalin. Hkrati se obiskovalci po zunanosti spomenika gibajo prosto. S tem lahko nastanejo negativni učinki hoje, prav tako lahko pride do posledic vandalizma.

➤ **Ukrepi:**

- K sedanji zunanji ureditvi spomenika se doda informativna tabla, ki bo vsebovala vse relevantne podatke o spomeniku in delovanju interpretacijskega centra. Postavi se pred vhodom v grajski kompleks na jugovzhodni strani (*Slika 71*).
- Vzpostavi se pot obiska zunanosti spomenika, ki je opremljena z digitalnimi vsebinami. Pot obiska je predstavljena na informativni tabli in ostalem promocijskem gradivu.
- Obiskovalce se obvešča o nujnosti sprotnega odnašanja smeti v dolino.
- Zaželen je monitoring obiska (knjiga obiskovalcev).

Slika 71: Označena potencialna lokacija postavitve informativne table (vir: <https://geohub.gov.si/ghapp/giskdl/>).

Po zadnjih arheoloških raziskavah na ravelinu v letu 2025 se je izkopana zemljina po koncu raziskave deponirala po severovzhodnem robu območja ravelina ter prostoru neposredno pod njim (Z del severnega medzidja (*Slika 72*)). Takratna ideja deponiranja materiala je izhajala iz vidika varnosti, bolj natančno varnega naklona na severni strani ravelina, ki je močno poškodovan. S tem pa je okrnjena njegova podoba v prostoru in s tem sporočilnost. Prav tako odložen material otežuje gibanje po naravni »krožni« potji po medzidjih okoli grajskega kompleksa.

➤ Ukrepi:

- Deponija se odstrani. Območje se povrne v prvotno stanje oz. se mu vrne njegovo reliefno podobo in s tem sporočilnost. Del odpadne zemljine se uporabi pri urejanju platoja ravelina, preostanek se začasno deponira na vzhodni plato.

Slika 72: Deponirana zemljina na severnem delu razvelina (vir: arhiv skupina Stik).

Z Interpretacijskim centrom ima spomenik odlično urejeno infrastrukturo za interpretacijo dediščine. Odpiralni čas centra bo med aprilom in oktobrom. Preostali del leta bo center zaprt.

➤ Ukrepi:

- Čas obiska in vse informacije ter pogoji vstopa v center morajo biti javno dostopni, tako na spletu kot tudi na lokaciji spomenika, na informativnih tablah v »dolini« in ostalem promocijskem gradivu.
- K sedanji zunanji ureditvi spomenika se doda informacijska tabla, ki bo vsebovala vse relevantne podatke o spomeniku in delovanju interpretacijskega centra. Postavi se pred vhodom v grajski kompleks na vzhodni strani.
- Za dostop do vsebin in dediščine Kozlovega roba se v času zaprtja interpretacijskega centra vzpostavi digitalna platforma.
- Obisk se organizira skladno z določeno nosilno zmogljivostjo centra (hkratno 20 oseb)
- Izvaja se monitoring obiska (knjiga obiskovalcev, drugo...).

8.4.5 Spremljanje stanja spomenika

Za nepremične kulturne spomenike zakon določa, da mora lastnik oziroma posestnik zagotoviti upravljanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi. Spremljanje stanja pogosto izvaja prav skozi režim upravljanja, vzdrževanja, pregledov in poročanja o posegih ali ogroženosti.

➤ Ukrepi:

- Upravljavec spremlja stanje spomenika v sodelovanju s pristojno enoto ZVKDS (Nova Gorica). Izdela se letno poročilo o stanju spomenika.

8.5 Prepoznavnost

Kozlov rob je bil zaradi svoje dominantne lege in razgleda lokalno zelo prepoznavna točka. Skozi pretekle poskuse popularizacije spomenika se je v lokalnem okolju zavest o njegovem pomenu vseskozi dvigovala in se zasedla v zgodovinskem spominu in vsakdanjem doživljanju prostora.

Izven lokalnega okolja pa je prepoznavnost spomenika manjša. Spomenik se sicer pogosto omenja v lokalnem turističnem gradivu, vendar njegova prepoznavnost precej zaostaja za drugimi znamenitostmi v regiji (Soča, Javorca, Tolminska korita). Njegova prepoznavnost je bolj omejena na ljubitelje pohodništva in zgodovine.

Spomenik je z novonastalim interpretacijskim središčem pridobil infrastrukturo vsebinsko interpretacijo in turistično-izobraževalne produkte oz. programe. Prav tako se je v času trajanja programskih aktivnosti povečala prepoznavnost spomenika. V nadaljevanju je ključno, da se na podlagi analize v največji meri izkoristi potencial spomenika.

Na podlagi slabe prepoznavnosti spomenika in trenutne infrastrukture se je potrebno v prvi fazi usmeriti v izdelavo promocijske strategije.

➤ Ukrepi:

- Izdela se promocijska strategija, ki je trajnostno naravnana (temelji na pomenu spomenika).

Za potrebe trenutnega delovanja interpretacijskega centra se izdela promocijsko gradivo.

➤ Ukrepi:

- Izdela se spletna stran oz. pristajalna stran, ki vsebuje vse relevantne podatke o spomeniku in interpretativnem centru. Na njo je vezano preostalo promocijsko gradivo.
- Izdela se tiskano gradivo – vodiči, brošure, slikanice za otroke, strip.
- Predstavitev spomenika in centra v različnih televizijskih in internetnih oddajah, blogih, podcastih.. *(nadaljevanje zgodbe kozlička na igrifikaciji).*
- Mreženje in povezovanje akterjev, ki delujejo na področjih kulturne in naravne dediščine ter turizma v regiji in razvoj skupnih interdisciplinarnih programov.

- Izvedba delavnic za lokalno javnost

8.5 Upravljanje znanja

8.5.1 Razpršenost arhiva najdišča

Arhiv arheološkega najdišča, ki ga sestavljajo arheološke najdbe in dokumentacija raziskav, je razpršen na različnih lokacijah. Delno je zbran v Tolminskem muzeju, vendar bo potrebna preveritev.

➤ Ukrepi:

- Pregled in dopolnitev arhiva najdišča.
- Vso dostopno gradivo arheoloških raziskav preda v pristojni muzej - Tolminski muzej. Opravi se muzejske in morebitne konservatorsko-restavratorske postopke in zagotovi ustrezna hramba v skladu z obstoječo zakonodajo in predpisi.
- Dokumentacijo se digitalizira je tako dostopna javnosti.

8.5.2 Znanstvena študija

Navkljub številnim raziskavam v preteklosti in številnim objavljenim člankom v strokovni literaturi o arheološkem najdišču niso objavljeni vsi podatki.

➤ Ukrepi:

- Objava celovite in sintetične interdisciplinarne študije rezultatov arheoloških in drugih raziskav, ki bo služila kot podlaga za nadaljnje vsebinske interpretacije, raziskovalna vprašanja, konservatorske usmeritve idr.

8.5.3 Nadaljnje raziskave

Kvalitetno upravljanje oz. izvajanje nalog varovanja, vzdrževanja, uporabe obnove in dolgoročne ohranitve dediščine temelji na razumevanju dediščine skozi njeno strokovno in znanstveno raziskovanje.

Številne in deloma obsežne raziskave v preteklosti so podale jasne rezultate in zaključke prav tako so odprla številna nova vprašanja. Prav tako so imele raziskave v preteklosti omejen nabor orodij, nižje standarde ter različne vzgibe oz. usmeritve.

Raziskovalna dela iz leta 1964 je potrebno ponovno revidirati najprej na nivoju dokumentacijskega gradiva. Dela v 90 letih prejšnjega stoletja so bila bolj usmerjena v sanacijo stavbnih struktur in definiranju grajskega dvorišča kot v sistematične raziskave (Kramberger 2025, 6). Raziskave izvedene

od leta 2020 so bile strokovno zastavljene, vendar njihovi rezultati še niso v celoti znanstveno obdelani ali objavljeni.

O preteklih raziskavah predvsem pa o potrebnih raziskavah v prihodnosti je tekom izvedbe projekta »Grad na Kozlovem robu - preteklost za prihodnost« v enem svojih poročil mnenje podal Dušan Kramberger (Poročilo 3, 2025), na katerega se v tem poglavju naslanjamo.

8.5.3.1 Arheološke raziskave

Na podlagi preteklih raziskav (prilogi 2, 3), trenutnega poznavanja in razumevanja arheoloških ostalin je potrebno raziskovalna dela usmeriti v naslednja območja (priloga 4):

- Ravelin - neraziskan ostaja južni del.
- Območje JZ stolpa
- Južno medzidje - tukaj bi bilo potrebno najprej temeljito revidirati dokumentacijo raziskovalnih del iz leta 1964.
- Območje severno od SZ stolpa
- Vzhodni del grajskega dvorišča in vzhodno obzidje s stolpoma
- Severni del Z medzidja
- Severni del S medzidja

Ostaline na območje ravelina so trenutno v najslabšem stanju in so nujno potrebne sanacije (poglavje 8.4.2.1). Sanacijska dela morajo v skladu s varstvenim režimom in potrebnimi sanacijskim deli spremljati arheološke raziskave. Enako velja za dva odseka medzidja (poglavje 8.4.2.3).

Kot že poudarjeno je ključno pred nadaljnjimi raziskavami opraviti detajlni pregled arhivskega gradiva in revizijo raziskovalnih del iz leta 1964.

8.5.3.2 Stavbno zgodovinske raziskave

Kramberger v svojem poročilu opredeli najpomembnejše elemente za izvedbo stavbno zgodovinske raziskave in sicer:

- Ravelin;
- V obzidje z obema stolpoma in vhodom;
- Z in S obzidje grajskega jedra;
- Vodni zbiralniki

Glede na stanje spomenika v tej fazi nadaljnje raziskave ne uvrščamo med primarne naloge upravljanja. Izjemo predstavljajo raziskave, ki spremljajo nujno potrebna sanacijska dela (poglavje 8.4.2).

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

Za izboljšanje razumevanja in s tem izboljšanega upravljanja pa bodo nadaljnje raziskave v prihodnosti ključne.

9. Načrt dejavnosti s finančnim okvirjem

Tabela 4: NAČRT DEJAVNOSTI S FINANČNIM OKVIRJEM 2026 - 2031						
Naloge	Aktivnosti	Izvedba - količina	Sodelujoči	Ocena stroška (€)	Izvedba-časovno	Faza
1. ZAKONODAJNE PODLAGE 8.1						
8.1. aktualizacija akta o razglasitvi spomenika	priprava ustreznih podlag in vložitev novelacije odloka o razglasitvi spomenika	enkratno	Občina Tolmin, MK-RS, ZVKDS	redna dejavnost	2026-2029	I
SKUPAJ				/		
2. UPRAVLJALSKA STRUKTURA, FUNKCIJE, PRISTOJNOSTI 8.2.						
8.2.1. izbor/določitev upravljalca	Formalizacija upravljalca v skladu z veljavno zakonodajo in načrtom upravljanja	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, Tolminski muzej,	redna dejavnost	2026	I
8.2.2. sestava strokovne skupine	sestava strokovne ekipe in sprejem poslovnika	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, Tolminski muzej, JZ Dolina Soče zunanji sodelavec (po potrebi), ZVKDS OE Nova Gorica, Lokalna skupnost, Zainteresirana javnost, Krajevna skupnost, zunanji sodelavec (po potrebi),	redna dejavnost	2026	I
SKUPAJ				/		

Naloge	Aktivnosti	Izvedba - količina	Sodelujoči	Ocena stroška (€)	Izvedba-časovno	Faza
3. RABA SPOMENIKA 8.3						
	8.3.3. Delovanje interpretacijskega centra					
	osebje					
8.3.3.1 kader/zaposleni	delovno mesta s polnim delovnim časom na mestu receptorja-informatorja (vođenje interpretativnega centra, priprava gradiva, podlag, priprava in sodelovanje na projektih, sodelovanje z lokalno javnostjo)	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavac	do 150.000,00	2026-2031	I-2
dodatni kader	Zagotovitev dodatnega kadra za opravljanje naloge receptorja-	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavac	do 15.000,00	2026-2031	I-2

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

	informatorja (notranja reorganizacija kadra upravljavca, študentsko delo ali druga oblika zaposlitve)					
zunanjí izvajalci	Za izvajanje aktivnosti kot so vodeni ogledi, igrifikacija in pa kulinarični se izvaja z zunanjimi izvajalci - *zunanjí izvajalci pri izvajanju plačljivih vsebin – strošek se bi pokrila iz vstopnin	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavec	do 100.000,00*	2026-2031	1-2
	materialni stroški					
materialni stroški	stroški pisarniškega in drugega materiala, računalniška oprema, mobilni telefon, idr	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavec	do 40.000,00	2026-2031	1-2
SKUPAJ				do 305.000,00	2026-2031	
	8.3.4 Vzdrževanje interpretacijskega centra					
obratovalni stroški	strošek infrastrukturni, energetskih in telekomunikacijskih priključkov (kanalizacija, voda, elektrika, telekomunikacije, zavarovanje, idr.)	za obdobje 5 let	upravljavec	do 24.000,00	2026-2031	1-2
čiščenje	sprotno	za obdobje 5 let	upravljavec	Redna dejavnost	2026-2031	1-2
	tedensko, generalno (3 x letno) - zunanjí izvajalec	za obdobje 5 let	upravljavec	do 20.000,00	2026-2031	1-2
	8.3.5 dostopnost					
obveščanje	obveščanje o prometni infrastrukturi, možnostih dostopa ter prometnem režimu	za obdobje 5 let	upravljavec	Redna dejavnost	2026-2031	1-2
postavitev signalizacije	postavitev ustrezne signalizacije za dovoljen/nedovoljen dostop po poteh	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanjí izvajalec	do 3.000,00	2026-2031	1-2
gradbena dela	prestavitve zapornice na severni - Grajski poti na začetek poti, bližje cesti Tolmin - Zatolmin	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanjí izvajalec	do 10.000,00	2026-2031	1-2
SKUPAJ				do 57.000,00	2026-2031	

Naloge	Aktivnosti	Izvedba količina	Sodelujoči	Ocena stroška (€)	Izvedba časovno	Faza
4. NAČRT VARSTVA IN OHRANJANJA SPOMENIKA 8.4						
	8.4.1 vzdrževanje					
načrt letnega vzdrževanja	upravljavec izdela in uskladi načrt letnega vzdrževanja s strokovnim svetom	za obdobje 5 let (1 x letno)	upravljavec, strokovni svet	redna dejavnost	2026-2031	1-2
redno vzdrževanje	čiščenje, košnja, vzdrževanje vegetacije, vzdrževanje infrastrukture	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavec, zunanjí izvajalec	do 250.000,00	2026-2031	1-2
nepredvideni posegi	nepredviden dela	za obdobje 5 let	Občina Tolmin, upravljavec, zunanjí izvajalec	do 50.000,00	2026-2031	1-2

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

	8.4.2 fizična zaščita ostalin					
8.4.2.1 ravelin	sanacija zidov ravelina (priprava načrta sanacije, gradbena dela)	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 100.000,00	2026-2029	I
	arheološke raziskave južne polovice ravelina - za potrebe sanacije	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 60.000,00	2026-2029	I
8.4.2.2 vzhodno obzidje	namestitev kovinske ograje na vrata kavern	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 8.000,00	2026-2029	I
8.4.2.3 zunanje obzidje	sanacija vidnih zidov (priprava načrta sanacije, gradbena dela)	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 30.000,00	2026-2029	I
	arheološke raziskave odsekov zunanjega obzidja - za potrebe sanacije	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 15.000,00	2026-2029	I
	8.4.3 naravne nesreče					
priprave elaboratov	priprave elaboratov potresne, požarne, erozijske ogroženosti	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 1.000,00	2026-2029	I
	8.4.4 načrtovanje obiska					
informativna tabla	postavitev informativne table z relevantne podatke o spomeniku in delovanju Interpretacijskega centra	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 3.000,00	2026-2029	I
spremljanje obiska	vzpostavitev knjige obiska, analiza, poročilo (<i>potencialno števec obiska</i>)	za obdobje 5 let	upravljavec	redna dejavnost	2026-2031	I, 2
ureditev območja ravelina	odvoz zemeljske deponije okoli ravelina - del odpadne zemljine se uporabi pri urejanju platoja ravelina, preostanek se začasno deponira v vzhodni plato.	enkratno	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	do 2.000,00	2026-2029	I
	8.4.5 Spremljanje stanja spomenika					
spremljanje vplivov na stanje spomenika	izvajanje rednega spremljanja stanja elementov spomenika zaradi družbenih in naravnih dejavnikov	za obdobje 5 let (<i>1 x letno</i>)	Občina Tolmin, upravljavec, zunanji izvajalec	redna dejavnost	2026-2031	I, 2
SKUPAJ				519.000,00 €		

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

Naloge	Aktivnosti	Izvedba količina	Sodelujoči	Ocena stroška (€)	Izvedba-časovno	Faza
5. PREPOZNAVNOST						
	promocija spomenika					
promocijska strategija	priprava promocijske strategije glede na trenutno stanje spomenika oz. I. razvojno fazo	enkratno	upravljavec, strokovni svet, zunanji sodelavec	do 10.000,00	2026-2029	I
promocijsko gradivo	literatura - vodiči, brošure, slikanice za otroke, strip, idr.	v obdobju 3 let	upravljavec, strokovni svet, zunanji izvajalec	do 5.000,00	2026-2029	I
	vzpostavitev spletne strani /pristajalne strani	periodično	upravljavec	do 2.000,00	2026-2029	I
SKUPAJ			Brez DDV	17.700,00 €		

Naloge	Aktivnosti	Izvedba količina	Sodelujoči	Ocena stroška (€)	Izvedba-časovno	Faza
6. UPRAVLJANJE ZNANJA 8.5						
	8.5.1 Razpršenost arhiva najdišča					
arhiv najdišča	raziskovalno delo - pregled arhiva najdišča	za obdobje 2 let	upravljavec	redna dejavnost	2026-2023 I	I
digitalizacija arhiva	se digitalizira in je javno dostopen	za obdobje 4 let	upravljavec	redna dejavnost	2026-203 I	I-2
	8.5.2 Znanstvena študija					
znanstvena študija	objava celovite in sintetične interdisciplinarne študije rezultatov arheoloških in drugih raziskav	za obdobje 4 let	upravljavec	redna dejavnost / do 20.000,00	2026-203 I	I-2
	8.5.3 nadaljnje raziskave					
raziskave	nadaljnje raziskave še neraziskanih delov grajskega kompleksa – arheološke raziskave kot spremljajoče sanacijskim delom so zaveden v poglavju 4	za obdobje 4 let	upravlja, zunanji izvajalec	vezano na načrt raziskav potrjen s strani ZVKDS in razpoložljivost projektnih sredstev	2026-203 I	I-2
SKUPAJ			brez DDV	do 30.000,00	2026-203 I	

SKUPAJ STROŠEK 2026 - 203 I	do 928.700,00
------------------------------------	----------------------

V investicijskem programu²⁹ in njegovi novelaciji³⁰ je bila izvedena temeljita analiza izvedljivosti investicijskega projekta. Na podlagi tega je na tem mestu ne bomo ponavljali. Prav tako je bila narejena projekcija prihodkov in stroškov poslovanja centra ter družbeno ekonomskih koristi projekta. Na podlagi tega je bila pripravljena skupna ocena prihodkov in odhodkov obratovanja.

Izhodišče skupne ocene prihodkov je temeljilo na oceni, da se v prvem polnem letu obratovanja pričakuje 12.000 obiskovalcev. Prihodki centra so v glavnini iz naslova vstopnin.

- Tedanja predvidena in današnja dejanska cena vstopnice je 5 EUR.
- Cena vstopnice za šolarje, dijake, študente in upokoјence znaša 4 EUR.
- Cena produkta igrifikacije je 20 EUR + vstopnina odrasli 4 € oz. šolarji, dijaki, študentje, upokoјenci 3 €.

Predvidena nosilnost centra je 20 oseb. Čas ogleda ja povprečno 45 minut. Center je odprt 5 dni v tednu. To pomeni

- ca. 86 dni v pomladnem in jesenskem odpiralnem času - 6 ur (26.4.-26.6; 1.9.-31.10);
- ca. 43 dni v poletnem odpiralnem času - 6 ur (26.6-1.9.);

Na podlagi predpostavke polne zasedenosti lahko center dnevno sprejme ca. 260 obiskovalcev v terminih krajšega odpiralnega časa in 355 obiskovalcev v terminu daljšega odpiralnega časa. To na letni ravni pomeni 22.360 obiskovalcev v pomladnem in jesenskem terminu ter 15.265 obiskovalcev v poletnem času.

Kakšna bo realna obiskanost centra bo pokazal čas, za potrebe izračuna prihodkov bomo uporabili polovičen obisk kar pomeni, da bomo za izhodišče vzeli 18.800 obiskovalcev v prvem letu. Letni prirast obiskovalcev smo ocenili na 5 % letno.

²⁹ Grad na Kozlovem robu – preteklost za prihodnost; Investicijski program (IP) - Posoški razvojni center 2023 (arhiv Občina Tolmin)

³⁰ Grad na Kozlovem robu – preteklost za prihodnost; Novelacija investicijskega programa (nIP) Posoški razvojni center 2023 (arhiv Občina Tolmin)

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

Tabela 5: SKUPNA OCENA PRIHODKOV 2026 - 2031

Leto	Obiskovalci št.	Odrasli (1/2) 5 EUR	Šolarji, dijaki, študentje, upokojenci (1/2) 4 EUR	SKUPAJ PRIHODEK EUR 2026 – 2031 - Obiskovalci
2026	18.800	47.000,00	37.600,00	
2027	19.740	49.350,00	39.480,00	
2028	20.727	51.817,50	41.454,00	
2029	21.763	54.408,37	43.526,70	
2030	22.851	57.128,79	45.703,03	
2031	23.994	59.985,23	47.988,18	
SKUPAJ		319.689,90	255.751,92	do 575.441,80

V izračunu nismo upoštevali morebitnih drugih prihodkov iz naslova trženja drugih produktov (vodenje, igrifikacija) ter prodaje artiklov na informacijski točki.

10. Kazalniki in način spremljanja izvajanja

Za uresničevanje zadanih ciljev postavljenih v načrtu upravljanja bo potrebna sistematična izvedba predvidenih nalog oz. izvedbenega načrta. Izvajanje le-teh se prične nemudoma po sprejetju načrta upravljanja s strani razglasitelja spomenika.

Prvenstvena naloga Občine Tolmin je formaliziranje upravljavca spomenika, ki bo pričel z izvajanjem nalog, ki izhajajo iz sprejetega načrta upravljanja ter finančna obremenitev obeh deležnikov iz naslova opredeljenih nalog. Vzporedno poteka sestava strokovne skupine (8.2.2.).

Uresničevanje izvedbenega načrta je seveda odvisno od sodelovanja vseh deležnikov, razpoložljivih kadrov in finančnih sredstev.

Stroške za vzdrževanje spomenika na letni osnovi Občina Tolmin že krije iz proračuna. Prav tako ima občina v programu eno (1) zaposlitev za delovanje interpretacijskega centra za leto 2026. Na podlagi dosedanjega uspešnega črpanja sredstev se poleg občinskih virov za vzpostavitev in začetek delovanja središča tudi v nadaljevanju predvideva nepovratna sredstva v okviru javnih razpisov (države, EU). Posamezne strokovne in razvojne aktivnosti se lahko sofinancirajo tudi v okviru rednega financiranja javnih zavodov.

Prihodki, za katere se pričakuje, da bodo ustvarjeni iz »javnega dobrega«, niso opredeljeni kot dobiček, ampak kot razvojna sredstva in bo kot takšna namenjena nadaljnjemu razvoja spomenika in njegovih elementov.

10.1. Spremljanje izvajanja nalog

Za spremljanje, pregledovanje in pravilno uresničevanje nalog načrta upravljanja je zadolžena strokovna skupina, opredeljena v poglavju 8.2.2.

Naloga upravljalca je, da letno v sodelovanju s strokovno skupino sprejme načrt aktivnosti v okviru posameznih nalog opredeljenih v izvedbenem načrtu. Učinkovitost izvajanja aktivnosti se nato spremlja preiodično - preko letnih poročil, ki jih pripravlja upravljaavec.

Za zagotavljanje uspešnega in učinkovitega upravljanja spomenika so opredeljeni merljivi kazalci, s katerimi opredeljujemo učinkovitost, uspešnost in trajnost izvajanja nalog in aktivnosti ter doseganje zadanih ciljev.

Tabela 5: KAZALNIKI spremljanja učinkov	
Naloge/aktivnosti	Kazalniki
3. RABA SPOMENIKA	
8.3.3 delovanje interpretacijskega centra	število obiskovalcev
	pozitiven/negativen odziv obiskovalcev – anketiranje (na lokaciji, spletno)
	stroški zunanjih izvajalcev / število obiskovalcev
	materialni stroški / število obiskovalcev
8.3.4 vzdrževanje interpretacijskega centra	obratovalni strošek /število obiskovalcev
	pozitiven/negativen odziv obiskovalcev – anketiranje (na lokaciji, spletno)
8.3.5 dostopnost	število obiskovalcev
	pozitiven/negativen odziv obiskovalcev – anketiranje (na lokaciji, spletno)
4. NAČRT VARSTVA IN OHRANJANJA	
8.4.1 redno vzdrževanje	pozitivno ocenjeno letno poročilo o izvedenih aktivnostih
8.4.2 fizična zaščita ostalin	število saniranih elementov spomenika / pozitivno ocenjeno letno poročilo o izvedenih aktivnostih
8.4.3 naravne nesreče	izdelani potrebni elaboratov
8.4.4 načrtovanje obiska	postavitev informativne table - pozitiven/negativen odziv obiskovalcev – anketiranje (na lokaciji, spletno)
ureditev območja ravelina	pozitivno ocenjeno letno poročilo o izvedenih aktivnostih
8.4.5 spremljanje vplivov na stanje spomenika	pozitivno ocenjeno letno poročilo o izvedenih aktivnostih
	pozitivno ocenjeno letno poročilo o izvedenih aktivnostih
8.4.2.b izobraževanje vodnikov	število aktivnih vodnikov po spomeniku
8.4.3. spremljanje vplivov na stanje naravnih in kulturnih vrednot	meritve »naravoslovnih« kazalnikov
5. PREPOZNAVNOST	
promocijska strategija	izdelan dokument
promocijsko gradivo	število izdane tiskane poljudne literature (vodiči, brošure, slikanice za otroke, strip, idr)
	število medijskih objav, namenjenih popularizaciji spomenika (radio, televizija, objave, splet)

**NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA
GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM**

	število ustvarjenih digitalnih vsebin
	število obiska digitalnih spletnih vsebin
	število omemb in objav v promocijskih gradivih drugih turističnih ponudnikov in produktov
	število izvedenih programov oz. turističnih produktov (<i>vodenja, igrifikacija, dogodki za javnost...</i>)
	Število delavnic za lokalno javnost
6. UPRAVLJANJE ZNANJA	
8.5.1 Razpršenost arhiva najdišča	število novo-odkritih dokumentov
digitalizacija arhiva	količina/število digitalno dostopnih dokumentov
8.5.2 znanstvena študija	število znanstvenih objav
8.5.3 raziskave	število in obseg izvedenih raziskav

12. Rok veljavnosti načrta, način dopolnjevanja

Načrt upravljanja je prilagodljiv dokument, ki zahteva stalno spremljanje, vrednotenje, dodajanje, spremembe itn. Izkušnje iz tujine kažejo, da dokument postane zastarel v 5-10 letih in da ga je takrat treba posodobiti. V kolikor pa se izkaže, da je potrebno, pa se posodabljanje lahko izvede tudi v krajšem časovnem obdobju.

Literatura

- Bulfone Gransinigh, F. 2013/2014, *I vintana: una famiglia di architetti militari. Sopraluoghi, progetti e realizzazione sulle fortificazioni nell'Austria interiore dal XVI al XVII secolo.* – Doktorska dizertacija, Università degli studi di Udine.
- Fortunat Černilogar, D. 2021, *Zgodovinska umestitev treh tolminskih grajskih stavb.* – V: Mlinar, M. (ur.), *Trije gradovi, tisoč zgodb : zbornik prispevkov o gradu Kozlov rob, dvoru na Doru in Coroninijevi graščini v Tolminu.* – Tolmin, Tolminski muzej, str. 10–29.
- Fras, M., S. Hvalec, R. Klasinc, M. Mlinar in S. Pavković 2023a, Poročilo o arheološki raziskavi – arheološkem izkopavanju – v Tolminu zaradi prenove ruševin gradu na Kozlovem robu – zahodni plato, na zemljiščih s parc. št. 57, 58, 75, vse k. o. 2248 Tolmin (23-0276 Tolmin – Kozlov rob AI). – URL: https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/42183/download (citirano dne 13. 11. 2025).
- Fras, M., R. Klasinc, M. Mlinar, S. Pavković in D. Pečar 2023b, Poročilo o arheološki raziskavi – arheološko izkopavanje v Tolminu, zaradi prenove ruševin gradu na Kozlovem robu –osrednji del gradu, na zemljišču s parc. št. 58, k. o. 2248 Tolmin (23-0319 Tolmin – Kozlov rob-klet). – URL: https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/43793/download (citirano dne 13. 11. 2025).
- Guštin, M. 1997, *Grad na Kozlovem robu nad Tolminom. Arheološko-sanacijska dela in programi.* – V: *Tolminski zbornik 1997.* – Tolmin, Občina Tolmin, str. 35–40.
- Höfler, J. 2022, *Historična topografija predjožefinskih župnij na Slovenskem : Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija).* – Ljubljana, Slovenska Akademija znanosti in umetnosti.
- Klasinc, R., M. Fras, J. Magdič, J. Štajdohar, S. Pavković in M. Mlinar 2022, Poročilo o arheološki raziskavi – arheološkem izkopavanju – v Tolminu zaradi prenove/sanacije ruševin gradu na Kozlovem robu na zemljiščih s parc. št. 57, 66, 75, vse k. o. 2248 – Tolmin (22-0387 Tolmin – Kozlov rob AI). – URL: https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/37026/download (citirano dne 13.11.2025).
- Kos, F. 1915, *Gradivo za zgodovino Slovenec v srednjem veku.* – Ljubljana, Leonova družba.
- Kos, M., E. Drole, D. Fortunat Černilogar, M. Mlinar, M. Leban, D. Kramberger 2021, *Tolmin – ruševine gradu na Kozlovem robu. Program 2020–2024: raziskave, obnova, prezentacija, raba in upravljanje. Delovno gradivo december 2021.* –URL: https://www.lex-localis.info/files/0f7cd5db-0bc3-44d8-b1cf-a3d4c710d75c/1913259996401251390_5.%20Kozlov%20rob_program%202020%20-%202024.pdf (citirano dne 13.11.2025).
- Kralj, K., D. Kramberger 1998, *326-Tolmin-Kozlov rob.* –V: Batič, J. (ur.), *Varstvo spomenikov, 37-poročila.* – Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava republike Slovenije za kulturno dediščino, str. 125–127.

- Kramberger, D. 2001a, 226-Tolmin-Kozlov rob. – V: Ribnikar, B. (ur.), *Varstvo spomenikov, 38-poročila*. – Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava republike Slovenije za kulturno dediščino, str. 133–134.
- Kramberger, D. 2001b, 227-Tolmin-Kozlov rob. – V: Ribnikar, B. (ur.), *Varstvo spomenikov, 38-poročila*. – Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava republike Slovenije za kulturno dediščino, str. 134–135.
- Kramberger D. 2006, Kozlov rob nad Tolminom. – V: Gorenc, N. (ur.), *Gradovi, utrdbe in mestna obzidja vodnik po spomenikih*. – Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, str. 175–182.
- Lukovič, A. 1875a, Listek. Tolmin kot kraj i okraj. –V: Kocijančič, K. (ur.), *Glas, tečaj IV, list 15*. – Gorica, Kocijančič, K.
- Lukovič, A. 1875b, Listek. Tolmin kot kraj i okraj. –V: Kocijančič, K. (ur.), *Glas, tečaj IV, list 12*. – Gorica, Lakner, A. recte Lužovec.
- Lukovič, A. 1875c, Listek. Tolmin kot kraj i okraj. –V: Kocijančič, K. (ur.), *Glas, tečaj IV, list 14*. – Gorica, Lakner, A. recte Lužovec.
- Lukovič, A. 1875d, Listek. Tolmin kot kraj i okraj. –V: Kocijančič, K. (ur.), *Glas, tečaj IV, list 13*. – Gorica, Lakner, A. recte Lužovec.
- Lukovič, A. 1875e, Listek. Tolmin kot kraj i okraj. –V: Kocijančič, K. (ur.), *Glas, tečaj IV, list 16*. – Gorica, Kocijančič, K.
- Marušič B. 1987, Tolminsko v zgodovinoisju. –V: *Zgodovinski časopis = Historical review = Istoričeskij žurnal : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*. – Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 27–34.
- Makovec, K., J. Magdič, S. Pavković in R. Klasinc 2025a, Poročilo o arheološki raziskavi – arheoloških raziskavah ob gradnji v Tolminu na zemljiščih s parc. št. 38, 39, 52, 57, 63, 64, 65, 66, 75, vse k. o. 2248 Tolmin (23-0411 Tolmin – Kozlov rob ARG).
- Makovec, K. J. Magdič, M. Fras, R. Klasinc 2025b, Poročilo o arheološki raziskavi – arheoloških raziskavah ob gradnji - v Tolminu na zemljišču s parc. št. 58. k.o. 2248 Tolmin (25-0109 Tolmin – Kozlov ARG). – URL:
https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/77761/download (citirano dne 13.11.2025).
- Mlinar, M. 2007, 205-Tolmin-Kozlov rob. – V: Ribnikar, B. (ur.), *Varstvo spomenikov, 43-poročila*. – Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, str. 223.
- Mlinar, M. 2017, Arheološke raziskave ob gradbenih delih na najdišču Zatoimin – Kaštelute. – V: Stipančič, P., B. Djurić (ur.), *Arheologija v letu 2017 : dediščina za javnost : zbornik povzetkov / strokovno srečanje Slovenskega arheološkega društva, Ljubljana, Narodni muzej Slovenije - Metelkova, 7. - 8. marec 2018*. – Ljubljana, Slovensko arheološko društvo, str. 43.

- Mlinar, M., R. Klasinc, J. Štajdohar, D. Pečar in T. Hrženjak Tominc 2020, Prvo strokovno poročilo o arheoloških izkopavanjih na prostoru severnega medzidja na Kozlovem robu nad Tolminom (20-0267 Tolmin–Kozlovrob).–

URL:https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/28847/download (citirano dne 13. 11. 2025).

- Mlinar, M., B. Mušič 2020, Geofizikalne raziskave v arheologiji: dobre prakse s Tolminskega. – V: Tolminski zbornik 2020, str. 413–428.

- Mlinar, M. 2021, Grajski odpad, arheologom zaklad: izkopavanja na Kozlovem robu leta 2020. – V: Mlinar, M. (ur.), *Trije gradovi, tisoč zgodb : zbornik prispevkov o gradu Kozlov rob, dvoru na Doru in Coroninjevi graščini v Tolminu*. – Tolmin, Tolminski muzej, str. 30–47.

- Mlinar, M., M. Fras in R. Klasinc 2022, Preliminarno poročilo o arheološkem testnem izkopu na Kozlovem robu v Tolminu, zaradi prenove ruševin gradu (parcele št. 57, 58 in 75, vse k. o. 2248 Tolmin).–URL: https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/37042/download (citirano dne 13. 11. 2025).

–URL:https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/63796/download (citirano dne 13. 11. 2025).

- Pascini, P. 1934, *Storia del Friuli. Vol. I - Dalle origini al formarsi dello stato patriarcale*. Collezione "Forum Julii" XII. – Udine, Istituto delle edizioni accademiche, (str. 236).

- Panjek, A. 2015, *Vzhodno od Benetk, slovenski obmejni prostor : gospodarstvo, družba, prebivalstvo in naravni viri v zgodnjem novem veku*. – Koper, Univerzitetna založba Annales.

- Pieroni, G. B. (1639) 2008, *Poročila in risbe utrdb arhitekta Giovannija Pieronija*. – Ljubljana, Arhiv republike Slovenije.

- Rutar, S. 1882, *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom / spisal S. Rutar*. – Gorica, Devetak Josip (založnik).

- Rutar, S. 1879a, Kozlov rob. – V: *Soča : organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic, tečaj IX, št. 35*. – Gorica, Dolenc V. (založnik), str. 1–2.

- Rutar, S. 1879b, Kozlov rob. – V: *Soča : organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic, tečaj IX, št. 36*. – Gorica, Dolenc V. (založnik), str. 1–2.

- Rutar, S. 1879c, Kozlov rob. – V: *Soča : organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic, tečaj IX, št. 37*. – Gorica, Dolenc V. (založnik), str. 1.

- Rutar, S. 1879d, Kozlov rob. – V: *Soča : organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic, tečaj IX, št. 38*. – Gorica, Dolenc V. (založnik), str. 1–2.

- Sapač, I. 2011, *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Četrta knjiga, Brda in Zgornje Posočje*. – Ljubljana, Littera picta.

- Smole, E. 1965, Kozlov rob nad Tolminom. – V: Komelj, I., H. Menaše, P. Petru, I. Sedej, M. Zadnikar, *Varstvo spomenikov IX*. – Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SRS, str. 225.

- Smole, E. 1970, Tolmin. –V: Kokalj, F., I. Mikl-Curk, I. Komelj, H. Menaše, I. Sedej (ur.), *Varstvo spomenikov XIII – XIV*. – Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, str. 242–244.
- Stupar Šumi, N. 1997, Razvoj naselja Tolmin z gradom Kozlov rob. – V: *Tolminski zbornik 1997*. – Tolmin, Tolminski muzej, str. 45–58.
- Vuga, D. 1972, Kozlov rob nad Tolminom. – V: Kokalj, F., I. Mikl-Curk, I. Komelj, H. Menaše, I. Sedej, *Varstvo spomenikov XV*. – Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, str. 172.
- Žbona Trkman, B. 1997, Renesančne najdbe z gradu na Kozlovem robu. – V: *Tolminski zbornik 1997*. – Tolmin, Tolminski muzej, str. 41–44.
- Žbona Trkman, B., F. Bressan 2008, Orožje z gradu Kozlov rob. – V: K. Kofol (ur.), *Vojske, orožje in utrdbeni sistemi v Posočju. Katalog razstave*. – Tolmin, Tolminski muzej, str. 49–60.

Spletni viri:

Splet 1: <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?bbox=1522235.0384427267%2C5807706.110827153%2C1534183.1014265534%2C5812311.441781334&layers=here-aerial%2C163%2C165> (citirano dne 17.11.2025).

PRILOGE

Priloga 1: Kulturnovarstveni pogoji št. 35106-0156-7/2022-ŽDbBr/ ŽDbBr

Priloga 2: Načrt izvedenih raziskav med leti 1964 in 2000

Priloga 3: Načrt izvedenih raziskav med leti 2020 in 2025

Priloga 4: Kumulativni načrt raziskanih in neraziskanih območij grajskega kompleksa

Številka: 35106-0156-7/2022-ŽDbBr/ŽDbBr

Datum: 18.03.2022

Javni zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Nova Gorica, Delpinova 16, 5000 Nova Gorica, izdaja na podlagi 1. točke drugega odstavka 84. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 - Odl. US 90/12, 111/13 in 32/16; v nadaljnjem besedilu: ZVKD-1) na zahtevo stranke Občina Tolmin, Ulica padlih borcev 2, 5220 Tolmin (v nadaljevanju: investitorica), ki jo zastopa Studio M, Manfreda Lidija s.p., Bazoviška 5, 5220 Tolmin v zadevi izdaje kulturnovarstvenih pogojev naslednje

KULTURNOVARSTVNE POGOJE

I. Investitorica mora za poseg: Sanacijskimi in rekonstrukcijskimi posegi na ruševinah gradu na Kozlovem robu, Tolmin po projektni dokumentaciji: IZP, št. Projekta 03/22, Januar 2022, projektant Studio M, Manfreda Lidija s.p., Bazoviška 5, 5220 Tolmin, poseg v spomenik Tolmin – Ruševine gradu na Kozlovem robu, EŠD 5040, nepremičnine navedene v projektni dokumentaciji, pri izdelavi dokumentacije za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja upoštevati naslednje pogoje:

1. Severno obzidje grajskega jedra se sanira in s kamnom pozida do višine nivoja grajskega dvorišča.
2. Dovoljena je sanacija in pozidava JV stolpa in nadzidava SZ stolpa do višine 0,5 m nad nivojem grajskega dvorišča.
3. Dovoljena je sanacija dotrajane obstoječe strehe SV stolpa.
4. V kolikor bo odkritih dovolj podatkov je dovoljena pozidava stropa kleti na severni strani na način, ki bo odkrit. V nasprotnem primeru se izvede ravno zaključen strop.
5. Tehnika in izgled pozidave se mora ujemati z originalno strukturo. Pri gradnji je prepovedana uporaba sivega cementa. Vsi materiali morajo biti na osnovi tehnike apnene gradnje.
6. Dovoljena je vgradnja sodobnih materialov pri sanaciji ruševin na mestih, kjer detajl izvedbe ne bo posegal v avtentično strukturo in bo po izvedbi del neviden (npr. razne hidroizolacije, sidra, ojačitve ...).
7. Materiali novih elementov naj bodo sodobni in z izgledom ter barvo nemoteči za varovane sestavine ruševin.
8. Varnostna ograja na grajskem dvorišču se postavi pred obstoječe in sanirane zidove. Le-te ni dopustno dodatno nadzidati in s tem poustvariti »videz valujoče ruševine« Potek ograje se smiselno predvidi brez nepotrebnega zavarovanja nedostopnih delov. Vpetje ograje v tla naj čim manj posega v strukturo spomenika.
9. Nad saniranimi deli »kapele«, predprostora in rekonstruirane severne kleti se izvede zelena varianta strehe, ki ne sme segati iz višinskih gabaritov okoliških zidov.
10. SZ stolp se prekrije s sodobno varianto strehe (npr. steklo, kovina), ki ne sme segati iz višinskih gabaritov okoliških zidov.
11. Dovoljena je sanacija in prezentacija volčje jame na vhodu v grajsko dvorišče.
12. Oba vodna filtra se zaščitita na enak način z enakim detajlom ter materialom, ki je skladen z izbranim materialom novih elementov. Izvedba stopnišnega dostopa do dna vodnjaka ni dopustna.
13. Na celotnem platu nekdanjega dvorišča se načeloma ohranja zatravljeno površino in se ne parcialno prikazuje v preteklosti odkritih struktur tlaka iz prodnikov.

14. Za potrebe varnega dostopa v prostore SZ stolpa se lahko predvidi nov detajl stopnišča in grajskega dvorišča. Obstoječe stopnice se morajo ohraniti brez posegov vanje. Možno je izvedba nadomestnih stopnic v kovinski izvedbi nad obstoječimi. Zavarovanje stopnic z novimi volumni ni dopustna.
15. Prezentacija JZ stolpa se v tej fazi ne predvidi in izvede.
16. Notranje stene zaprtih prostorov se lahko sanirajo in po potrebi omečejo. Novi ometi morajo biti apneni in imeti videz historičnih ometov iz renesančnega časa.
17. Vsi komunalni vodi morajo biti vkopani.
18. Pomožno-servisne dejavnosti je potrebno maksimalno umestiti v obstoječe zidane strukture SZ stolpa. Predvidena gradnja pomožno-servisnega objekta v medzidju, v neposredni bližini gradu ni primerna.
19. Pred izvedbo nadzidav/sanacij zidanih struktur je potrebno izdelati vzorce, ki jih potrdi odgovorni konservator ZVKDS.
20. Z ZVKDS je potrebno uskladiti izvedbene detajle posameznih elementov (stopnišča, ograj, etažnih konstrukcij, predstavitev filtrskih cistern ...) in dostaviti PZI v potrditev.
21. Dela na spomeniku lahko izvajajo le izvajalci z referencami na tem področju in z izkazanimi izkušnjami pri obnovi primerljivih objektov kulturne dediščine.
22. Na osnovi novoodkritih dejstev, do katerih bo prišlo med samo obnovo, bo ZVKDS podal dodatna navodila/usmeritve glede izvedbe posameznih detajlov in rešitev oziroma po potrebi izdal nove kulturnovarstvene pogoje.
23. Na osnovi rezultatov predhodno izvedenih arheoloških raziskav (kulturnovarstveni pogoji ZVKDS št. 35106-027-2/2022-BrŽdB/Br z dne 25.01.2022) bodo podane smernice za varovanje arheološke dediščine; odkritih ostalin, intaktnih struktur in plasti.

II. ZVKDS OE Nova Gorica bo v skladu z določili 84. člena ZVKD-1 izvajal konservatorski nadzor nad posegom v nepremično dediščino, zato je potrebno **začetek del 10 dni pred pričetkom pisno sporočiti** na pristojno OE Nova Gorica (tajnistvo.ng@zvkd.si).

III. Kulturnovarstveni pogoji prenehajo veljati po poteku dveh let od njihove izdaje.

IV. Stroški organu v tem postopku niso nastali; investitorica sama krije svoje stroške postopka.

Obrazložitev:

ZVKDS, Območna enota Nova Gorica, je dne 25.02.2022 prejel zahtevo investitorke za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev za poseg: Sanacijskimi in rekonstrukcijskimi posegi na ruševinah gradu na Kozlovem robu, Tolmin, ki predstavlja poseg v spomenik Tolmin – Ruševine gradi na Kozlovem robu, EŠD 5040, nepremičnine navedene v projektni dokumentaciji. Investitorica je zahtevi priložil projektno dokumentacijo, navedeno v I. točki izreka.

Kulturnovarstveni pogoji za poseg v spomenik ali vplivno območje spomenika se določijo v skladu z aktom o razglasitvi ali z določbami prostorskega akta, v registrirano nepremično dediščino pa v skladu z določbami prostorskega akta. Tolmin – Ruševine gradi na Kozlovem robu, EŠD 5040 je zavarovan v Odloku o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin. V skladu s to določbo velja za spomenik Tolmin – Ruševine gradu na Kozlovem robu, EŠD 5040, Uradno glasilo (Gorica),

št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, 7/2002-34, 44/2005

Prvi odstavek 134 člena ZVKD-1 določa, da če je v aktu o razglasitvi nepremičnega spomenika, ki je začel veljati pred uveljavitvijo tega zakona, varstveni režim določen na način, iz katerega se ne da razbrati njegovega obsega, velja do uveljavitve aktov o razglasitvi na podlagi tega zakona za posamezne zvrsti nepremičnih spomenikov naslednji splošni varstveni režim:

– posamezni spomeniki: varuje se vse zunanje značilnosti, kot so gabariti, zasnova pročelij, tlorisni razporedi, značilni naravni in umetni materiali ter konstrukcijske značilnosti, ustrezna namembnost, **značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti** in razmerja spomenika in posebej njegovo vplivno območje.

– vplivno območje spomenika: prostorske ureditve morajo biti prilagojene prostorskim možnostim tako, da se ohranja družbeni pomen spomenika v prostoru.

ZVKDS je glede na predpisan varstveni režim izrekel naslednje kulturnovarstvene pogoje, in sicer:

Nameravani poseg sanacije in rekonstrukcije se bo izvajal na območju spomenika in njegovem vplivnem območju. Značilna pojavnost spomenika v prostoru je nedegradirana in brez motečih sodobnih elementov. Na Območju spomenika so se v preteklosti že izvajala konservatorska dela s podanimi izhodišči, ker predvidena dela do neke mere sledijo nedokončanem posegom je potrebno slediti že sprejetim izhodiščem.

- Presentacija tlorisne zasnove grajskega kompleksa v prvotnih talnih nivojih, a z delno pozidavo obodnih zidov s stolpi in zunanjimi obrambnimi objekti,
- Rekonstrukcija dostopa v grajsko jedro čez bastijo prek obrambnega jarka in dviznega mostu,
- Rekonstrukcija vhodnega trakta s pripadajočima okroglima stolpoma,
- Ohranitev zahodnega dela grajskega jedra s severozahodnim stolpom kot delno razvalino s prostorom za lapidarij ter
- rekonstrukcija tistih delov gradu, ki bi rabili za turistično gospodarske potrebe.

Dodatno so bile v letu 1996/1997 sprejete še dodatne usmeritve:

- Stanje ruševin se pred vsakim posegom in po njem fotografsko in risarsko dokumentira,
- Grajski kompleks se razišče, pri čemer smejo invazivne raziskave hkrati zajeti le tolikšen del spomenika, kolikor ga je mogoče takoj po raziskavi utrditi in sanirati,
- V mejah možnosti se čuvajo vse zgodovinske in gradbene vaze, vendar ima srednjeveški grad pri ohranjanju in prezentaciji prednost pred mlajšimi ostanki,
- Kritični predeli grajskega obzidja in stolpom vse utrdijo in v manjkajočih delih dopolnijo do smiselne, za obiskovalce povede in varne celote, in sicer ne več kot 0,5 metra nad nivo dvorišča,
- Rekonstruiranje povsem izginulih stavb in njihovih arhitekturnih elementov po analogijah z drugih lokacij ni dopustno,
- Zaradi varovanja značilne pojavnosti spomenika je potrebno pri načrtovanju novih posegov upoštevati projektne pogoje od 1-4. S pogoji se zagotavlja, da bo območje ostalo brez motečih elementov sodobnih ureditev in posegov.

ZVKDS je na podlagi vsega navedenega presodil, da je predlagani poseg investitorke mogoč v obsegu in na način, kot je določen v izreku teh kulturnovarstvenih pogojev.

Če se na območju ali predmetu posega najde arheološka ostalina, morata investitorica in odgovorni vodja del poskrbeti, da ta ostane nepoškodovana ter na mestu in v položaju, kot je bila odkrita, o najdbi pa morata najpozneje naslednji delovni dan obvestiti ZVKDS (prvi odstavek 26. člena ZVKD-1).

Investitorica mora k projektni dokumentaciji za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja, ki upošteva te kulturnovarstvene pogoje, v skladu z 28. členom ZVKD-1 pridobiti kulturnovarstveno soglasje. Kulturnovarstveno soglasje za posege, za katere je predpisano gradbeno dovoljenje, se izda v skladu s predpisi, ki urejajo graditev. Ker je za predlagani poseg investitorke predpisano gradbeno dovoljenje, bo ZVKDS v skladu z 31. členom Gradbenega zakona (Uradni list RS, št. 61/17 in 72/17) kulturnovarstveno soglasje zanj izdal v obliki mnenja (v nadaljevanju: kulturnovarstveno mnenje). Zahtevi za izdajo kulturnovarstvenega mnenja mora investitorica priložiti projektno dokumentacijo za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja.

V skladu s prvim odstavkom 30.a člena ZVKD-1 kulturnovarstveni pogoji prenehajo veljati po poteku dveh let od njihove izdaje. Če se ta rok izteče v času postopka izdaje kulturnovarstvenega mnenja, se čas veljavnosti kulturnovarstvenih pogojev podaljša do izdaje kulturnovarstvenega mnenja.

Za te kulturnovarstvene pogoje se ne plača upravna taksa (22. točka 28. člena Zakona o upravnih taksah, Uradni list RS, št. 106/10 – UPB4 in 32/16; v nadaljevanju: ZUT). Investitorica sama krije svoje stroške postopka.

Postopek vodila:
Žiga Žgur, mag. inž. arh.
Patricija Bratina, univ. dipl. arheol.
Dr. Alenka Di Battista, prof.um.zgod. in dipl.zg.

Vodja enote:
Ernesta Drolež, prof.zg. in soc.

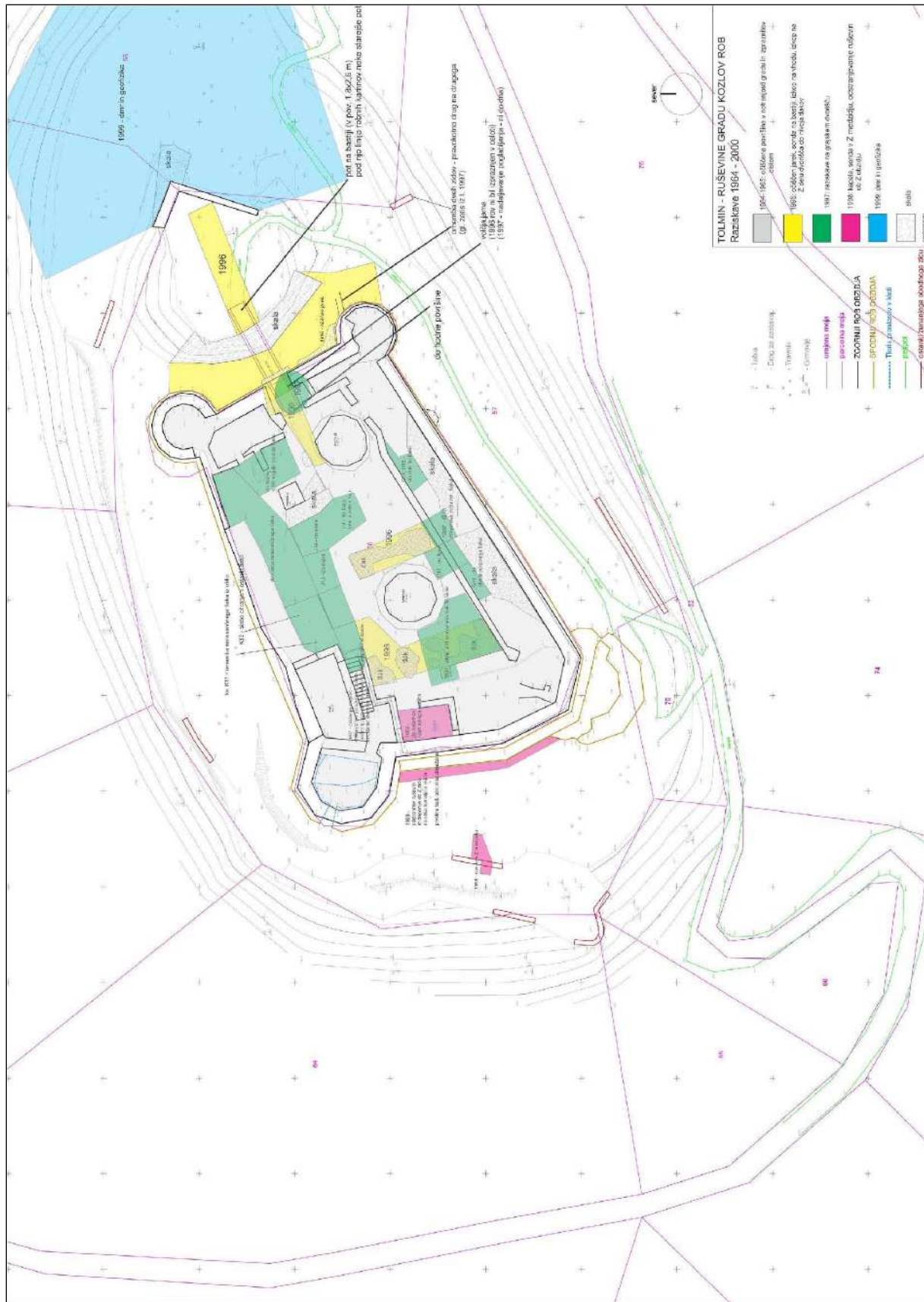

Vročiti investitoriki - po pooblaščenju: Studio M, Manfreda Lidija s.p., Bazoviška 5, 5220 Tolmin

Studio M, Manfreda Lidija s.p., Bazoviška 5, 5220 Tolmin

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Priloga 2 - Načrt izvedenih raziskav med leti 1964 in 2000 (Vir: ZVKDS OE Nova Gorica)

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Priloga 3 - Načrt izvedenih raziskav med leti 2020 in 2025 (Vir: Skupina Stik)

NAČRT UPRAVLJANJA SPOMENIKA GRAD NA KOZLOVEM ROBU NAD TOLMINOM

Priloga 4 - Kumulativni načrt raziskanih in neraziskanih območij grajskega kompleksa (Vir: Skupina Stik)

